

ԼԼՄԱԳԻՐ
ԿՐԾՆԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆ
ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ԷՄԻՆ. ԱՐԽԻԵՍԿՈՒՊՈՍ ԷՄԻՆ ՊԱՏՐԱՐԿՈՒԹԻՒՆ

ՆՈՐ
ԵՐԶԱՆ 1954

ԽԵ.
ՏԱՐԻ

«سِيُون» مجلة أرمنية شهرية، أدبية، ثقافية، للغة والبيان

"SION," an Armenian Monthly of Religion, Literature and Philology
Printed in JERUSALEM

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

	Երես
ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ	
— Մրտապնդիչ Երեսոյքներ.	Զ. Վ. Զ. 293
ԿՐՕՆԱԿԱՆ	
— Ներելի եւ Աննաբելի Մեղեր.	ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ Ա. ՔԼԵՑ. ՈՍԿԵՐԻՉԵԱՆ 298
— Յաւիտեանական Թագաւորութիւնը.	ԶԱԻԷՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ Զ. 301
ԲԱՆԱՍՏԵՂԺԱԿԱՆ	
— Յիշատակներ.	ԶԱԻԷՆ Վ. Զ. 304
— Ազգայնները	ԱՆԵԼ 305
— * *	ՅՈՎ. Հ. ՇԻՐԱԶ 305
— Ինքնորոնում.	Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ 306
— Մանկութիւն.	Գ. ՃԻՆԻՎԻՉԵԱՆ 306
ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ	
— Գիլգամեշի Գիւցազներգութիւնը (10).	ԱՆՈՒՇԱՆԻԱՆ ԱՔՂ. ԶՂԶԱՆԵԱՆ 276
ԳՐԱԿԱՆ	
— Թեքոս Պերպերեան.	Յ. ՕՇԱԿԱՆ 312
ՊԱՏՄԱՆ - ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ	
— Պապ Արեակունի (4).	ՀՐԱՆԴ Ք. ԱՐՄԷՆ 317
ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ	
— (Խել) Յովնանեա Թլկուրանցի (1).	Ն. ԵՊՍ. ԾՈՎԱԿԱՆ 323
ՊԱՂԵՍՏԻՆԱԳՐԱԿԱՆ	
— Մեռեալ Ծովը (3).	ՊԱՐԴԵՒԻ ՎՐԴ. ՎՐԹԱՆԷՍԵԱՆ 330
ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ	
— Մանուկներու Բեմը.	ԶԱԻԷՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ Զ. 332
Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԵՆ	
— Հեռագիրներ.	333
— Եկեղեցական-Բեմական.	334
— Պատեօնական.	335
— Բարեպաշտական Նուէրներ.	336
— Յանկ Նիւրոց 1954 Տարւոյ.	338

ՍԻՈՆ-ի Տարեկան բաժնեգիրն է՝
բոլոր երկիրներու համար՝ Անգլ. Շիլին 20

Redaction of the Armenian Monthly SION

Armenian Patriarchate,

P. O. B. 4001

Old City - Jerusalem

Via Amman (Jordan)

—≡ Ս Ի Ո Ն ≡—

ԻԸ. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1954

≡ ՆՈՅԵՄԲԵՐ - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ ≡

ԹԻԻ 11-12

ԽՄԲԱԴՐԱԿԱՆ

ՍՐՏԱՊՆԴԻԶ ԵՐԵՒՈՅԹՆԵՐ

Շատ անգամ կը խօսուի ընդհանուր պարտուողականութեան մը մասին զոր զաղութներու մէջ իբրև ախտանիշ կը ցուցուի: Շատ անգամ կ'աւաղենք ներկան ու կը գառնանք անցեալին անօր մէջ վնասելու պուտ մը քաղցրութիւն մեր ներկան անուշոյ:

Արտասահմանի մէջ ազգովին կը ծփանք անստուգութեան ալիքներուն վրայ: Որքան ժամանակ որ կ'ապրինք զանազան երկիրներու մէջ, կ'ապուած կը մնանք այդ երկրի ճակատագրին: Բնականաբար իբրև պարկեշտ քաղաքացիներ, կը պատկանինք այն ամբողջին որ այդ երկրին բնակչութիւնը կը կազմէ: Այսուհանդերձ, մեր ինքնութիւնը բնորոշող և մեզ ուրիշ ու է ժողովուրդի մը զաւակէն տարբերող և յատկանշող առաքինութիւններ ունինք՝ անձեռնմխելի, որոնց պահպանումը առօրեականութենէ և առտնին հոգերէ զերազանցմիտի, որոնց պէտք է ըլլայ յանուն զոյատեւման բարձր սկզբունքին, բնագոյն, առհաւական ձայնին:

Արտասահմանեան և զաղութային մեր զոյավիճակը լայն նկատողութեան մը առջև չափազանց յուսալքիչ է և տրտում: Բայց այս տրտմութեան վրայ մը առջև չափազանց յուսալքիչ է և տրտում: Բայց այս տրտմութեան վրայ մը առջև չափազանց յուսալքիչ է և տրտում: Բայց այս տրտմութեան վրայ մը առջև չափազանց յուսալքիչ է և տրտում:

Իրօք, յուսալքիչ երեւոյթներ չկան, որոնց կարենայինք նայիլ, հրճուիլ, պարտիզպանի մը խորունկ զոհունակութեան պէս որ կը դիտէ մատաղ տուն-կերն ու ոստերէն պայթող պտուկները:

Փաղութներու մէջ, իբրև ընդհանուր երեւոյթ անտարակոյս որ կայ նահանջող և պարտուողական հոգեբանութիւն մը, զանազան մարզերու վրայ և տարբեր երեսներով ու միշտ մտահոգիչ համեմատութիւններով, կան նոյնիսկ սրտայոյզ դասալքութիւններ: Ընկերայնօրէն դիտելի է կազմակերպչական ոգիի պակաս մը որ արդիւնքն է վատառողջ հոգեբանութեան մը: Անհատներու ինչ-

պէս նաև ազգերու կեանքին մէջ պահեր կան իրենց ներքին տարողութեամբը շատ կարեւոր, երբեմն մեծ իրադարձութեանց սպասումովը յղի, և երբեմն ալ անհատներու ինչպէս նաև ազգերու ընդդրկելիք ուղին որոշադրող։ Այդպիսի պահեր եղերական վտխճան մը կ'ունենան և անսրբազրելի հետեանք՝ երբ մարդեր կը պարպուին հաւատքէ, տեսիլքէ և յոյսէ։ Մարդ կը փլի ինք իր վրայ ու կը վերածուի խլեակի մը։ Ինչ որ անցեալին մէջ մեր ապաւէնն էր և փրկութեան կղզին, այսօր հեռաւոր մշուշներու ետև կորսուած աննուաճ բարձունք մը չէ։

Ինչ որ երէկ մեր յարացոյցն էր ու մեր «ամէն բանէ վերը» այսօր նուազ առինքնող կը թուի ըլլալ մեր հաւատքէ տակաւ պարպուող երիտասարդ սերունդին հոգիին ու տեսիլքէ հեռացող անոնց աչքերուն։

Կազմակերպչական ոգիի՝ պակաս մը։ Հակառակ յուսահատ մարդու մը վերջին ճիգերուն նմանող փորձերուն, զանազան մարդերու վրայ, զանազան իրականութիւններու մէջ կայ օրէ օր ծաւալ ստացող թերացում։ Զոհողութեան պակաս թարգմանեն շատեր թերևս՝ մտաբերելով երանելի այն օրերը երբ կային մարդիկ որոնք իբրև հրապարակախօս, խմբագիր կամ ազգային զործիչ իրենց անձերը կը մոռնային յանուն արդար մտասեռումներու։ Յարատեւութեան պակաս՝ մտածեն շատեր որոնք զիտակցելով և ապրելով անփառունակ ներկային անգոհը կը զգան նախնիները մշակութային, ընկերային և զրական գետններու վրայ։

Մեր նոր սերունդին ոչ-հայեցի դաստիարակութիւնը և օտար մշակոյթներու և բարքերու մեր մէջ հեղումը, հոգիներէն ներս կը յառաջացնէ իրերամարտ հոսանքներ և քառասային վիճակ։ Լարիւրինդոս։ Հոսկէ՝ իրար չհասկնալու ողբերգութիւնը։ Հոսկէ՝ նաև ուրիշ և նոր արժէքներու մեր պաշտամունքը։

Եւ սակայն պաշտամունքը Աստուծոյ վայել է միայն. Աստուծոյ. — զոր ճանչցած ենք Հայաստանեայց եկեղեցիին միջոցաւ, և որուն միջոցաւ գերազանցած ենք ինքզինքնիս քրիստոնէութեան սկիզբի օրերէն ի վեր։

* * *

Կ'ապրինք արագութեան և երկաթի, ցէքի և արծաթի դարուն մէջ. շատե՛ր տրտում համակրութեամբ մը կը նային գեղազիտական, մշակութային, և մանաւանդ ազգային հարցերու վրայ։ Տնտեսական տաղնապ մըն է որ ամէն բանէ աւելի և ամէն բանէ առաջ կը մտահոգէ ամէն ոք։

Յարատեւութեան պակաս՝ թէ զոհողութեան ոգիի նուազում։ Զկա՞ն անձնուրաց մարդեր այն հին և ոսկեղէն դարերու տիպարներուն նման առաքելատիպ, զաղափարապաշտ, սրբակրօն կամ մազադաթեայ դէմքերով որոնք մութ ժամանակներու վրայ իրենց արիւնը լոյսի շող ու ճառագայթ իբրև կ'երկարեն ու չեն մարի սերունդներու յիշողութեան մէջ։

Կ'ան սրտապնդիչ երեւոյթներ։

Կեանքը տիեզերքին մէջ, — բուսական կամ կենդանական — յարատև քայքայում և վերստին ստեղծում, կենսունակութիւն է։ Կան նահանջներ շատ

մը մարդերու վրայ, սակայն միւս կողմէ կրօնական — Ազգային տեսանկիւնէն դիտուած կան խանդավառ և վերանորոգ յայտադրումներ:

Տարակույսէ վեր է որ մեր պատմութեան ամենէն դժբախտ ժամանակներէն մէկուն մէջ է որ կ'ապրինք սփիւռք կոչուած, աշխարհի չորս ծագերուն փռուած մեր կոտորակուած հայրենակիցներով: Սակայն և այնպէս բարեբախտութիւնը ունինք կորսնցուցած չլլալով մեր տոհմիկ առաքինութիւնները որոնք իբրեւ ալապատրէ խարխալ չեն սասանիր, հիւսիսի փշոլ հովերէն չեն ծռիր, նոյնիսկ հեռաւոր աշխարհագրական զօտիներու տակ ապրող մեր եղբայրներուն և քոյրերուն ամուր հաւատքը:

Մեծագոյն բարեբախտութիւնն է մեզի համար որ կը զգանք ու կը տըպաւորուինք, կը հազորդուինք այն տաքուկ զգացումներուն, թարմութեան և շունչին որ կուգայ մեր ողբեկանութեան կեդրոնէն՝ Ս. Էջմիածնէն, Արարատեան դաշտէն, — Մայր Հայրենիքէն, իբրեւ ալօթք, երգ, իբրեւ խօսք և իբրեւ աւիշ: Հայրենիքի զապափարը հողին ձայնն է որ մեր արեան տրոփով ու կշռոյթով կը խօսի մենէ իւրաքանչիւրին ներսը: Անիկա «սկիզբն է մեր ուրախութեան»: Ճշմարիտ ուրախութիւն մըն է ամենուս համար որ ջերմութեան ալիք մը կ'անցնի մեր տակաւ պաղիլ սկսող հաւաքականութեանց մէջ: Նորօրինակ Էլիսիւր մը՝ որ կ'անցնի մեր երակներէն խառնուելու մեր արեան...:

Բարեբախտութիւն է դարձեալ տեսնել որ զաղութներու և զանազան կեդրոններու մէջ նոր թափով և նոր կորովով յառաջ տարուին պատկառելի մարդոց կողմէ սկսուած մշակութային ձեռնարկներ, ուսումնարաններ և դըպրեմանքեր հասցնեն բազմակարօտ մեր ժողովուրդին նոր Հովիւներ: Ամէն հաստատութիւն կը յատկանշուի իր մարդերով. Հայաստանեայց Եկեղեցին այս օրերուն մանաւանդ պատուական եկեղեցականներու պէտք ունի, նոր արժէքներու սեւեռարիւր և տակաւ ճշմարիտ և բիւրեղացած արժէքներու հաւատքէն պարպուող տղոց ջամբելու համար մեզի հրիտակուած մեր անցեալին արժէքները անոնցմով լեցուած՝ նայելու համար ապագային:

Այս առնչութեամբ Ս. Էջմիածնի մէջ երանաշնորհ Տ. Տ. Գեորգ Զ. վեհափառի ջանքերով վերաբացուած Գպրեմանքէն արդէն կոկիկ փունջ մը կայ երիտասարդներու Ազգին ու Եկեղեցիին ծառայութեան համար նոր բացուած հոգիներով:

Երուսաղէմի Ս. Յակոբեանց դարաւոր ժառանգաւորացը միշտ կը պահէ Ազգին վեղարաւոր զինուորագրեալներ նուիրելու իր աղուոր աւանդութիւնը, և մանաւանդ ա՛յս օրերուն երբ Ս. Երկրի քաղաքական հորիզոնէն չեն փարատած սև ամպեր ու Ս. Աթոռը կ'ապրի իր նեղ օրերը:

Պատկառելի թիւ մը կը կազմեն Երուսաղէմի Ս. Յակոբեանց Միաբանութեան այն անդամները, — ըլլան անոնք Հայց. Եկեղեցւոյ նուիրապետական բարձր դիրքերուն վրայ կամ պարզ վարդապետներ — որոնք կը գործեն մեր ժողովուրդին մէջ, զանազան կեդրոններու մէջ յանուն Հայց. Եկեղեցիին և Հայ ժողովուրդին:

Իսկ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Անթիլիասի Գպրեմանքը ունի նկատառման արժանի թիւ մը աշակերտներու որոնք կը պատրաստուին ու կը պահուին բազում դժուարութեանց կուրծք տալով և զոհողութիւններու առջև առանց կանգ

առնելու: Այս տարի առանց հաշուելու քահանայից դասարանը, արդէն ունին 75 Գլխավորների ուսանողներ:

Իսկ Կ. Պոլսոյ Ս. Խաչ Գլխավորները որ բազմամուտ, ծերունագարդ ալլ անխոնջ Ամեն. Տ. Գարեգին Պատրիարքի ջանքերով սկսաւ երկու տարիներ առաջ, առանց արդիւնքէն առաջ հաստատութիւններ ըրած ըլլալու յաւակնութեան, կրնայ տեսակ մը շարունակութիւնը նկատուիլ երբեմնի Արմաշու Գլխավորներին:

Ակիւտարի ծովահայեաց բարձունքին զեղեցիկ մէկ կէտին թառած Ս. Խաչ նորակառոյց Գլխավորները այժմ ունին 52 սաններ որոնք կը մեծնան և կը զօրանան Արմաշուկան շունչով մը և ողիով: Թիւրքիոյ Հայերը, — աւելի քան 75 հազար —, անհրաժեշտաբար պէտք ունին նոր և թարմ ուժերու: Մեր զրականութեան կեդրոնը նկատուող զեղեցիկ Պոլիսէն այսօր գրեթէ ոչինչ կը մնայ եթէ Հաշուենք մատի վրայ համրուող և պատնէշին վրայ մնալ յամառող մտաւորականները: Հակառակ թեքնիք դժուարութիւններու որոնք ունէ զաւուրթէ աւելի են հոն իրենց տարողութեամբ, Ս. Խաչ Գլխավորների զոյուրթիւնն ու յարատեւութիւնը կրնայ Ամեն. Տ. Գարեգին Պատրիարքի մէկ մեծագործութիւնը նկատուիլ: Մանաւանդ որ Պատրիարքարանը այժմ շունի երբեմնի հասոյթը իր անշարժ կալուածներուն:

Վերը յիշուող Հաստատութիւնները կը զոյատեւեն ու կը պտղաբերին շնորհիւ՝ սքանչելի մեր ժողովուրդին, անոր առատաձեռնութեան ու բացարձակ կարիք մը նկատուող, անյետաձգելի զործ մը կատարելու զիտակցութեան: Մեծագործութիւնները ամէն բանէ առաջ սիրոյ արարքներ են և սիրոյ յայտարարներ. մեր ժողովուրդը ունէ ժամանակի մէջ, ինչպէս նաեւ այսօր ունի իր Մայրենի եկեղեցին իրրեւ իր ամէն բանէ վերը:

Իրրեւ ազգային մշակոյթի, հայազիտութեան և տոհմիկ դաստիարակութեան վառարան, Գլխավորներէն ետք ունինք Հայ. Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան վարժարանները: Կիպրոսի մէջ Մեղզոնեան Կրթական Հաստատութիւնը: Պէյրութի մէջ Յովակիմեան — Մանուկեան մանչերու, և Գարուհի — Յակոբեան աղջկանց զոյգ երկրորդական վարժարանները արդիական շէնքերով, որոնք իրապէս զոհողութիւններու զին եզոյ ճիգերու ուղիղ համեմատութեամբ արդիւնք կ'ունենան, ի փառս Հ. Բ. Ը. Միութեան և ի շահ ազգին, ու Հայ մշակոյթին:

Դարձեալ ազգային մշակոյթի պայծառացման և յառաջացման կեդրոն՝ ունինք Պէյրութի և Հալէպի ձեմարանները որոնք մեր տրտմութեան վրայ խինդի շողեր են: Պէյրութի Համազգային Ընկերութեան Փալանճեան ձեմարանը քառորդ դարու կեանք ունի արդէն ու անցեալ ամիս տօնեց իր հիմնադրութեան 25-ամեակը. Հաստատութիւն մը՝ որ շինած է իրեն համար աւանդութիւն մը. — ձեմարանական աւանդութիւն մը, շնորհիւ հիմնադիրներուն: Իւրաքանչիւր Հաստատութիւն եթէ կը յատկանշուի իր մարդերով, կը հիմնաւորուի սակայն աւանդութեամբ: Ինչո՞ւ չենթադրել որ ատեն մը ետք Փալանճեան ձեմարանն ալ չըլլայ երբեմնի Պոլսոյ Կեդրոնական, Պէրպէրեան կամ հեռաւոր Սանասարեան վարժարաններուն նման արդիւնաւոր և մեր մշակոյթին նուիրուած մարդերու բնակ: Անհրաժեշտութիւն մըն է Մայրենի հողը ազգի մը զաւակներուն իմացական ճիգերը պտղաբերելու համար լաւագոյն արդիւնքներ:

րով. Հայրենիքը ոյժ է և տինամիդմ: Հո՛ն է որ որևէ տեղէ աւելի անհատ մը չունէ կ'առնէ ու կը ներշնչուի, կը հաղորդուի անցեալով, իր փառքերով, կ'ապրի իր բարքերով:

Գծրախտութիւնը որ ունինք այժմ հեռու ըլլալով Հայրենիքէն, մասամբ կը դարմանուի ժողովուրդի հոծ զանգուածին ներկայութեամբը: Պէյրութ և Հալէպ այս տեսակէտէն բախտաւոր կրնան համարուիլ:

Գեղեցիկ ճիգ մըն է Հալէպի Քառէն-Եփփէ ազգային երկսեռ ճեմարանը. Սիւրբոյ տափակութեան վրայ ովասիս մը եթէ կ'ուզէք որ քանի մը տարիէ ի վեր կուտայ բացառիկ յաջողութեամբ աշակերտներու խումբ մը, շնորհիւ փորձառու ուսուցիչներու խնամքին և հոգածութեան: Յիշեալ ճեմարանը կարելիութիւններ ունի ընդարձակուելու և աւելի արդիւնաւորուելու:

Երուսաղէմ ալ իր Ս. Թարգմանչաց երկսեռ վարժարանով Ս. Յակոբեանց Առաքելական Ս. Աթոռին հովանիին ներքե անցնող քսանհինգամեակին պատրաստած է ինք իր մէջ կոկիկ և մեր Եկեղեցւոյ սիրով լեցուած սերունդ մը: Հակառակ քաղաքական պայմաններուն Թարգմանչաց վարժարան՝ երկրորդական վարժարաններու մակարդակին բարձրացուած է:

Այս բոլորը անշուշտ կարելի կ'ըլլան, անգամ մը եւս շեշտելով, մեր ժողովուրդին զնահատանքովն ու արժեւորելովը իր մշակոյթին ու իր ոսկեղնիկ բարբառը: Վարժարանները մեր զաղութային կեանքին մէջ սրտապնդիչ երեւոյթներ կրնան նկատուիլ մեր այսօրէն դէպի մեր վաղը երկարաձգուած և կամըջուած:

Այս մտահոգութիւնը մի միայն Մերձաւոր Արեւելքի մէջ պէտք չէ սահմանափակուի: Ժամանակ է որ Ամերիկաներն ալ շարժին ու անկարելին կարելիի վերածեն ինչպէս զիտցած ենք ընել միշտ դժբախտ օրերուն մեր պատմութեան:

Ճիշդ է որ մտաւորականներ ունենալու մեր բաղձանքը տակաւ կ'իրականացնենք մարդկայնօրէն և ազգայնօրէն կարելի չափերով: Սակայն կրօնական դաստիարակութեամբ սնած և Մայրենի Եկեղեցիին սիրովը լեցուն մտաւորականներն են որ ամենէն աւելի կրնան կշռել, դատել և առաջնորդել զանգրականներն են որ ամենէն աւելի կրնան կշռել, մինչև խաղաղութեան նաւահանգիստ, ուսածը դժուար ժամանակներու մէջէն մինչև խաղաղութեան նաւահանգիստ, վասնզի ուրիշ բոլոր Հաստատութիւնները բացի Եկեղեցիէն մարդկային ձեռավարներ են լոկ: Եկեղեցին է միայն որ հիմնուած է նոյն ինքն մեր Տիրոջ՝ Յիսուս-Քրիստոսէ:

Ինք էր որ երջանիկ օր մը Արարատեան դաշտին մէջ ոսկի ուռնակով մը թակեց զեփնը և սարսեց սանդարամեալ ու մատնացոյց ըրաւ իր Եկեղեցիին վայրը. — Ս. Էջմիածին...

Ուրեմն Միածնաէջ Ս. Եկեղեցիին և մեր ողբկանութեան, հաւատքին ալն ու աղբիւրը եղով Հաստատութեան սիրովը լեցուն մտաւորականներ կ'ուզենք որ ըլլան անհաշուելի զոհողութիւններով պատրաստուող մատաղ հոգիները, որպէսզի կարենանք զոյատեւել և ըլլալ արդիւնաւատ քառասային և տրտում օրերէն անցնելով փառաւոր ապագայի մը որուն արշալուսային շուրջը օտար երկիրներու հովերէն պաղած մեր մարմիններուն շերմութիւն մը կուտան իբրեւ աղօթք, երգ ու զրականութիւն:

Զ. Վ. Զ.

ԿՐԹՆԱԿԱՆ

ՆԵՐԵԼԻ ԵՒ ԱՆՆԵՐԵԼԻ ՄԵՂՔԵՐ

Ներումը իճգիճգիճ՝ այսինքն
կատարում գործէն կալ գայ, եւ
ս'չ երբեք դուրսէն . . . :

— Երէ՛ցս, մեղիի և անոր քողութեան
մասին մեր «խոհք-խօսքերուն» մէջ կար-
ծեմ մոռցանք շօշափել ներելի և աններելի
մեղքերը, որոնք Յիսուս անուանեց «Ա.
Հոգւոյն դէմ հայհոյութիւն»։ Այսօր կ'ու-
զէի՞ք որ խօսինք անոնց վրայօք։

— Սիրո՛ւմ, Հոգի՛ . . . Բայց նախ ըսե՛

թէ ի՞նչ կը հասկնաս ներելի մեղք ըսելով։
— Այսինքն, երէ՛ցս, այն մեղքերը, որ
ըլլալէ յետոյ մեր կատարելի՝ բայց զանց
առնուած պարտականութիւնները, մեր զի-
տակցաբար կամ անզիտակցաբար գործած
յանցանքները, ունեցած մեծ ու պզտիկ
վրիպութիւնները, զանազան թերացութիւնն են
որոնք կը շնորհուին մեզ այն պայմաննե-
րով որոնց մասին խօսեցանք և որոնցմէ
ազաւ կ'արձակուիճի խօստովանահօր միջո-
ցաւ, որ մեզ մտիկ կ'ընէ, կը լսէ մեր մեղ-
քերը և խրատելէ ու շատ շատ «ապաշխա-
րութեան» ենթարկելէ վերջ՝ կ'արձակէ
զմեզ։ Եւ կ'ըսէ երբեմն, «գնա՛ւ և այլևս
մի՛ մեղանչեր»։

— Հոգի՛, աւելի ճիշդը ըսէ՛ մենք կը
գնենք մեր պարտքերը, վճարելով բան մը
մեր սիրտէն և մեր հոգիէն։ Այո՛, մենք
ենք որ կը քաւենք կամ կը սրբենք մեր
մեղքերը և կը քաւենք զիղջ-արցունքով։
Եւ աւելին՝ կը դարմանենք զանոնք փո-
խարէն բանէ մը զրկուելով կամովին. և
զրկուելով՝ աւելի՛ արժէքաւոր բանէ մը՝
քան մեր ստացածը կամ ստանալ կարճաճը
մեղանչելով կամ զանցելով՝ մեղի զայն
արգիլող օրէնքը։ Առանց այս դարմանու-
մին որ կրնայ ըլլալ — պարտի՛ ըլլալ —
գերազանցօրէն աւելի և բարձր, ապաշ-
խարութեան խորհուրդը կը մնայ թերի և
մեր զգացած կսկիծը և թափած արցունքը
ապարդիւն։

Այս խմատով՝ ներելի կը համարուին

և կը ներուին իսկ — կա՞յ բան մը արդեօք
որ մնայ անհետ և անկորուստ — այն յան-
ցանքները, որոնք չար վայրկեանի մը մէջ
մեր թուլացած բնութեան չեղութիւնը կամ
անկուսեմբն են, որոնց սակայն՝ պարտաւոր
կը մնանք, իբրեւ բանական կամ կրօնական
էականեր՝ հակազդել, առողջ մնացած և ար-
թընցած մեր խելքովը և մեր խիղճովը և
անոնցմէ խթանուած մեր կամքովը։ Անա-
ռակ Որդին, կենդանի և պերճախօս օրի-
նական է մեր այս դատումին։ Ան, զեւ չը
մթաղած իր խելքով, բոլորովին չկորսուած
իր արժանապատուութեան զգացումով և
բոլորովին չմարած իր բարոյական գիտակ-
ցութիւնով է որ գտաւ իճգիճիճ իր ան-
կումի փոսին մէջ, ուր խթանուած խա-
թովը խղճին, ոտքի կեցաւ՝ և ուրկէ թե
առած զեւ անմեղ մնացած որդիական սի-
րոյ և վստահութեան զգացումով, դարձաւ
հօրենական տունը և անկեղծ ու խոր զըզ-
ջումի սրտապատառ աղաղակաւ, ներկայա-
ցաւ գթոտ ու գուրգուրոտ զիրկը իր աղնիւ
և ներող հօր՝ և արժանացաւ թողութեան։
Այո՛, Հոգի՛, ան կը մնայ տիպար օրինակը,
իր իսկ անաղարտ մնացած սիրտով ու կամ-
քով, մեղքերուն սեւ ու կեղտոտ պատան-
քէն դուրս եկած և նոր կեանքին մէջ վե-
րածնած հոգիի և կ'ողջունուի, հզօր սիրով
մը զինք ողջագուրող ողորմած և գթած
իր հօր։

Հիմա, Հոգի՛, զիս լսելէ վերջ և ի տես
անառակ որդիին և հօրը զմայլելի օրինա-
կին, ըսէ՛. — մեղքերուն թողութիւնը կը
շնորհուի՞ թէ կը ստացուի . . . :

— Երէցս բարի՛, թէ՛ մին և թէ՛ միւս
պարագան ճշմարիտ կը տեսնեմ ձեր տուած
բացատրութեան լոյսովը դատելով։ Դո՛ւն
ըսէ՛ երէ՛ցս, և սորվիմ . . . :

— Այո, Հոգեա՛կ, թէ՛ մին և թէ՛ միւսը,
բայց վնասուած զինով մը ստացուած թո-
ղութիւնը աւելի փրկարար և մխիթարար
է քան նուիրուած կամ շնորհ-բաւութիւ-
նը . . . :

Հիմա զանք «աննեղելի» կոչուած մեղ-
քերուն, որոնց մասին կ'ուզես իմ կարծիքս
իմանալ։

Հոգի՛, ինչպէս որ կան անբուժելի
յայտարարուած ցաւեր և ախտեր, և այն՝
հակառակ դարմանող բժիշկներուն բարի

կամեցողութեան և ճարտար խնամքնե-
րուն և նոյնիսկ հիւանդներուն փափաքնե-
րուն և քանքերուն, այնպէ՛ս ալ կան ան-
ցեղեղի մեղքեր կամ յանցանքներ:

Այո՛, անբուժելի է Եփսոս՝ երբ այլևս
մաշած կամ մեռած ֆիզիքական բնութիւ-
նը կենսաւորող հիւանդին բջիջները, կամ
խափանուած, դադարձ են մարմինը լարող
կենսական օրէնքները: Ահա այդ մաշուած
ու խանգարուած են որ չունին դարման,
չունին բալասան, չունին դեղ և բոյժ, գէթ
մեր գիտութեան ներկայ վիճակներով...

Այդպէ՛ս է նաև, Հոգի՛, հոգեկան ու
բարոյական մարդին մէջ: Երբ միտքը ծած-
սելը կը տեսնէ իրեն ցեղմակ, սուր կ'ըն-
տրէ իրեն իրաւ. խաւարը կը սիրէ իրեն
լոյս՝ և այլն, այո՛, կործանուած է այդ հո-
գևոր աշխարհը: Քակուած կործանուած է
կառոյցը կ'ըսեմ, փոստ՝ այդ մտքին, և
փրած ու դատողութեան կշիռը խանգար-
ուած է, զգալի յոյս...: Այն ատեն, Հո-
գի՛, մարդիկ ճամարտութեան դէմ կը դա-
ւեն, սրբութիւնը կ'անարգեն, անմեղու-
թիւնը կ'ապականեն, խիղճը լուցեցած՝
կիրքերու ձայնով կը խօսին, սիրտը կուր-
ցուցած՝ չարիք կը գործեն և վերջապէս,
Հոգի՛, Աստուածը ուրացած՝ Սատանը կը
պաշտեն...: Անոնք, աւաղ, այսպէս գըլ-
խովին կործանուած, մեռած են՝ անյոյս
յարութեան և անմահութեան...:

Այս բացատրութիւններէն Հոգի՛, պարզ
կ'երևի թէ միայն ոսկ ունեցող եւ կանգնիլ
ուզողը կրնայ ոտքի ելլել: Ոտք չունեցող
և կանգնիլ չուզողը ի՞նչպէս ելլէ, ինչո՞ւ
ելլէ և ի՞նչպէս քալէ...: Այդպէ՛ս է
խմտան ու պարագան անցեղեղի մեղքերուն
և անոնցմով մեղաւոր մարդերուն: Արևի
պէս պայծառ ճամարտութիւնը տեսնել չու-
զող կամ տեսնել վերջ ուրացողը, իր իսկ
ձեռքով ու կամովին կուրացած, եթէ ուզէ
խկ՝ ոչ ոք կրնայ դայն բուժել: Անբու-
ժելի է իր Եփսոսը, կարճ խօսքով՝ անցեղեղի
է իր յանցանքը: Կ'արժանանայ բուժումի
կամ ներողութեան՝ երբ տեսած ճերմակին՝
ճերմակ, սևին՝ սև, ճամարտին՝ ճամարտ
և սուտին՝ սուտ կ'ըսէ: Այո՛, Հոգի՛, կա-
մաւոր կոյրին, խուլին, համբի՛ն չկալ բժը-
կուքիւն. և ըսէ՛, ինչո՞ւ և ի՞նչպէս ըլլայ
...: Աստուած և բնութիւն չեն կրնար գոր-

ծել իրենց իրենց դեմ: Ամէն ինչ օրէնքով
եղած է և կը մնայ, ոչ ի՛նչ քաջքով: Անար-
ժանին համար հրաշքը — եթէ իսկ կարելի
ըլլար — բնայ է, և մենք բնայք կը ցկա-
սենք անբարոյական: Երբ կ'ըսեն «Աստուած
չի ներեր» — մեղա՛յ որ փոստարանն ըլ-
լանք Անծանօթին զոր կը դաւանինք Աստ-
ուած — պէտք է հասկնալ. — «Աստուած
ինքզինքին դէմ չի գործեր. Ան համակ
ճամարտութիւն, անկեղծութիւն, լոյս, բա-
րութիւն, սէր, և արդարութիւն՝ չի՛ կըր-
նար մաս և բաժին ունենալ, գիտակից
ստուգութենէն, խաւարէն, չարութենէն,
ատելութենէն և անիրաւութենէն...»:

Այո՛, Հոգի՛, Աստուծոյ, իր Որդւոյն
և Ս. Հոգւոյն դէմ — որոնք՝ գերազոյն և
բացարձակ ճամարտութիւն, սէր, բարու-
թիւն և արդարութիւն են — կամաւոր յան-
ցանք, անզիղջ կուրութիւն, ուրացում և
դաւանանքութիւն, անցեղեղի մեղքեր են.
մեղքեր՝ զորս Ս. Դիրքը կը կոչէ «Ս. Հոգ-
ւոյն դէմ հայհոյութիւն»:

— Երէ՛ցս, արդա՛ր է դատաստանը Յի-
սուսին, երբ կը վճռէ թէ անցեղեղի է մեղքը
երբ գործուած է Աստուծոյ, Որդւոյն և Ս.
Հոգւոյն դէմ, այսինքն՝ երբ կուրացում
կամ ուրացում կայ մէկին կամ բացարձակ
ճամարտութեան դէմ: Եւ ինչքա՛ն անտար-
կելի է այդ արդար դատաստանը և իրաւ
այդ վճիռը, ձեր զմայլելի գիտողութեամբ
թէ «դատն ու դատողութիւնը» բնական
արդիւնքն են գործուած արարքին և ո՛չ
վճիռը՝ դատող դատաւորին: Աւելի պարզ
խօսելով՝ անցեղեղ արդարութեան կշիռն անա-
կան շարժումն է ան: Արդարը, Երէ՛ցս,
միտքն ու խիղճը լարող ու վարող զօրու-
թիւնը կամ անոնց էութիւնն իսկ կազմող
օրէնքներուն ուրացումը, կարծես թէ են-
թական կը նետէ — ինքնասպա՛ռ շարժում —
անոնց ճգմող ճնշումին տակ և ո՛չ թէ ար-
տաքին և օտար ձեռք մը: Ուրիշ խմտոս
կրնա՞յ ունենալ տեսնել՝ և չտեսնելը, լսել
ու չլսելը, ճամարտութիւնը ըմբռնել՝ և ու-
րանալը, սրբութիւնները գիտակցարար բըռ-
նաբարելը, բարին ատելը, անմեղը զրպար-
տելը և արդարը հալածելն ու խաչելը...:

Չէ՞ք կարծեր թէ խորապէս յիմար և
յամառ, հիմնապէս չար և անիրաւ, յուսա-
հատօրէն անտակ և անզգաստ, բա՛ց աչ-

քերով կոյր այդ մարդերը, թշուառագոյն են քան սովորական թշուառները, ուստի՝ անոնք արժանի չեն եթէ ո՛չ մեր սիրոյն՝ բայց գէթ գուժին, արժանի՝ հասկցուելու եւ ներուելու՝ քան թէ անողորմաբար զատապարտուելու . . . :

Ո՛հ, բարի երէցս, պիտի խնդրէի որ այն զիտողութիւնն նկատէիք ո՛չ իբրեւ առարկութիւն և ո՛չ իբրեւ զիտողութիւն վճիռին, մանաւանդ աստուածային, որուն ճշմարտութիւնը և արդարութիւնը հաստատեցի և ընդունեցի։ Բայց երէցս, զիս կը մղեն խօսելու ո՛չ ողին հակաճատութեան և ո՛չ շաղկապութիւնը, այլ անհոգ սէրը մարդկութեան, որ կ'ուզէ խորհիլ և փորձել անկարելին խկ, բռնելու համար անբուժելի և փրկելու համար անփրկելի։ Կ'ուզեմ, կ'ըսեմ՝ ես ալ, փրկել զամէնքը, որովհետեւ մարդ եմ՝ և մարդկութեան հաղորդ, Հոգի՛ եմ՝ և հոգւոյս կցորդ են բոլոր մարդիկ իբրեւ քոյրեր, եղբայրներ Աստուծոյ մէջ։ Անոնց կորուստը կ'այրէ՛, կը մրկէ՛ զիս։ Եւ յետոյ՝ սորված եմ, յանուն Յիսուսի խկ, ձեր կողմէն աւանդուած հաւատքի գասերէն թէ «Յիսուս եկած է փրկելու և ո՛չ թէ կորսնցնելու. եկած է կեանք տալու՝ և ո՛չ թէ մահացնելու»։ Ու սորված եմ նաեւ թէ «ամենակարող և ամենողորմ Աստուծոյ համար ոչինչ կայ անհնարին»։ Այո՛, շնորհիւ Իր Որդւոյն՝ փակ աչքերը բացուած են և կը բացուին. անառակները զգաստացած են և կրնան զգաստանալ. կորսուածները փրկուած են և կրնան փրկուիլ։ Ուստի, երէցս, չեն խորհիր և չեն կարծեր թէ անհաւատները կրնան հաւատացեալ դառնալ և մահացու մեղքերն ալ կրնան ներուիլ և ո՛վ որ Աստուծոյ որդի է՝ չի մահանար, չի՞ կորսուիր . . . խօսէ՛, երէցս, քաջալերէ՛, սփոփէ՛, ոգիացո՛ւր զիս . . . :

— Հոգի՛, ես խօսեցայ կարգացածէս, բացատրեցի իմ պաշտելի Ս. Գիրքէս ու չափեցի՝ չափովը խղճիս ու կշիռովը, ո՛հ, միշտ տկար՝ մտածումիս . . . :

Դուն, Հոգի՛, ո՛չ կոչումէ, ո՛չ Ս. Գիրքէ և ո՛չ ալ միսֆ-մսածումէ՝ ալ կը խօսիս անկախ մտքէ, կը խօսիս թրթիռ առած սիրտէ, սէրէ, ուրիշ խօսքով՝ կը խօսիս ներշնչուած ամենողորմ Հօր Աստուծ-

մե . . . : Ուստի, Հոգի՛, արդարամիտ ես քան զիս և իրաւունք ունիս երբ կ'ըսես թէ Աճ երբ ուզե՛ իրեն համար անհնարին ոչինչ կայ, Աճ կը ներե՛ քե խկ մեղքերն եւ անհնարելի . . . :

Բացի ատկէ, եթէ բնութիւնը, միտքը ունին իրենց օրհնութիւնը, օրհնք ունի նաեւ սիրտը որ գերիվեր է անոնցմէ. ա՛ն է մանաւանդ իր մաքրութեան մէջ Աստուած ցուցնող և աստուածացնող դործարանը . . . :

Բայց, Հոգի՛, անով մէկտեղ, թող ո՛ւնք որ Աստուած կատարէ, ինչ որ իր խորհուրդը և կամքն է մեզ՝ մարդերուս անմատչելի, և խօսինք ինչ որ իր թելադրութիւնն է մեր մտքին և մեր խղճին, որոնք ապահովապէս արդար լոյս և աստուածային ձայնն են մեր մէջ յայտնուած։

Այո՛, Հոգի՛, երբ մենք ճշմարիտը կը խորհինք ու կը խօսինք, երբ արդարը և ուղիղը կ'ուզենք և կը դատենք, մեր միջոցաւ՝ Ան կը խորհի, կը դատէ, կ'ուզէ և կը խօսի։ Մեր բանէն գերիվեր և մեզ համար անլոյծ եղած խորհուրդներ և օրէնքներ կան անշուշտ, որոնց ազդումով թերեւ մեր սիրտը կը զգայ, մեր սէրը կը բաղձայ, որպէսզի լսեն օրհնք եւ արդարութիւն ու խօսի և դործ ոլորմութիւնը Աստուծոյ՝ գերազոյն արդարութեան սիրոյն . . . : Բայց մենք, Հոգի՛, պարտաւոր ենք միայն հունին մէջ՝ հունաւոր մեր բնութեան ու բանականութեան, կոթնելով մանաւանդ Յիսուսի խօսքերուն, Ս. Գրքի հրահանգներուն և մեր գաւառնաճի սկզբունքներուն, յիշելով հրեմիա թէ «Արդարոց ո՛չ զոն օրէնք»։ Եւ ո՛վ է տիպարը արդարութեան, եթէ ոչ Աստուած միայն . . . :

Հոգի՛, եկո՛ւր ուրեմն սրբենք մեր տկարութեան արցունքները և հարցնենք. — Ի՞նչ կ'ըսեն մեր բանական բնութիւնը և մեր բարոյականը.

Անոնք կ'ըսեն նախ, թէ արդարութիւնը պէտք է ի գործ դրուի. պէտք է՝ չար պատժուի . . . : Աւելի ճիշդ, ինչպէս մենք կանխաւ բացատրեցինք՝ Չարը կը պատժուի . . . :

Երկրորդ՝ ձայնողին կը պատասխանուի. զի՞մողը՝ կը զիմաւորուի, երկարող ձեռքը՝ կը բռնուի, ուղողին կը տրուի և այդպէս ալ՝ զղջացողին կը ներուի, և հա-

կառակ իր կամքին ու ջանքին՝ ո՛չ ոքին
կը տրուի . . . :

Եթէ ճիշդ և ճշմարիտ են ասոնք, Հոգի՛, անցերեկի մեղքին տիրոջն իսկ կը ներուի՝ եթէ զղջայ, եթէ դառնայ ու ցնուի գիրկն իր հօր կամ եղբոր։ Կը գրկուի, կը համբուրուի, կ'որդեգրուի վերստին, եթէ ան բանայ իր հոգւոյն ալքերը և զգայաբանքները բոլոր՝ տեսնելու և զգալու, սիրելու և ապրելու համար հոգևոր ու բանաւոր ճշմարտութիւնները, մէկ խօսքով կը փրկուի անիկա ալ . . . : Իսկ եթէ անցերեկի մեղքին հեղինակը իր խորհուրդով, զգացումով, կամքով ու կեանքով զուրս կուգայ մարդկութեան, խաղաղ կը կորսնցնէ կամ կորսնցուցած է մարդու շնորհը, և իր ձեռքով իսկ այլևս խղած է որդեգրութեան կապը Հօր Աստուծոյն, նովին գործով խղած է նաև կապը եղբայրութեան քեզի հետ և ամենուն հետ։ Ըսէ՛, Հոգի՛, ճիշդ չէ՞ ուրեմն որ անիկա այլևս մարդ չէ և մաս չի կազմեր քու մարդկութեանդ և հետևաբար այլևս հոգի չէ՞ կցորդ քու հոգւոյդ և նման անբան անասուններու, յետախնու չի կրնար քեզ ներշնչել մարդու սէր, գութ, կարեկցութիւն, որոնց անունով կը յուզուիս, կը խօսիս և կը պահանջես արդարութիւն կամ ողորմութիւն . . . : Ո՛չ, Հոգի՛, այդպիսի անարժանին հետ ըլլալ ու մնալ ո՛չ միայն անկարելի՛ ալ նաև մեղք է . . . անցերեկի։ Կա՛մ անոր հետ կա՛մ Աստուծոյ, չկայ միջին ճամբայ . . . : Չարին և նոյնիսկ անուղղայ չարագործին համար խորհիւ, աղօթել անոր դարձին համար աշխատիլ, մտաւալ, նոյնիսկ կարելի զոհողութիւններն յանձն առնել՝ լաւ, այդ կը հասկնամ, աւելին սակայն՝ ունայն է և ի չարէն . . . : Այո՛, պահէ գութդ անոր համար. աւաղէ՛ նոյնիսկ իր արդար կորուստը և ա՛յդքան։ Ան չդարձաւ քեզի և իր Աստուծոյն, դուն այլևս հեռացած իրմէ, դարձի՛ր անոնց՝ որոնք պէտք ունին սիրոյդ, գութիդ, գուրգուրանքիդ և լոյսիդ, կատարելու համար փրկութիւնն իրենց՝ որուն կը ցանկան և որուն համար մանաւանդ պատրաստ են ամէն զոհողութեան . . . : Իսկ իր անձէն և ապա քենէ կամաւ լըքուած՝ մեղաւորին հողը ձգէ՛ Աստուծոյ, եթէ կամենայ՝ կը փրկէ զայն և կրնայ փրկել յարուցանելով զայն իր մեղքութեանէն կամ

ՅԱԻԻՏԵՆԱԿԱՆ ԹԱԳԱՆՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

«Ոչ գայ արխայութիւնն Աստուծոյ խառնօք,
Եւ չափցենք քէ անաւասիկ աստ է կամ անգ,
զի անա արխայութիւնն Աստուծոյ ի ներս ի
ձեզ է»։ (ՂԽԿ. ԺԷ. 20 - 21)

Յիսուս՝ Երուսաղէմի և Գալիլիոյ մէջ
Իր ուսուցումներու ընթացքին վերահասու
կ'ըլլար այն մտայնութեան որ ընդհանրապէս
կը տիրէր ժողովուրդին մէջ։ Իր քարոզած
թագաւորութիւնը բոլորովին տարբեր էր
այն հասկացողութենէն զոր հրեաները
ունէին։ Երկար ատեն տիրապետուած
ըլլալով Հռոմէական կայսրութենէն, աւելնդ
կը սպասէին Մեսիայի մը գալուստին
որպէսզի ազատագրէր լեհօղայի ընտրեալ
ժողովուրդը գերութենէ, համաձայն
մարգարէներու զուշակութեան։ Յիսուսի
համար սակայն իր թագաւորութիւնը ժամանակաւոր
ու այս աշխարհին չէր։ Ոչ ոք չի կրնար
չըջագատող ամբոխէն կը հասկընար
Իր Աստուծութիւնը, Իր առաքելութիւնը
և Իսրայէլը փրկելու Իր գալուստը։ Հետևաբար,
Անոր խօսքերը ակնկալուած Մեսիային
գալուստեան յոյսը կը չքացնէին, և բացուած
մը կը գոյանար Յիսուսի և ժողովուրդի
զանգուածին միջև։ Հրեաները իրենց
դարերու յոյսին իրականացումը ուզած էին
տեսնել Յիսուսի մէջ. պահ մը օրօրուած
էին ապագայի հետանկարներով՝ ապա՝
թշնամացած Անոր հետ. վասնզի Ան
կ'ըսէր. — Եթէ իրենց քննադատութիւնն
Աստուծոյ և այդ ամենայն յաւելցի ձեզ, ուրքան
ընդարձակուէր Յիսուսի գործունէութեան
զաւարճար այնքան աւելի անհրաժեշտ
կը դառնար իրեն աշխատակիցներ և աշակերտներ
ունենալ։ Իր չուրջ հաւաքուած էին
խումբ մը երկտասարդներ որոնց ուզ-

վերստեղծելով իրեն նոր արարած։

Այո՛, Հոգի՛, գերի սրտիդ և մե՛ծ սիրոյդ,
մի՛ կամենար ինչ որ դէմ է օրէնքի, մտքի
և դատողութեան, ինչ որ դէմ է նոյնինքն
Աստուծոյ կամքին . . . :

ՀԱՅԿԱԶՈՒՆ Ա. ՔԷՆՅ. ՈՍԿԵՐԻՉԵԱՆ
(ՎԵՐՆԵՍԱՅՈՒՄ)

դատութեան և պարզամտութեան զտահութիւնը ունէր: Պարզ ձկնորսներ էին անոնք, Գալիլիոյ լճակին եզերքը անցուցած իրենց մանկութիւնը, բայց հաւատաւոր անոնցմէ իւրաքանչիւրը հետագային, Տիրոջ Յարութենէն վերջ, պիտի քարոզէր յաւիտենական թագաւորութիւնը հեթանոս երկիրներու մէջ:

Հաւանական անպատեհութեանց և թիւրմացութեանց առաջքը աննկու համար, Յիսուս կը քարոզէր առականերով, և աւելի վերջ կը բացատրէր իր աշակերտներուն:

Առականերէն առաջինը Սերմանացանինն է զոր Մարկոս Աւետարանիչ կը ներկայացնէ իր առինքնող ոճով: «Դարձեալ սկսաւ ուսուցանել առ ծովեզերքն, և խոնկացան ըզնովաւ ժողովուրդք բազումք, մինչև ի նաւ մտանել նմա և նստել ի ծովուն, և ամենայն ժողովուրդքն զծովեզերքն զցամաքն ունէին. և ուսուցանէր զնոսա առաւելօք բազում ինչ»: Աւետարանիչին քնարական ոճին ետեէն զիւրին է երևակայել Յիսուսի պատկերը որ ամբողջ հմայք և սէր, կեցած իր աշակերտներէն մէկուն ձկնորսի մակոյկին մէջ, պատմուճանը թրթռուն երկկոյիւսան հովէն, կը բացատրէ՝ հրեաներու կեանքին ա՛յնքան մօտիկ հողագործին սերմանացանը:

Յիսուսի Տնօրինական գործունէութեանէն և քարոզչութենէն քիչ առաջ արդէն Յովհաննէս Մկրտիչ նախակարապետը կ'ըլլար երկնքի թագաւորութեան, երբ կը մղէր ժողովուրդը ապաշխարելու, վասնզի կ'ըսէր ան «Մերձեալ է արքայութիւնն Աստուծոյ»:

Յիսուս կը սերմանէ, ու սերմերը կ'իյնան հողիներու մէջ: Ոմանց մէջ կ'աճին, բայց անոնք իրենց անձերը նուիրած են ա՛յս աշխարհին, չեն կրնար բաժնուիլ անկէ որդեգրուելու համար երկնքի թագաւորութեան, միայն ձգտումը ունին արդար ըլլալու: Կարծրացած զետին մըն է անոնց հողին, աշխարհի հետ իրենց չփումէն. անշնորհունակ են մտնելու աստուածային խորհուրդին մէջ: Ուրիշներ, այնքան նման մեր օրերու մարդոց, ընդունելով ճշմարտութիւնը, կը խանդավառուին ու պահ մը ետք կը մոռնան, ա՛յնքան արագ՝ որքան բարձրացած էր զիրենք հրաւիրող խանդավառութիւնը: Թէև ըստ երևոյթին լաւ տրա-

մադրուած են, բայց չեն կրնար յարատեւել և սերմերը աճեցնել. Աւետարանական բացատրութեամբ, չորցած զետինէ մը ետք կը նմանին քարքարուտ գաշտի մը, որուն հողը թէև առատութեան խոտտում մըն է հողագործին, սակայն գործնականապէս չարդարացներ իր վրայ գրուած յոյսը: Անհանգարտ միտքերն են անոնք, նորութիւններու հետամուտ. ուրախութեամբ կը լսեն քարոզը, բայց կը մոռնան կամաւ, երբ զժուարութիւններու հանդիպին: Բայց ո՞ր զեղեցիկութիւնը — հոգեկան կամ բարոյական կամ այլ — ձեռք կը բերուի առանց զժուարութեան: Կան ալ ոմանք որոնց մտքին մէջ բնաւ չի մտնէր քարոզչութիւնը, սերմերը ճամբուն վրայ կը մնան ու թռչունները կը կտցահարեն, կը տանին: Սերմերը կ'իյնան թիւրեւս փուշով ծածկուած տեղի մը մէջ. հատիկները կը խեղդուին հոն՝ քանզի «ոչ զոյր հիւթ երկրին», կ'ըսէ Աւետարանիչը: Աշխարհի հոգերն ու ցանկութիւնները, յոռի զգացումներն ու միտումները, փութերը կը խեղդեն ու կը սպաննեն ամէն լուրջ փառք և ամէն ճիշդ: Այնքան մակերեսային են երբեմն մարդիկ, փոքրոգի և սնափառ, երկրային շահերու մէջ ամբողջապէս կլանուած որ կը քշուին կ'երթան կեանքի յորձանուտէն, իմա՛ կը խեղդուին: Այսպէս կը յառաջանայ յաճախողբերգական տուամը շատ մը մարդոց կեանքին: Յաւիտենական կեանքի և անանց թագաւորութեան մը սերմերը լիարուսն կը նետուին անոնց մտքերուն և հողիներուն գաշտին՝ հաւատարապէս, բայց անոնք չեն ըմբռներ, չեն ուզեր ըմբռնել, յամառելով հեշտ կեանքի մը ցոփութիւններուն մէջ մնալ: Այսպէսով հասկնալի կ'ըլլայ Քրիստոսի յատկանշական խօսքերէն մին. — «Բազում են կոչեցեալք և սակաւ ընտրեալք»:

Քիչերու սրտին մէջ պիտի իյնան Տիրոջ խօսքերը, ու անոնք ընտրեալները պիտի ըլլան, ժառանգորդները յաւիտենական թագաւորութեան: Աշակերտները հաւատարմօրէն պիտի աճեցնէին սերմերը, բաշխելու համար բոլորին:

Հրեաները ոչինչ կը հասկնային Սերմանացանին առակէն. Դատաւորներէն մինչև Հռովմէական տիրապետութիւն, նեւապէս զերութեան և ազատութեան մէջ սպարած, անոնք պիտի ուզէին որ Յիսուս խօ-

սէր իրենց երկրային թագաւորութեան մասին. յեղափոխական մը ըլլար, Բարաքքա մը ըլլար, որուն նախընտրեցին հետադային, ազատագրելով զայն և խաչելով զինք։

Գաղափարներու տեղաւորումը և աճումը մեր մէջ, կախում ունի այն ընկալչութենէն որ մեր մտքինն է։ Յիսուս թէ և կը սիրէր ամբողջ մարդկութիւնը, սակայն իր աշակերտներն էին միայն որ մօտ ըլլալով իրենց Տիրոջ Անձին կրնային իմանալ Անոր առականներուն մեկնութիւնը։ Անհրաժեշտաբար պատկերաւոր բացատրութիւններով պիտի քարոզէր Յիսուս երկրաքարէ և անտաշ ժողովուրդին և ամբոխին՝ որպէսզի կարող ըլլային իմանալ։ Վարդապետութեան մը սկզբունքները իրեն ընդհանուր և վերացական բացատրութիւններ զիւրմբանելի հեն ժողովուրդի զանգուածէն. կարեւոր է որ անոնք ըլլան մասնաւոր և թանձրացեալ պատկերներ, երբեմն սովորական կեանքէ առնուած, հասկցուելու և ըմբռնուելու համար։ Ասոր համար առականներու պատմումէն ետք կը յաւելուր Որ ունիցի աշխարհ լսելոյ լուսիցէն։ Յիսուս կը մեկնէր առականներուն իմաստը իր աշակերտներուն, կը նախընտրէր անոնց մէջ աճեցնել բարւոք սերմեր, որպէսզի անոնք ատոքանային, որպէսզի կարող ըլլային ուսուցանել հանուր մարդկութեան, որուն համար այնքան սէր ունեցաւ որ չի վարանեցաւ խաչուիլ։ Եւ երբոր առանձինն կը հարցնէին առաքեալները իրեն, կը պատասխանէր անոնց. — «Ձեզ տուեալ է զիտել զխորհուրդս արքայութեան երկիցց»։

Առաքեալները ամենէն աւելի պիտի գիտնային արքայութեան խորհուրդը, վասն զի անոնք պիտի տային հեթանոսներուն յաւիտենական արքայութեան աւետիսը։

Մատթէոսի Աւետարանին մէջ կը ներկայացուին ուրիշ վից առականներ երկնքի արքայութեան առնչութեամբ, որոնք մեկնելէն ետք Յիսուս կը հարցնէ իր աշակերտներուն. — «Ձո՞ք ուստեք ասին զինէն մարդիկ թէ իցեմ»։ Ապա դարձեալ. — «Իսկ դուք զո՞ք ուստեք ասէք զինէն թէ իցեմ . . .»։ Դիտէր Յիսուս թէ պարզ իր աշակերտները կը հաւատային իր Աստուածութեան, հետեւած էին իրեն այդ հաւատքով, մինչ ամբոխն ու ժողովուրդին ծիրանաւորները չէին կրցած ըմբռնել ու

պիտի հալածէին զինք։ Երկրային ու աշխարհային թագաւորութիւն մը կ'ուզէին։ Ինչպէս ըմբռնէին ցեղային մօլեռանդութեան մոլուցքէն բռնուած խեղճ մարդիկը, Տիրոջ երկնայնութիւնը, յաւիտենական թագաւորութիւնը։

Առաքեալները առանց երկմտութեան յայտարարեցին թէ սգուն եւ թագաւորը իտայէլոս, Թագաւոր մը հպատակներ կ'ուեննայ։ Յիսուս հոգեւոր հպատակներ կ'ուզէ միայն։ Հպատակութեան ստացումը ներքին յատկութիւններու է կապուած։ Իր քարոզութեան և վարդապետութեան մեր կեանքին մէջ արտայայտուելը, և սերմերուն բարւոք աճեցման և հոգեկան պայծառացման և առաքինացման յաջողութիւնը կրնայ յաւիտենական թագաւորութեան մը հպատակութիւնը ապահովել մեզի։ Այս իմաստով եթէ կարենանք թօթափել հեթանոսական աշխարհայնութեան փառքը, կրնանք որդեգրուիլ յաւիտենական թագաւորութեան՝ որ կը հիմնուի ու կը մեծնայ սրտերու սրբաբանին մէջ։

Աշխարհի մեղքերէն չսրցած մեր հոգին սերմերուն բանալով է որ անոնք կըրնան անձրեւել հոն և աճիլ և պտղաբերիլ։ Այսպէս կրնանք ընտրեալ անթնեք ըլլալ որուն մէջ կարենանք ընդունիլ Աստուածութիւնը և որդեգրուիլ յաւիտենական թագաւորութեան, որովհետեւ Աստուծոյ արքայութիւնը ոչ ժամանակաւոր է և ոչ ալ սահմանաւոր, այլ՝ յաւիտենական։ Ծշմարտապէս ապրուած քրիստոնէական կեանք մըն է որ կրնայ մեզ առաջնորդել անանց թագաւորութեան փառքին, Աստուծոյ արքայութեան՝ որուն համար ըսաւ Յիսուս «ի ներքս ի ձեզ է»։

Անհրաժեշտաբար ամէն ոք պարտի բերրի դաշտի մը վերածել իր հոգին, կարող ըլլալու համար աճեցնել Տիրոջ սերմերը զնոյ միջով վաթսուն և ընդ միոյ հաւրերս։ Այլապէս պիտի նմանինք հեթանոսներուն որոնք երկրային թագաւոր մը կ'ուզէին, բայց անոր թագաւորութիւնը ժամանակաւոր պիտի ըլլար ու աշխարհի փառքին հետ չուտով պիտի թառամեր։ Երկնային թագաւորութիւնն է միայն որ կ'արհամարհէ ժամանակը ըլլալով անսկիզբ և յաւիտենական։

ԶԱԻԷՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ Զ.

Յ Ի Ծ Ա Տ Ա Կ Ն Ե Ր

Կոգեկոչեմ ես նորէն, յիշատակներս ամէն.
Եւ մոգական խօսքերէս, հրահանգի կը վազեն
Բոլոր հորերը կամփա, մեծ կամ գողտրիկ, ծն ինչ փոյր
Կը փաթթընին ու հըլու կը փափսան ինծի “հոյդ”:

×

Ճիգերս ամէն դասալիք, կը սեղմեն ձեռքս ուժգին
Մէկն ալ անա որ կուգայ փոշիներն իր քօքուկէն
Իմ անցեալիս խորերէն արձագանգն է հրնուանին
Զոր կը հանչնամ տարիքէն եւ օրօրուն հասակէն:

×

Կուգան անոնք աղմուկով, կը բռնեն պար աչիս դէմ,
Հոս մանկութիւն մ'անխըռով, հոն կեանք, կոխ ու մերք էն
Կը լեցընեն անձկութիւնն այս ներկային ալեխով.
Կ'ուգան, ամէնքն ալ կուգան պարուրել զիս հեշտանով:

×

Մէկն անոնցմէ կարծես թէ կայմը ծըռած նաւ մ'է հին
Որ փոքորէն խրած է հրուանդանին երազի.
Միսն ալ ժպտով շնական, կը հրէ միշտ ուրիշին
Իսկ վերջինն ալ կը յուզէ զիս ամենքէն աւելի:

×

Ահաւասիկ կը լեցուն յիշատակներս բոլոր
Ափերուս մէջ ու անկէ ինչպէս սաթէ հասիկներ
Մէկիկ մէկիկ կը գլորին հիւզ համրիչիս պէս կլոր...:

Հալեպ

ԶԱՆԷՆ Վ. Զ.

Ա Պ Ո Ա Ի Ն Ե Ր Ը

... Եւ ագռաւներն իրիկուան, սրգեղ ու բիրտ կանչերով
Կարծես կ'ուզեն քիչ մը լոյս կորզել յոգնած արեւէն:
Ոմանք՝ խոնջէնք օրուան, քառ՝ հանգիտ նըստարան,
Դըղեակի մեծ սանիքին անշարժ զարդերը կ'ըլլան:

Իսկ ուրիշներ, շնորհալի պար մը բըռնած օդին մէջ,
Շանթարգելին սուրին գէմ կըսուցն իրենց կը սրբեն.
Անդին ագռաւ մը խոշոր, քառած վըրան ցօղունին
Եւ վիշտովն իր մեկուսի, հանդիսական ու սքրտմ,

Բըլուրն ի վար կը նայի ուր կայ շարժում եւ հոծ կեանք:
Մայրիներէն բարձրաբերձ, նոնիներէն ինքնամիտփ
Կ'ելլէ նիչը ագռաւին խրդնի խայթին պէս ընկնող:

Քիչ վերջ օրհնեալ մուրը հաս, պիտի ըլլայ խանձարուր,
Ազնուական եւ հրապարտ քրոջուններուն այս տարբեր,
Եւ հակակրակն անցորդին ալ քրնանայ մինչեւ լոյս:

Ա. Ն. Ե. Լ.

Աստուհ եմ ծաղկունքն այս կանաչ-կարմիր,
Քո զոհերն էին հայրենի երկիր:

Ով հայրենիքի համար է մեռել՝
Ձի մեռել ... ահա ծաղիկ է դառել:

Ահա ինչու է իմ սիրտը դողում,
Երբ մէկն ու մէկը ծաղիկ է փաղում:

ՅՈՎ. Հ. ՇԻՐՍԻ

Բ Ն Զ Ն Ո Ր Ո Ն Ո Ր Ս

Մանկութենէս մինչեւ այժմ եւ ինքզինես եմ որոնած,
Բընութեան մէջ, գիրքերուն եւ անձերուն իմ սիրած,
Յիսուսին մէջ, Պուսսային, մենակեացիին՝ Նարեկայ,
Որոնցմէ մաս մ'ունեցած եմ հոգիիս մէջ ներկայ:

Գըսած եմ մերք քիչ մ'ինծմէ, իբրեւ Երազ, իբրեւ վիճ,
Իբրեւ կարօս անյագուրդ, իբրեւ Խորհուրդ ամբարիճ,
Ծիլին, ծաղկին ու ծառին, շողերուն մէջ արեւուն,
Ըմբոսացած ծովուն մէջ, հեծեծանքին մէջ հովուն:

Պիս՝ ծըլի կեանքն ինչպէս խոս ու բափի ինչպէս սաղարք,
Եւ ինքզինքն որոնէ եկող անցնող ամէն մարդ,
Քիչեր սակայն պիս՝ գըսնեն իրենց անձէն բաւական՝
Եւ քիչերն այդ պիս՝ կոչուին Շէլլի, Վերլէն կամ Գուրեան:

Հիմա նորէն կը փրցնեմ՝ սենեակիս մէջ դըռընփակ,
Ինչպէս ծարաւ ուղեւոր որ կ'որոնէ ջուրին ալ:
Պիսի փրցնեմ եւ ինքզինես այժմ եւ միճ եւ յալիսեան,
Ո՛վ գիտէ որ մը քերես գըսնեմ եւ անձըս լրման:

Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

Մ Ա Ն Կ Ո Ւ Թ Թ Ի Ն

Համբաներէն ամայի հեզ կը դառնամ պարսասուն.
Այս մարմինովըս տխրո՞ւմ, այս հոգիովս տխու՞ր, մո՛ւր,
Ա՛լ կը դառնամ այս գիշեր կենսանորոգ ջուրերուդ...:

x

Օ՛, այս պահուս եւ ի՛նչքան կ'ուզեմ ըլլալ վերսին
Մանուկն այն հեզ ու խոնարհ ու հոգիով մեղմօրօր,
Որուն երէկ նայեցան մարդիկ անուշ աչերով:

x

Արդ փոքորիկն է խամրած գեղեցկութիւնն իմ բոլոր,
Կոսրած քնարն իմ քնուշ ու ձգած զայն ամայի,
Ուրիշ դուն լոկ կը լսես հառաչանքներ ամենի...:

x

Երազներուս աշխարհէն, հին իդներով խանդավառ,
Կուգամ ահա արտաբանդ ո՛վ մանկութիւնն իմ անմեղ,
Բաց նակաւսիդ վերսին դնել համբոյր մը լուսեղ...:

Երուսաղեմ, 9/7/54

Գ. ՀԻՆԻՎԻԶԵԱՆ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԳԻԼԳԱՍԷՇԻ ԴԻԻՑԱԶՆԵՐԳՈՒԹԻՒՆԸ

ՍԻՒՆԱԿ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

Կը շարունակենք ասուրական բնագիրը. սկիզբը՝ պակասաւոր. Գիլգամէշն ու էնկիդուին հասած են մայրիներու անտառին մայրադուռը՝ ահեղ Քուսմարայի կողմէ պաշտպանուած. էնկիդուին կ'ըսէ իր բնակերով՝ Գիլգամէշին:

39. — «[Յիշէ թէ լինէ] ըսիր Ուրուկ[ի մէջ].
40. — [Ել] եւ կանգնէ [որպէսզի գինքն սպաննել կարենաս].
41. — [. Գիլ]գամէշ՝ շատաւիդն Ուրուկի . . .
42. — [Երբ Գիլգամէշ] լս[եց] խօսքերը [անոր] բերնին, մտահոս թեամբ լեցուեցաւ:
43. — «[Աճա]պարէ՛, մօտեցիր իրեն, որպէսզի ան չ
44. — [չիջնէ] անտառը ու
45. — սովոր է ան, եթէր վերարկուներ կրել:
46. — [մէկն է] հազած լոկ, վեցը (դեռ) հանուած են . . .
47. — Կատաղի վայրի եզի մը պէս . . .
48. — ետ քաշուեցաւ լի
49. — անտառին դէտը կը կանչէ
50. — Քուսմարան՝ զերթ . . .

ՍԻՒՆԱԿ ՎԵՑԵՐՈՐԴ

Սկիզբը՝ պակասաւոր:

23. — [էնկիդուին] բացաւ իր [բերանը] ու [խօսե]ցաւ, [ըսելով Գիլգամէշին]:
24. — «[Բարեկամ], չիջ[նենք] [անտառը].
25. — [երբ բա]ցի [մայր դուռը, ձեռքս] թուցաւ . . .
26. — [Գիլ]գամէշ բացաւ իր բերանը ու խօսեցաւ, ըսելով [էնկիդուին]:
27. — « բարեկամ, տկար արարածի մը հանգոյն . . .
28. — [. մենք] անցանք այդ բոլոր (?)
29. — . . . մեր առջեւն է

30. — [Բարեկամ] (որ) եփուն (եռ) մարտի մէջ, ճ[արտար] կոռւի մէջ.
31. — . . . հզիր, ու պիտի չստակաս [մահէն]:
32. — . . . Ինծի հետ . . .
33. — . . . թմրուկը, զոր կ'ըսէինք . . .
34. — Թող վերնայ ուժասպառումը քու բազուկէն, ու տկարութիւնը անցնի [քու ձեռքէն]:
35. — . . . բարեկամ, [իջ]նենք միասին [անտառը].
36. — Թող քու սիրտն . . . մարտի մէջ. մոռցի՛ր մահը, ու մի՛
37. — . . . մարդ մը խիզախ (ու) շրջահայեաց:
38. — [Ով որ] կ'երթայ [առջեւէն] կը պաշտպանն իր անձը, (ու) կը թեւարկէ ընկերը:
39. — [Երբ յի]նան, անուն մը կը կերտեն իրենց համարո:
40. — Հասան երկուքը, [դա]լար լեռը:
41. — [Դադ]րեցաւ իրենց խօսակցութիւնը, (ու) մնացին անշարժ:

ՏԱՍՏԱԿ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

ՍԻՒՆԱԿ ԱՌԱՋԻՆ

1. — Անշարժ կեցան ու ակնապիշ դիտեցին անտառը:
2. — Կը նայէին մայրիներու հասակին:
3. — Կը դիտէին անտառին մուտքը:
4. — Ուր որ Քուսմարան սովոր էր քալել, ուղի մը կար:
5. — շաւիղներն էին ուղիղ, ու անցքը հեշտին:
6. — Կը դիտէին մայրիներու լեռը՝ բնակավայրը աստուածներու՝ դահուքը իրնիննի(⁶⁴):
7. — Լերան առջեւ, մայրիները կը ցուցադրէին(⁶⁵) իրենց լիութիւնը:
8. — անոնց չուքն էր [ա]ղու. հեշտագեղ:
9. — [ծած]կուած էր մացառքը, ծածկուած
10. —
11. — . . . փարսախ մը . . .

(⁶⁴) Իշտար դիցուհւոյ ձե մը:

(⁶⁵) Բնագիրը ունի եզակի — isu erini na-shi hi-sib-shu:

12. — . . . երկու - երրորդը . . .

13-16. — (փճացած):

ՍԻՒՆԱԿ ԵՐԿՐՈՐԴ

1. — [եր]կար ժամանակէ մը ի վեր, թուր
մը . . .
2. — [որ] սկսեալ . . .
3. — . . . թող կործանին . . .
4. — զա[շոյն] մը, . . . սուսեր մը . . .
5. — . . .
6. — ծածկ[ուած է] . . .
7. — Քուսմար[րան] . . .
8. — չի գ[ա]ր . . .
9. — չի գ[ա]ր . . .
- 10-16. — (լրատ).
17. — էնիւ . . .
18. — էնկիդուն [բացաւ] իր բերանը [ու
րսաւ Գիլգամէշին]:
19. — « . . . Քուսմարա . . .
20. — [երազ] մը, [ուրիշ] մըն ալ . . .
21. — . . .
22. — [սախտելով] . . .
23. — [թ]ող փճացնել տայ (?):
24. — [Բարեկամ], թող ըլլան եր[էք(?)] . . .
25. — . . . զօրաւոր . . .
- 26-27. — . . .

ՍԻՒՆԱԿ ԵՐԿՐՈՐԴ

32. — «[Երկրորդ եր]ազը զօր [տես]այ . . .
33. — Լեռնակիրճերու [մէջ կը գտնուէ-
ինք (?)] . . .
34. — [Լեռ մը] գլորեցաւ . . .
35. — Եղէզնուտի պղտիկ ճանճերուն պէս
[էինք]:
36. — [Ան որ] ծնած էր ար[ձակադաշտի
. . .] վրայ:
37. — էնկիդուն [ըսաւ] իր բարեկամին,
ե[րազը] [մեկնելով]:
38. — [Բար]եկամ, [քու] երազն է նպաս-
տաւոր . . .
39. — [Եր]ազն է սքանչելի . . .
40. — [Բար]եկամ, Լեռը զօր տեսար [Քուսմ-
արան է]:
41. — Պիտի բո[նենք] Քուսմարան, [պի-
տի զինքը մեռցնենք],
42. — ու [պիտի] իր գիւղը [նետենք]
դաշտը . . .
43. — Առաւօտուն . . .

Պողազ քէօյէն արտահանուած բնագրի մը
վրայ, արձանագրուած կը գտնենք նման-
օրինակ երազ մը, հրատարակուած E. Weid-
nerի կողմէ, Keilschrifturkunden aus Boghaz-
köiի մէջ, Heft IV, Berlin, 1922, թիւ 12:

5. — Բանեցին իրարու (ձեռքէն ու) գա-
ցին երեկոյեան հանգստեան:
6. — Նինջը՝ զօր գիշերը կը հեղու, նուա-
ճեց [գիրենք]:
7. — Կէս գիշերին, քունը [հեռացաւ]
իրմէ (66):
8. — Պատեց երազը էնկիդուն՝ [իր
բա]րեկամին:
9. — «Եթէ գուն գիւ չարթնցուցիր, ին-
չո՞ւ [արթնցայ].
10. — էնկիդուն՝ իմ բարեկամ, տեսայ [երկ-
րորդ] երազ մը:
11. — գիւ չարթնցուցի՞ր, ինչո՞ւ . . .
12. — Առաջին երազէս զատ, երկրորդ մը
[տեսայ] . . .
13. — երազիս մէջ, բարեկամ, Լեռ մը
[գլորեցաւ].
14. — Բազխեցաւ ինծի, բանեց օտքերս . . .
15. — Լուսաւորութիւնը կը զօրանար,
մա[րդ] մը [երեւցաւ]:
16. — Գեղեցկա[գոյնն] էր ան երկրին, իր
վայելչութիւնն [էր բացառիկ]:
17. — Լեռան տակէն գիւ քաշեց . . .
18. — Զուր տուաւ ինծի ըմպելու համար.
սիրտս հան[դարտեցաւ]:
19. — Գետին վրայ զետեղեց [իմ] օտ-
քերը . . .
20. — էնկիդունը ըսաւ իր աստծոյն . . .
21. — Գիլգամէշին:
22. — «Բարեկամ, եր[թա]նք»:

Մնացեալը՝ հատուածական: Կը շարու-
նակենք ասուրական բնագիրը:

44. — Քսան փարսախէ [վերջ], [պատառ
մը] կար[եցին] (կերան):
45. — Երեսուն (յաւելուածական) փարսախ
վերջ, կանգ առին [գիշերուայ հա-
մար]:
46. — Շամաշի առաջ, հոր մը փորեցին . . .
47. — Գիլգամէշ [Լեռը] բարձրացաւ . . .
48. — հեղեց իր նաշիւը . . .

(66) Գիլգամէշին:

49. — «Ո՞վ լեռ, բե՛ր երազ մը . . .

50. — քրէ անոր համար . . .

Ս Ի Ն Ա Կ Զ Ո Ր Ր Ո Ր Դ

1. — [Լեռը] բերաւ երազ մը էնկիզուին համար:
2. — Ըրաւ[ւ] անոր համար . . .
3. — Յուրա տարափ մը [ան]ցաւ . . .
4. — Կծկիւ [տուաւ] զինքը . . .
5. — . . . ու լեռան հունտին նման . . .
6. — [Գիւ]ղամէշ [իւր] ծունկերուն վրայ կրթնցուց իր ծնօտը:
7. — [նին]ջը որ կը հեղու մարդոց վրայ, ինկաւ (իջաւ) իր վրայ:
8. — Կէս (գիշեր)[ին], աւարտեց իր քուները:
9. — Ելաւ ու ըսաւ իր բարեկամին:
10. — «Բարեկամ, արդե՞օք զիս չկանչեցիր, ինչո՞ւ արթնցայ:
11. — Արդե՞օք չհպար ինձի, ինչո՞ւ զարհուրած եմ:
12. — Աստուած մը չանցա՞ւ արդեօք, ինչո՞ւ անդամներս են սարսուռն:
13. — Բարեկա՞մ, տեսայ երբորդ երազ մը:
14. — ու անուրջը զոր տեսայ, սոսկալի էր բոլորովին:
15. — Երկինքը կ'ոռնար, երկիրը կ'որոտար:
16. — [ցերեկը] նուաղեցաւ, խաւարը եկաւ:
17. — չանթը [կը] փայտտակ[էր], կրակը կը բորբոքէր:
18. — [ամպերը] կ'ուռէին, տեղալով մահ:
19. — լուսաւորութիւնը կ'ան[հետանար], հուրը կը մարէր:
20. — [ու ինչ որ] կ'իյնար, մօխի կը վերածուէր:
21. — [ե՛կ], ի[ջնենք] գաշալ, օրպէսզի խորհրդակցիլ կարենանք միասին:
22. — [Երբ] էնկիզու [լսեց] երազը, որ ան պարզեց իրեն, ըսաւ Գիւղամէշին:

Ո՞նայեալ մօտը՝ կ'որոտւած . այս լրատը կ'ամրոգջացնենք, հիտիտական բնագրով մը, հրատարակուած J. Friedrich-ի կողմէ, Zeitschrift für Assyriologie-ի մէջ, 1929, XXXIX, էջ 8 . . .

7. — [Գիւղամէշ] առաւ [կացինը իր ձեռքին մէջ],

8. — [ու] տապալեց [մայրին]:

9. — [Բայց երբ Քուվափան] լսեց աղմուկը (?),

10. — զայրացաւ (ու ըսաւ): «Ո՞վ է եկած,

11. — [ու խոսոված ծառերը որոնք] աճած են իմ լեռներուն վրայ,

12. — ու տապալած մայրին:

13. — [Այն ատեն] երկնային Ծամաշը խօսեցաւ անոնց՝

14. — Երկնքէն: «Մօտեցէք

15. — մի երկնչիք . . .

Կոտորուածք: Ուրիշ Հիտիտերէն հաւաւած մը կը շարունակէ. տե՛ս, վերայիշեալ աղբիւրը, էջ 11-13:

6. — Իր արցունքները [կը յորդէին] հեղեղանման,

7. — ու Գիւղամէշ [ըսաւ] աստուծային Ծամաշին:

8-9. — (Հատուածական թարգմանուելու համար):

10. — «[Հետե]ւեցայ երկ[նա]յին Ծամաշին,

11. — ու հետեւեցայ ուղիին սահմանուած] [ինձ համար]:»

12. — Երկնային Ծամաշը լսեց Գիւղամէշի աղօթքը:

13. — ու սաստիկ քամիներ կ'ելլեն Քուվափայի դէմ:

14. — Մեծ հովը, հիւսիսային հողմը . . .

15. — փոթորիկը, ցուրտ քամին, ամպեր[ու]րը,

16. — տաք հովը: Ու թը հողմեր ելան իր դէմ,

17. — ու կը բաղխին [Քուվափայի] աչքերուն:

18. — ան ոչ կրնայ առջեւ երթալ,

19. — եւ ոչ ետեւ:

20. — Այն ատեն Քուվափան տեղի տուաւ:

21. — Քուվափան ըսաւ Գիւղամէշին:

22. — «Թոյլ տուր որ երթամ, Գիւղամէշ, իմ [տէրը] [պիտի ըլլա]՞մ դուն,

23. — ու ես քու ծառան ըլլամ պիտի, եւ [ծառերը],

24. — զորս մեծցուցած եմ [իմ լեռներուն վրայ] . . .

25. — զօրաւոր . . .

26. — [պիտի] կար[իմ] ու [կանգնեմ պիտի քեզի] տուներս:
27. — Բայց էնկիդուն [ըսաւ] [Գիլգամէշ]ին:
- 28-29. — «Ի՛մ [անսար] խօսք[ի]ն, դոր Բուզաման [է արտաբերած].
30. — Բուզաման [պէտք] է [միայ ողջ]»:

Շարունակութիւնը այս սիւնակին, կը թուի պահուած ըլլալ, R. Campbell Thompson-ի, The Epic of Gilgamesh երկին՝ տասնեւիններորդ՝ հատուածական աստիճան տախտակի, քառասուն եօթներորդ տողին մէջ, որ կ'ըսէ: — «[Կարեցին] Բուժբարաշին գլուխը: Ապա, երկու բարեկամները՝ Գիլգամէշն ու էնկիդուն կը վերադառնան Ուրուկ. Pritchard, Ancient . . . էջ 83:

ՏԱՆՏԱԿ ՎԵՅԵՐՈՐԴ

1. — Ան⁽⁶⁷⁾ լուաց իր աղտոտ հերը, փայլեցուց իր զէնքերը.
2. — մազն իր գլխուն, թօթափեց իր ուսերուն վրայ.
3. — նետեց իր աղտոտ (զգեստները), հագաւ իր մաքուրները.
4. — փաթթուցաւ ծոպաւոր թիկնոցով մը, ու կապեց գօտի մը.
5. — երբ Գիլգամէշ զրաւ իր խոյրը,
6. — մեծն իշտար, բարձրացուց (իր) աչքերը Գիլգամէշի գեղութեան:
7. — «Ե՛կ, Գիլգամէշ, եզիր (իմ) կողակիցը.
8. — շնորհէ ինձի քու պտուղը իրրեւ պարգեւ.
9. — եզիր դու իմ ամուսինը, եւ ես քու կինը.
10. — պիտի լծել տամ քեզ համար, կառք մը լրջաքարէ եւ ոսկիէ,
11. — որուն անիւներն են ոսկի, ու եղջիւրները
12. — փոթորիկ - գեւեր (փոխան) մեծ ջորիներու պիտի կապես (անոր).
13. — մայրինեւրու բոյրին մէջ պիտի մեր տունը մտնես.
14. — երբ մտնես մեր տունը,
15. — չեմի (ու) զահը պիտի քու ոտքերն համբուրեն.

16. — պիտի քու առջեւ խոնարհին, արքաներ, տէրեր, իշխաններ.
17. — իրրեւ հարկ պիտի բերեն քեզ [բերքը] լերան ու դաշտի.
18. — քու այճերը պիտի կրեն երրեակներ, քու ոչխարները երկուսրեակներ.
19. — քու բեռնատար էշը պիտի գերազանցէ ջորին.
20. — ձիերը քու կառքին, պիտի ըլլան հաշակաւոր արշալի մէջ.
21. — [քու եղը] լուծիներքեւ պիտի չունենայ ոչ մէկ մրցակիցս:
22. — [Գիլգամէշ] բացաւ իր բերանը ու ըսաւ,
23. — [ուղղելով] մեծն իշտարին:
24. — «Բայց ի՞նչ պէտք է տամ քեզ, եթէ ասնեմ քեզ ամուսնութեան.
25. — [չունի՞ս արդէն իւր]՝ մարմին[ի], եւ զգեստեղէն.
26. — [կը պակսի՞ քեզի] հաց եւ անդեղէն,
27. — աստուածաժայել ուտեստ.
28. — ըմպել[ի]ք՝ արքայաժայել.
29. —
30. — թող քու տեղն ըլլայ.
31. — . . . [պիտի] հազ[նիմ] վերաբուս մը.
32. — [. եթէ] ամուսնութեան քեզ ասնեմ.
33. — [դուն] ցուրտին.
34. — ետեւի դուռ մը [որ է՝] արգիլներ, ոչ հողմը, ոչ մրրիկը.
35. — ապարանք մը, որ կը ճգ[մէ] զիւցազները . . .
36. — փաթթոց⁽⁶⁸⁾ մը . . . որուն քողը,
37. — ձիւթ մը որ [կ'աղտոտէ] զայն կրողը.
38. — տիկ մը որ [կը թըջէ] զայն կրողը.
39. — կրաքար մը, որ [կը խորտակէ] քարէ պատուարը.
40. — յասպիս մը [որ է՝ անցնի իրրեւ յունութք] օսոխ երկրին [մէջ].
41. — տրեխ մը որ [կը վերաւորէ(?)][ոտքն] իր տիրոջ.
42. — ռ՞բն է այն սիրահարը [զոր սիրեցիր դուն] ցմիշտ.
43. — ռ՞բը քու խաշնարածներէն հաճելի եղաւ [քեզ երկար ատեն].

(68) S⁶⁸ F. M. Böhl, Het Gilgamesj - Epos, Amsterdam, 1941, էջ 134. Նոյնպէս, James Pritchard, Ancient . . . էջ 84:

(67) Գիլգամէշը:

44. — Եկ, պիտի թու[եմ քեզ] քու սիրահարները.
45. — . . . դուն . . . իր ձեռքը:
46. — Թամմուզին⁽⁶⁹⁾՝ քու եր[խտաւոր] զուգական սիրահարին,
47. — ողբ ոահմանցիր անոր՝ տարուէ տարի.
48. — սիրեցիր խալտարդէտ ձախկը,
49. — (սակայն) հարուածեցիր զայն, ու կոտորեցիր անոր թեւը.
50. — (ու) ան կը կենայ պուրակներուն մէջ, կանչելով «Կապպի»⁽⁷⁰⁾,
51. — Սիրեցիր առիւծը՝ արիւթեամբ անթերի,
52. — (եւ) փորեցիր անոր համար եօթը առաւել եօթը փոսեր:
53. — Սիրեցիր ձին՝ մարտի մէջ հռչակաւոր,
54. — (սակայն) ոահմանցիր անոր՝ խաղաղանը, խթանը ու փոկը.
55. — (ու) վճռեցիր (անոր) եօթը փարսախարչաւել.
56. — ոահմանցիր անոր պղտորել (ջուրը) ըմպելէ (առաջ).
57. — իր մօր՝ Սիլիլին՝ ողբ հրամայեցիր:
58. — Սիրեցիր հօտին հօվիւր,
59. — [որ] անդադար կարկանդակներ՝ մոխրով պատրաստուած կը կուտէր քեզ համար.
60. — ու [հանա]պաղօր ամիկներ կը մորթէր քեզի.
61. — (սակայն) հարուածեցիր[զիւ] զայն, ու փոխեցիր զայն զայլի.
62. — իր խկ հովիւ պատանին կը վտարեն զայն հիմա.
63. — ու իր շունները կը խածնեն իր սրունքները:
64. — Սիրեցիր Իշուլանուն՝ արմաւենիի պարտիզպանը քու հօր,

65. — որ քեզ յաճախ կը բերէր կողովներ արմաւի (արմաւենիով լի),
66. — ու հանապաղօր կը պայծառացնէր քու սեղանը.
67. — բարձրացուցիր (քու) աչքերը անոր վրայ, ու զացիր անոր մօտ:
68. — «Ո՛վ իմ Իշուլանուն, (Եկ), վայելենք քու առուգութիւնը.
69. — երկարէ քու ձեռքը, ու հպէ մեր աւթթխածութեան⁽⁷¹⁾»:
70. — Իշուլանուն ըսաւ քեզի:
71. — «Ի՞նչ կը խնդրես ինձմէ.
72. — Հեփեց արդեօք իմ մայրը, Հեբայն.
73. — որպէսզի ուտեմ նախատինքի եւ անէծքի⁽⁷²⁾ ճաշը:
74. — Կնիւնները ցուրտի դէմ, [բա՞ւ են արդեօք իրբեւ] ծածկոյթ»:
75. — Երբ լսեցիր [իր] այս [ճառը],
76. — հարուածեցիր զինքը, (ու) փոխա[կերպեցիր զինքը] սարդի մը.
77. — բնակիլ տուիր զինքը մէջտեղը . . .
78. — Հի բարձրանար ան . . . Հիջներ ան . . .
79. — ու եթէ զիս սիրես պիտի, անոնց նման [պիտի վար]ուիս [ինծի հետ]»:
80. — Երբ Իշտար [լսեց] ասիկա,
81. — Իշտար զայրացաւ ու [բարձրացաւ] զէպի երկինք:
82. — Իշտար գնաց [իր հօր]՝ Անուլի առջեւ,
83. — գնաց իր մօր՝ Անտուի առջեւ, [ու ըսաւ]:
84. — «Հայրիկ, Կիլգամէշը անիծեց զիս.
85. — Կիլգամէշ գրուտանց իմ մեղքերը,
86. — իմ յանցանքներն ու անէծք[ը]ները»:
87. — Անուն բացաւ իր բերանը ու ըսաւ,
88. — ու զգիւով մեծն Իշտարին:
89. — «Դ՛ուն հրաւրեցիր

ԱՆՈՒՇԱԻԱՆ ԱԲՂ. ԶԳՋԱՆԵԱՆ

(Շարունակի՛ 10)

(69) Գարնան ու երկրաշարժութեան մարմնացում՝ մեռնող ու յարութիւն առնող աստուածութիւնն էր Թամմուզը, յիշեցնելով մեր Արա Գեղեցիկը. տես Ակադ. Գր. Ղափանցեան, Արա Գեղեցիկի պոետականքը, Երեւան, 1945: Հոս, մեր բնագիրը կ'անկարկէ Թամմուզի համար կատարուած ողբի տարեկան հանդիսաւորութեան, եզեկ. Բ. 14. «Եւ եմայժ զիս առաջի զբան տանն Տեառն, որ հայէր ընդ հիւսիսի, և ահա նստէին անդ կանայք և ողբային զԹամմուզ»: James B. Pritchard, Ancient . . . էջ 84:

(70) Ակկադերէն բառ մը «թեւ» նշանակող:

(71) S6'w Revue d'Assyriologie, XVI, 1919, էջ 183, Նոյնպէս Pritchard, Ancient . . . էջ 84:

(72) Archiv für Orientforschung, VIII, 1932/33, էջ 229, Pritchard, Ancient . . . էջ 84:

ԳՐԱԿԱՆ

ՈՒԵՔԷՆՍ ՊԵՐՊԷՐԵԱՆ

ԱՐՉԱԿԱՆԳԻՐԸ (*)

Կը կանխեմ ընթերցողին անհանգստութիւնը, այս անունին հետ իր մտքին սաղմ կապած մէկէ աւելի հակասական դատաստաններէ:

Իրապաշտները, Եղիայի հանդէպ իրենց տհաճ տրամադրութիւնները թերեւ աւելարդ խտուրտեալ մը, տարածեցին անոր ընկերներուն ալ վրայ: Պոսէն դեռ չբաժնուած, Մինաս Չերազ մեկուսացուած է ճարտար խաղերով: Եղիան վերածուած՝ իր հիւանդի խրատելակին: Պէրպէրեանը հոմանիշ բրած են հետադարձեան, անոր տեղադրութիւնները (ժողովրդական խաղերուն մէջ) դարձնելով ծածուկելի: Ընկերելով մանաւանդ անոր ճառերը, աւելի հարազատ վերնագրով՝ հուսկ-բանքերը, իր գպրոցը աւարտող տղոց ուղղուած, ճառեր որոնք հանգիստական են, ինչպէս պարտաւոր են ըլլալ, բայց կը պահեն խօսքին ջերմութեան հետ որոշ մտածումին ալ բարիքը, անշուշտ գործնական բարոյախօսութեան միջոցաւ մը ծանրաբեռն, բայց վերջապէս ապրումին ջերմութիւնը յաճախ փոխանցող ունկնդիրներուն:

Արուեստագէտները այդ արժեգրկումը փութացին ոչ միայն սրբագրել, այլեւ անցնել աւելի անդին: Զարքեան երբ ամենագտարի խմբակնութիւնը կ'անուանէ իր ուսուցիչը, բարասոս մը չէ: Արուեստագէտներու կրտսեր թիւը (Թէոփիկ և ընկերք), մամուլը և ազգային շրջանակները այդ վերանորոգուած պաշտամունքը կը տանին իր բարձրակէտին՝ չքեղ յորելեանով մը: 1900ին Ռեթէոս Պէրպէրեան արեւմտահայ գրականութեան գահերէց անձնաւորութիւնն է:

Նախ՝ վաստակը:

1877ին լոյս տեսած Արշակունիքը կը բաղկանայ նաեւ Երեւան, այլեւայլ անունին տակ խմբուած պատմական, բանական, վիճաբանական գրութիւններէ: Պէրպէրեան այդ գիրքէն վերջ տակաւին պիտի աշխատի քսան մը տարի: Բայց պիտի աշխատի արձակի վրայ: (Իր թարգմանութիւնները, գպրոցական երգերը չեն պատկանիր բանաստեղծութեան): 1880ին՝ երկու գրքով, դարձեալ բանաստեղծութիւն (Թշուառութիւն և Գառ, Գեղեցիկ և Գեղեցիկ, Ժողովրդական շքանշաններ): Մարտի և Իւլի (1885) քրոնիկներու շարք մը, Հրաշքայ կեղծանունով լոյս տեսած Ներքին հանդէսը 1883-84 տարիներուն: Այս հատորին մէջ է որ Պէրպէրեան սկիզբը կ'ընէ իր հուսկ-բանքերուն: Հոն կան նաեւ ուրիշ առիթով խօսուած կերական նաեւ և դամբանականներ: Գառ-Գեղեցիկ (1901) ուր ամփոփուած են վերջին խօսքեր — հանգիստական խօսքեր, Կրակնաւոր խօսքեր, հրաշքայ խօսքեր, գրեթէ բոլորն ալ լոյս տեսած արեւմտահայ մամուլին մէջ (1886-1901): Գառ-Գեղեցիկ (1907), կրական և գրական նիւթեր, դարձեալ լոյս տեսած մեր մամուլին մէջ: Առանց միւրի՝ Գառ (արեւտեսակական բանախօսութիւն) ու դասակարգիչ (անտեսակական և լեզուական): Խօսեցայ արդէն Առանց Գեղեցիկ և Գառ և Յաւի մասին: Պէրպէրեան այն բախտաւոր գրողն է որ յաջողած է իր ցրիւ յոյուածները համախմբել հատորներու ծածքին տակ:

Բան մը կ'ըսէ՞ ձեզի այս ցանկը: Ու եթէ այս, այս ցանկը և Պէրպէրեանի վարկը իրարու կը մնան հաւատարիմ, Յետագայ էջերը պատասխան մըն են այս հարցերուն:

Այն լայնամտութիւնը որուն փաստաւորութիւնը Լաւրապէրի Ա. հատորին մէջ, Զարթոնքի Սերունդին վաստակաւոր գէմքերը արժեւորել կարենալու համար, Պէրպէրեանին առթիւ ալ կը միջամտէ որպէսզի նշխրութիւն իրեն կենդանակիր մը գրագէտի: Ինքզինքն չեմ արդարացներ ճառախօսներու հանդէպ սա զիջումին համար: Ուսուցիչ մըն էր Ստեփան Փափագեանը, զօրաւոր անձնաւորութիւն ու խօսքի ինչպէս գիրի որոշ հեղինակութեամբ: Բայց այդ շնորհները այդ մարդը գործածեց իր անձը

(*) Ս.Ու. ի ընթերցողներուն կը ներկայացնենք հասուած մը ծաղանդաւոր գրագէտ-մեղադր. Ս. Սեփակի Համապատկեր Արեւմտահայ Գրականութեան Գ. Հատորէն: Սոյն յօդուածին շատ մը նիւթեր շօտախօսուած ու արտածուած ըլլալը կը յառաջագայի հատորին մէկ մասէն վերցուած ըլլալու հանգամանքէն: ԽՈՒՐ.

արժեքներու: Անձ մը կ'արժեքներու կիրքերու, գուպարի, գրոհի ու աղմուկի ընդմէջէն: Խօսեցաւ, գրեց Սահփան Փափազեանը. Պէրպէրեանին նման դասադիրքեր ալ հրատարակեց ու եղաւ ազգային շրջանակներու մէջ մեծ ազդեցիկ տրփրուն մը: Բայց Համալսարանը սա յիշատակութիւնը ընելով իր դէմքին, կը մատուցանէ անոր անձին օրինակը, հանրային սպասաւորին հանդէպ յարգանքի հարկէ մը մղուած, ինչպէս ուզելով ալ իւրադրել այն միւս ցաւը որ առաջ կուգայ ուժերու անպատու գատնումէն: Պէրպէրեանի գործը — այդ ճառերու մթերքը — անշուշտ չի պատկանիր գրականութեան պատմութեան: Բայց վկայութիւն մըն է, ինչ որ չեն կրցած ըլլալ Փափազեանի, Մուրադեանի, մանաւանդ Ա. Հայկունիի գործերը, վասնզի այս բոլորին ետին անձին պատշաճօրէն մնացած է տէր ու տիրական: Այն նուազ կրքոտ, յանձնապատասխան, յաւակնոտ անձնաւորութիւն մըն էր, իր խորքին մէջ, Ռեթէս Պէրպէրեան: Բայց ունէր, այդ կիրքերուն քովն ի վեր, շատ ապահով զգայարանք մը ողջմտութեան: Յետոյ, իր կրթական գործը ըմբռնելու և վարելու շատ ապահով ուրիշ զգայարանք մը:

Աւերմն կը մերժեմ իր անձին ու գործին շուրջ գոյացած մերժումին, ուրացումին անդթութիւնը որքան այդ անձն ու գործը տօնազարդող հէքեաթը: Պէրպէրեան ծնողի չհետեւող մըն էր, և կամ գէշ ազգէ կ'ընթերցէր պարտադրող ուսուցիչ մը: Անիկա, առանց համալսարանական պատրաստութեան, քսան անգամ աւելի արդիւնք է տուած քան իր ժամանակի և աւելի վերջը զուրկութեան կամ գերմանական համալսարաններէ վկայեալ մեր սուտ ու փուտ մանկավարժները: Ասոնք յստակ խօսքեր են: Բայց այդ Պէրպէրեանը չէ նայն առեն այն մեծապայծառ իմացականութիւնը որուն շնորհաբաշխը եղաւ Ջրաբեան, հաւանաբար միսքիք կեղծիքի մը ընդմէջէն, հաւատարմով իր ըսածին, իր չհասկցած իմացականութեան (բառը անոր համար անկայուն է յաճախ) փաստը գտած ըլլալը յայտարարելով հաւանաբար այդ մարդուն անձին մէջ: Գործը 1906ին մէջ տեղն էր ու անկարող մշուշ, տարակոյս տեղեկէ: Դաստիարակի մը ճառերը շատ

շատ դաստիարակի մը ճառերն էին ու Պէրպէրեան գրագէտի բացառիկ տուրքեր ալ չէր յայտնաբերած այդ ճառերուն տարողութիւնը գունաւորելու, մշուշելու, ընդարձակելու:

Ըսի թէ ինչո՞ւ ուրացան զինքը: Բայց 1890էն ազդին ուրացողները իրենց թերթին մէջ (Հայրենիք) անոր ստորագրութիւնը (Կիրակնաւոր խօսքերու շարքը հոն է լոյս տեսած) կ'ախրժէին օգտագործելէ: 1910ին Պէրպէրեան որոշ խաւարում մը կ'անցընէր, ինծի համար հասկնալի դարձեալ, քանի որ տասը տարի առաջ անոր փառքը, լիալիր որքան կատարեալ, կանչուած էր ստեղծելու այդ հակազդեցութիւնը: Այդ օրերէն երեսուն, քառասուն տարիներ են անցեր: Արեւմտահայ գրականութիւնը, այդ մարդուն զաւկին Շահան Պէրպէրեանի զբոխին տակ, շահած է ճշմարիտ, խորունկ, անհոտոր խօսքին նմոյշներն ալ, միշտ հուսկ — բանին շարունակութիւնը իրեն, բայց այս անգամ առանց զարդի, տօնական հանդերձանքի: Հիմա գիտենք թէ ինչեր կարելի էր խօսել երկրորդական ուսում աւարտող տղոց, երբ նման քանի մը կարիքը զգայինք: Այնպէս որ ուրացողները իրենց արդարացումը չէին կրնար այսքան հեռուններէն գուշակած ըլլալ: Իրողութիւնը սակայն, իմ կարծիքով, ծնունդ էր Պէրպէրեանի իրր քանաստեղծ պարզած անբաւարարութեան: 1901ին մեր քանաստեղծութիւնը ոչ միայն թէքնիք այլեւ ալ խաբէր կը փոխէ: Ըսի թէ տասը տարի առաջ Մեծարեանը մը կարելի պիտի չըլլար: «Մեծապայծառ իմացականութիւններն հէքեաթն ալ նման է ուրիշ նման հէքեաթներու: Արձակագիր Պէրպէրեանին մէջ ես կը գտեմ» — քրոնիկագիրը, Բ) — մտածումներու մարդը, Գ) — գրական հարցերու հետաքրքիր մը, չըսելու համար քննադատը:

Այս բաժանումներէն առաջինը, քրոնիկագիրը, իր կարգին կը մնայ ենթակայ ուրոշ ճշգումի մը, retoucheի մը, եթէ կ'ուզէք, որպէսզի ձեր մտքին մէջ չստեղծէ շփոթութիւն: Քրոնիկը, մանաւանդ 1880էն ստղին, մեր գրականութեան մէջ յաճախ զեղեցկութիւն մըն է: Այդ բառին հետ իմ մտքիս մէջ կը յառնեն փառքերը Գ. Օտեանին, Արփիար Արփիարեանին, Լեւոն Բաշալեանին, Տիգրան Կամսարականին . . .

Դարձեալ այդ բառը ինծի կը թելադրէ չը-
քեղ վստասկը Պարոնեանին որուն Աշխարհ-
Ջոյէրը քիչ մը ձևազեղծ, բայց աւելի դի-
մացկուն քրոնիկներ են, ուրիշ բաներ ըլ-
լալէ առաջ: Ու կը թելադրէ, նոյն մեթո-
տով, Ծերենցը, Մամուրեանը, Չերազը, Ե-
ղիան, այսինքն մեր լրագրական ճաշակին
վրայ չըջանէ մը վկայութիւն: Զօհրապ և
Հրանդ Ասատուր, ինչպէս Հրանդ այդ սեփն
մէջ գրին ուրիշ տարրեր: Պէրպէրեանը:
Մարտի 1 Խիւր այն հատորն է ուր 1880ի
մարդոց և իրողութեանց չուրջը երիտասարդ
խմացականութիւն մը իր տպաւորութիւն-
ները, գաղափարները կ'արձանագրէ, եր-
բեմն ջերմ, յաճախ ողջամիտ, միշտ պարզ
ձևով մը: Դիտեցիք հարկաւ որ զգուշա-
ցայ գրականէն: Արդ, այդ գրականը չու-
նէին Արփիարեանի շարժման վերադա-
ռած կտորները, Հրանդի Պարտիզան Կեն-
սեաները: Բայց կը կարգացուն մինչև այ-
սօր ու պիտի կարգացուն թերեւ քանի մը
սերունդ ալ: Պէրպէրեանի քրոնիկը կը տա-
ռապի բազմաթիւ տկարութիւններէ, խօ-
թութիւններէ: Անիկա ծանրաբեռն է հա-
սարակ-տեղիք նկատողութիւններով, մը-
տածումներով որոնք գիրք կը հոտին, վար-
ժապետը յիշեցնող շեշտով մը որ բարքե-
րու չուրջ կը ստեղծէ դառնութիւն, հա-
սարակ քննադատութիւն: Անիկա նիհար է
չատ կեանքով: 160ի մօտ էջերու վրայ Պէր-
պէրեան զբաղած է տասնեակը չանցնող
մարդերով (վերնագիրին մարդիկը անշուշտ
ասոնք) — ուսուցիչ Իփեքեանը, Եղիան,
Տիւաթըր, Նորայրը, Զիլիկլիրեանը, վարժա-
պետեանը կուտան կտաւը այդ նկարներուն:
Պէտք է մասնաւորել ուրիշ ալ պարագայ
մը: Պէրպէրեան հաճոյք կը զգայ պարսա-
ւէն, (չատ բարեկիրթ է հայհոյանքի զիջե-
լու համար): Արեւելի խմբակին, զիսաւո-
րաբար Արփիարեանի վրայ իր լուսանալից
տողերը կը պարզեն դառնութիւն ու կո-
րով, շատ աւելի չափով որքան չէին ասոնք
զգալի Աշխարհի շարժականութիւն մէջ
Տէրոյեանի վրայ: Մեր հանրային կեանքը
չատ մը կողմերու վրայ ներկայացնող այդ
անձնաւորութեանց վրայ Պէրպէրեանի ճիշդ
նկարագիրներ սեւեռու, ճիշդ է մնացած
դժբախտաբար: Խանդավառ ու խտտաղատ
այս վարժապետը ճիշդ բաներ տեսած է
անշուշտ այդ մարդերուն գործունէութե-

նէն: Եղիան այդ էջերուն մէջ անշուշտ
եփացուած է, բառը գործածելով լուսա-
նկարչական տարողութեամբ, բայց ընդուն-
ուած ալ է առաջին իրաւ վերապահութիւն
մը ուր ցաւը կայ արտայայտուած այդ ձե-
ւազեղ գրողին անկայուն խմացականու-
թիւնը ճիշդ գատողի: Ծիացուած նկարնե-
րէն է Զիլիկլիրեանը որուն Ուշագրի է
Կ. Պարտիզան մեծ գիրքի մը փառքին արժանի
նկատելու ասոն, հեղինակին լուրջ ու լե-
ցուն միաքին հմայքին տակն է ինկած,
բնագրական հակումով մը, համակրու-
թեամբ մը, քանի որ իր այն նամակները
Նիւ-Իրանի մէջ կը պարզեն նոյն լրջու-
թիւնը, ծանրաբեռն գնացքը իրերէն և մար-
դերէն գիտելի վերացումներու: Զիլիկլիրե-
անի գիրքը աւելի յաջող Մարտի 1 Խիւ-
րէն է, տրուած ըլլալով Իգմիրցի քրոնիկա-
գիրին համեմատական անկախութիւնը,
բարքերու (մանաւանդ ասոնց մօթ, պղղ-
տոր երեսներուն) չուրջ յօրնաղեան իր կեց-
ուածքը, գործնական ու նոյն ատեն յա-
ւակնող ընդհանրացումներու իր արտոյտ-
ները: Պէրպէրեան, սենեակի գրող, զարգա-
ցուցած չէ իր գիտողութեան զգայարանքը
ու իր մարդերը տեսած է մատենագրանի
մշուշի մը ընդմէջէն: Այս է նպատակը որ
այդ մարդերը մնան մշտնջիւն, հեռու: Զու-
նիմ ձեզի իբր նոյն առաջարկելիք անթերի
կենդանագիր մը: Յաջողագոյնը անոնցմէ
Վարժապետեանին մահուան առթիւ քիչ մը
սանթրիմանքալ, բայց ամբողջութեան մէջ
զուսպ ու իրաւ պատկերացումն է ուր եթէ
ձեզի չի տրուիր վայելքը, արտական գէմ-
քի մը հետ ըլլալու երանութեան, գէթ կը
փոխանցուի արդար համակրութիւն մը ար-
պարին ինչպէս զայն սեւեռող աշխատաւո-
րին համար: Ի վերջոյ մոռնալու չենք որ
մարդեր սեւեռելը կարօտ է տաղանդի մաս-
նաւոր ձևի մը: Պէրպէրեան ոչ հեզնող մըն
է, ոչ ալ վիպասան մը: Այսինքն այս կըր-
թանքներուն համար անհրաժեշտ է տատարը
տաղանդէ չէ ժառանգած: Անիկա գիրքերէ
չինուած գրող մըն է: Վերցուցեք եղիայէն
իր զգայնութիւնը, դուք պիտի ունենայիք
նոյն արագարը գրողին: Ինչ զուգագրաւ-
թիւն որ իր ընկալուչ ու արտագրող երի-
տասարդութեան օրերուն Մինաս Չերազն
ալ պարզէ նոյն տկարութեան ազդակները,
իրաւ մարդիկ գծելու արարքին համար մը-

նախով այնքան անբաւարար (Զերպի Մէ-
-սէպէլը կենդանագիրներ չեն: Յետոյ զըր-
ուած են 1920էն վերջ, որով դատումներ
ըլլալու տեղ վերջիւմներ են, ու ամէնքս
ալ տկար ենք յիշատակներու հետ): Խառ-
զեղի դպրոցէն մեզի եկած զրոյներու սա-
խմարակին համար գիրքը ամէն բան է. կեան-
քը՝ անոր հասնելու պատրուակ: Ահա թէ
ինչու Բրապաշտները այնքան անողոք հե-
տեղականութեամբ մը հալածեցին այս
մարդերը: Պէրպէրեան իր արտաագոյն ինչ-
պէս ուժեղ բառերը չէ խնայած խաբանե-
լու համար Աբէլէսը (որ թերթն է Արփիար-
եանին) և Մալիքը (որ Իւթիւճեանէն անցած
է Բրապաշտներուն):

Կենդանագիրներու մէջ սա անբաւա-
րարութիւնը աւելի զօրաւոր չափով մը կը
կրկնէ ինքզինքը մանաւանդ իրողութեանց
հանդէպ: Բրաքանչիւր նամակ մէկէ ա-
ւելի հարցեր կը շօշափէ, ինչպէս կ'ը-
սեն, ու զանոնք ներկայացնելու արարքը
կը վերածէ տեսակ մը . . . դասախօսու-
թեան: Պէրպէրեանին քրոնիկը թիթեւ-
ցած ասեմաբանութիւն մըն է. այնքան
այս մարդուն մէջ խօսքի կիրքը ուժով
ապրեցաւ: Տասնըհինգերորդ նամակին մէջ
անիկա կը պաշտպանէ խօսքը, հաւանա-
բար ընդդէմ Արփիարեանին որ հետո-
րութեան դէմ իր գայրոյթը չէր վախճած
հետադարձութեան վրայ փոխադրելու: Երկու
տարիներու հանրային կեանք մը նիւթն
է այդ նամակներուն: Ան գծախառնութիւն
է ըսել որ այդ գիրքն ալ կը կրկնէ Լաւա-
նի Նաւալիին վրիպանքը: Այսինքն հար-
ցերու շուրջ թիթեւ, թոռցիկ, անբաւական
նկատողութիւններ որոնք այժմէութեան
օրերուն հանդուրժելի, թերեւ որոշ ալ հը-
րապոյրով, բայց ժամանակին մէջ տարօ-
րէն արագ կը ցրտանան, կը մարին, եթէ
երբեք ձեւի մասնաւոր շնորհ մը չպաշա-
պանէ զանոնք, և կամ վաւերագրական
բարիք մը մեզ չընէ զիջող անոնց իրակա-
նութեան: Պէրպէրեան այդ հարցերը չի
սխաւած, ինչպէս չէր տեսած մարդերը: Ա-
նոնք որոնք ուղղակի կը շահագրգռեն
զինքը — կրկնելու խնդիր, կրթական խն-
դիր, գրական խնդիր — գտած են աւելի
տաք վերաբերում բայց չեն նուաճուած:
Համարձուած Իփէքճեանի մահը անոր ա-
ռիթ պիտի ընծայէ կրթական իրողութիւնը

ուսումնասիրելու: Կը զրկեմ ձեզ իննե-
րորդ նամակին: Զեր գտածը ընդհանուր
խօսք է հան: Որքան տարբեր պիտի ըլլար
պարագան եթէ երբեք այդ հարցը զրուած
ըլլար իր բոլոր ընդարձակութեամբ, զէթ
իր հիմնական երեւներուն տեսակարար կը-
նիքովը: Այսօր մենք կրնայինք գաղափար
մը կազմել մեր դպրոցներէն, այդ 1880ի
դռներուն: Նման բարիք մը, զէջ զրոյ Զո-
րայեանը այդ մարդէն քառորդ դար առաջ
ունի արձանագրած իր յիշատակին: Նկա-
ռէ Աւստրիայի Իւստրիայի (ն. Զօրայ-
եան) թէն թոռցիկ ձեռով մը, կուտայ մեզի
քիչ մը ճաշակ այդ դպրոցական հոգեխառ-
նութենէն: Որեւէ գրական յաւակնութենէ
զերծ կ. Իւթիւճեան իր դպրոցական կեան-
քէ յուշերուն մէջ յաջողած է սենեակ 1830-
1840ի մեր դպրոցներուն ներքին նկարա-
գիրը: Այդ մարդը լրագրող մըն էր, բայց
անխառն՝ ըսել կ'ուզեմ առանց գրական
մեծամտութեան: Մետոյ նուագրեան, ա-
ւելի յաւակնատ, նուագ մօտ է յաջողու-
թեան: Մ. Մամուրեան, մեծ գրագէտի իր
ձրի տիրողութիւն մեզքն է որ կը քաւէ երբ
քանի մը տարիներու վրայ երկարածգուող
իր յուշերուն մէջ (Աբէլէս Մալիք, 1896,
7-8) անկարող կը մնայ այդ 1830ի հոգե-
բանութիւնը մեզի կտակող գործ մը ար-
տագրելու, մահուան այնքան մօտիկ, այ-
սինքն այն շրջանին ուր մեր յիշատակները
կը չորնան, կը չորնան ու հեռաւորագոյն-
ները կը մնան, առով կրկնապէս սրտառուչ
ընելու իրենք զիրենք: Այս նկատողու-
թիւնները գործադրելի են Պէրպէրեանի բո-
ւոր քրոնիկներուն համար ալ: Խօսեցայ ե-
զիայէն: Որքան քիչ է սակայն Մալիք և
Իւթի Դ. նամակը որ իր նիւթը կ'առնէ Օտ-
եանէն, Եզիայէն, Խղճամիտ, անյաւակ-
նատ քրոնիկագիր մը այդ զոյգին առաջին
անունին հետ ունէր բախտը Օսեան երեւոյթը
վճռապէս սենեակու: Մեծ վարանդից (հոս
Օտեանն է, թէն գործածած է այդ որա-
կականը Խրիմեանին համար ալ) ամենէն
խորհրդաւոր, հէքեաթունակ անձնաւորու-
թիւններէն մէկն էր Պէրպէրեանը կանխող
սերունդին, ունեցած ըլլալու էր պատանի
Պէրպէրեանին վրայ խորունկ ազդեցու-
թիւն, քանի որ այդ ազդեցութիւնը ընդ-
հանուր էր որքան տիրական 1860-70ի ամ-
բողջ պոսական շախմատներուն վրայ: Առ-

նուազն անձնական ապրուստներ հիմա պիտի ստանային վաւերագրական արժանիք: Դ. նամակը սովորական խօսքերու յաջող հանդէս մըն է, չունենալով ոչ մէկ փշրանք այն ամենէն որոնցմով գոյաւոր են մարդոց իրաւ, խորունկ, ներքին անձնաւորութիւնները: Իր առաջադէպին — ու ինչ փառաւոր — վախճանը ողջունելու վրայ, իր դերը կատարած, իր ամբողջ տարողութեամբը կերպագրուած Օտեանը ինչ զեղեցիկ առիթ որպէսզի թաւմ իմացակաւնութիւն մը սերունդի համագրական փորձէ մը ըլլար առնուած: Պէրպէրեան իրերուն ինչպէս մարդոց առջև կեցած է առեւտրանի մը հոգիով: այսինքն անոնցմէ օգտուիլ՝ իր խօսքը շինելու, իր նամակը լեցնելու տարօրինակ առաջադրութեամբ մը: Իրեն համար էականը՝ իր ըսելիքներուն ծաւալն է ամէն բանէ առաջ: Այս տեսակ մը տայնութեամբ մը մենք մեզ կը վերլուծենք, ուրիշները առիթ բռնելով: Բայց քրոնիկագիրը չի նմանիր գրագէտին որ ուրիշները ըլլալի առաջ ինքզինքն է, պարտաւոր է ըլլալ: Քրոնիկագիրը միշտ կը շահի քրոնիկը ընելով, կարելի եղածին չափ հարազատ, հաւատարիմ քրոնիկին: Ինչ աւելորդ կուգան մեզի Մարտի և Իշի քուր մտածումները, այսինքն գիրքին երկու երրորդը: Ինչ երախտապարտ պիտի ըլլայինք իրեն, այդ մտածումներուն, տեսութիւններուն, հասարակ-տեղիքին փոխադրէն եթէ երբեք մեզի ըլլային տրուած մաքրեր, իրենց վաւերական կնիքներովը, հարցեր՝ իրենց բաւարար ողջունձեւութիւնովը: Ոչ մին և ոչ միւսը մենք կը գտնենք այդ գիրքին մէջ: Այն թիւն շահեկանութիւնը որ այդ էջերէն երբեմն կ'անցնի մեզի, զարձեւալ մարդերուն շուրջը իր նշմարներն են: Դոված է. ու մենք կրնանք այդ գովեստէն զեղջիլ courtois, զիւանդիտական նկատումներուն բաժինը և գոհանալ գովեստը թելադրող տարրերուն բարիքովը: Պարտաւոր է. ու մենք կը տարուինք իր կիրքին հետ, ու զեղջիլով հանդերձ բաժինը յաւելումին, կը գոհանանք յատակը կազմող տարրերով: Ուրիշ օրինակ մը, աւարտելու համար սա վերապահութիւնը շարքը: Ութերորդ նամակը թելագրուած է Տիկին Տիւսարի Մայր-յէն: Ինչ երանելի չըջան է այդ 1880ը որպէսզի այդ քան հասարակ գործ մը

արթնցնէ այդ քան ընդարձակ շահագրգռութիւն: Պէրպէրեան Ուլտրա-Մոնէ է Կ. Պոլսը ոչ միայն կը գովէ, այլ և կ'ընէ յատկանշական խօստովանութիւն մը երբ կ'առաջարկէ այդ գիրքը զնել ամէն Պոլսեցիի ձեռքը, որպէսզի Պոլսեցիք իրենց քաղաքը ճանչնան: Օ՛ն անդր: Խօսած եմ, իր տեղը, այդ հատորին և անոր նախատիպին՝ Լաֆայէտ Նաֆալէին վրայ: Զիս գրողեցնողը հոս Զիւլիկիւրեանի կենդանագիրն է՝ Տիկին Տիւսարէն, որ իր կարգին անդրադարձած է Պէրպէրեանի վրայ: Ի վերջոյ ամէն մարդ Զօհրապ չէ որպէսզի ընկերութեան մէջ շատ բարձր գիրք մը գրաւող bas-bleuի մը երեսին ըսուին իրաւ, վիրաւորիչ, կործանարար խօսքեր (Զօհրապն իսկ չափը յարգած է պատշաճութեան): Ու կ'ունենանք Պէրպէրեանի ութերորդ նամակը ուր Մայր-յէն իմաստասիրական վէպ մը կը մկրտուի, ինչպէս Եղիայի յօդուածները կ'ըլլան իմաստասիրական, նոյն ու մէկ խաղարկութեամբ: Արդ, Մայր-յէն կարկտան գիրք մըն է. ըսել կ'ուզեմ իսկ ու հասարակ զաղափարներու հաւաքում մը, կատարուած առանց ալ ճաշակի: Այդ հաւաքումները Տիկին Տիւսար տեղաւորած է աւելի քան տարօրինակ, այլանդակ եղելութեանց շարանի մը ներսերը: Պէրպէրեան կը հիանայ այդ հաւաքումներուն ներքին արժէքին (իր կարգին սա ալ ուրիշ խօստովանութիւն որուն արժէքը պիտի ինչայ գնահատման երբ միտնող Պէրպէրեանը վերլուծման ենթարկեմ) բայց կը լռէ գիրքին իրր վէպ պարզած ահաւոր կաճին վրայ: Ութը էջ ընդհանուր խօսք կին յղացքին վրայ (չըմտոնալ որ այդ նիւթը իրեն թելադրած է մէկէ աւելի առեւտրախօսութիւններ, յօդուածներ, աղջիկներու վարժարաններու հանդէսներուն մէջ հուսկ-բանքի նախափայլքներ) ուր անշուշտ մուտք ունենալու է կանչուած գեղեցիկը, կրներու պատմական գերին վրայ պատմական հասարակ-տեղիք: Այդ և կին տարազին հետ զուգորդ քուր ընթերցումներուն արձագանգը: Կարծես թէ այդ ամէնը ինչքան հանդէսին ընթերցողներուն համար նորութիւններ կը կազմէին. փոքրիկ է գրական յղացքը: Արդ, ընդդէմ այդ ու նման գովեստներուն, Մայր-յէն գրական գործ մը չէ. չէ կրցած ըլլալ: Մենք ոչ խստապահանջ ենք ոչ ալ ապե-

բախտ։ Մենք աւելորդը, անտեղին, անբաւարարը կ'ատենք։ Իր բոլոր սեթեւեթեալ յիմարութեանը մէջ ես չեմ կրնար կործանել Աւֆշին (Նար-Պէյ), վասնզի այդ galimatias-ին մէջ աննուաղն մարդու բեկորներ կան, բայց ջուրին տուած եմ այդ մարդուն բոլոր քնարեկական շողջողուն, տօնադարդ պատկները։ Կը գրեմ այս տողերը խորունկ ցաւով անշուշտ, քանի որ քիչիկ մը ողջմտութիւն, քիչիկ մը նուազ գովասանքի փոյթ, այդ կիներ թերեւս դնէին ուղիղ ճամբուն։ Ունէր խելք, զարգացում, համբերութիւն, իր ժամանակին ոճը գործածելու ճկունութիւն։ Ունէր մանաւանդ աշխարհէն լայն ճանաչում, արպարներ, կիրք ու զգայնութիւն։ Այս տարբերով Եսայիան վարժարանէն չըջանաւարածէն աղջիկ ի վիճակի էր իր վէպը գրելու։ Ու փոխանակ ընելու այս պարկեշտ պարտքը, Տիկին Տիւսար անգոյ հարցերու ցուցակաւ է կանգնած։ Ու կորսնցուցած է առիթը մարդեր, ժամանակ մը, իրաւ ապրումներ սեւեռելու։ Ունիք աւելի հետաքրքրական օրինակ մը, դարձեալ կին գրող է մը։ Օրսորդ Ալիս անունին տակ Տիկին Սրպիլ գրած է Աւֆշին Էն-Էրթը վէպը։ Այդ վէպին մէջ կայ Տիկին Տիւսար մը, իր ուսման թիւղմով, կայ Տիկին Տօնելեան մը (Սրպիլի առաջին ամուսնական անունը) իր իրական ապրումներով։ Վէպին առաջին մասը գրուած է Պէրպէրեանին սկսած շողջողուն ոճովը։ Երկրորդը՝ Իրապաշտներուն պահանջած չոր կերպովը։ Այսօր մենք կ'անգիտանանք այդ վէպին առաջին մասը, բայց կը դուրդուրանք երկրորդին վրայ։ Ու ասիկա վճռական է։ Պէրպէրեան այդ տողերը երբ ստորագրեց՝ գոյութիւն ունէր ԺԹ. դարու եւրոպական վէպին ամբողջ հասակը։ Անշուշտ նոր կը սկսէր Սթանտալի փառքը, բայց իրապաշտ եւրոպական վէպը տապալած էր Հիւկոն, անվերադարձ։ 1885ին խօսիլ Թշնամիէն վրայ Պէրպէրեանին ոճովը՝ կը նշանակէ Ֆեալ հաւատարիմ պատանեկան զգայնութիւններու։

(Շարունակելի)

Յ. ՕՇԱԿԱՆ

ՊԱՏՄԸ-ԲԵՆԵՍԻՐԵԿԵՆ

ՊԱՊ ԱՐԺԱԿՈՒՆԻ

Յիրաւի, այդ ժամանակ բովանդակ եւրոպայի և Մերձաւոր Արեւելքի մէջ միայն երեք կազմակերպուած պետութիւններ գոյութիւն ունէին. Հռոմէական կայսրութիւն, Պարսկական միապետութիւն, և այս երկու մրցակից ու թշնամի երկիրներու միջև՝ եւրոպրդը, Հայաստան։

Միջագետքէն մինչև Ատլանտեան զրտնուղ ազգերն ու երկիրները կլաներ էր Հռոմէական կայսրութիւնը։ Միջագետքէն մինչև Հնդկաստան, Պարսիկ գերակշիռ տէրութիւնը կը պարտադրէր ամենուն իր հեղինակութիւնը։

Ուստի զարմանալու հարկ կ'ա՛յ, եթէ այս երկու հսկայ անհաշտ ոտխներու մէջ ինկած երրորդ կազմակերպուած թագաւորութիւնը, Հայաստան, իր աշխարհագրական դիրքին պատճառաւ, դառնար կուռ-խնձոր երկուքին համար։

Հայաստան՝ Հռոմի ձեռքին, մշտակայ սպառնալիք մըն էր Պարսկաստանի արեւմտեան սահմանին։ Հայաստան՝ Պարսկաստանի ենթակայ, Փոքր Ասիոյ Հռոմէական գաւառները կը վտանգէր Սասանեան արշաւող հեծելազույններու իրական սարսափով։

Որով երբ Սասանեան Արքան Արեւմտքի կայսրութեան հետ պատերազմի հարցը կ'որոշար, նախ հաշուի պիտի առնէր Հայաստանը։ Միւս կողմէ, երբ Բիւզանդական կայսրը արեւելեան արշաւանք մը կը ծրագրէր, առաջին կարգադրելիք խնդիրը Հայաստանն էր։

3. ՔԱՌԱՍՆԱՄԵԱՅ ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ՀՈԳԵՎԱՐՔԸ

Ահա Շապուհ կը մօտենայ իր քսանհինգ տարիքին։ Այժմ միահեծան տէրը արեւելեան կայսրութեան, ինչպէս Կոստանդին⁽³⁾,

(3) Մեծն Կոստանդինոսը պիտի կոչենք Կոստանդին, հետագային Կոստանդինոս կայսեր աւանունին հետ շփոթութիւնը նուազեցնելու մտադրութեամբ։

տարիներու ընթացքին, իր մրակիցները, կայսր կամ թագախնդիր, գինու գորութեամբ խորտակելէ վերջ, միահեծան աւերակալը եղած էր արեւմտեան կայսրութեան:

Շապուհի փառատենչիկ միտքը Հռոմէական թշնամիին հետ չափուելու պատրուակ կամ պատճառներ որոճալուն, երեքը իր աչքին խիստ ծանրակշիւ պիտի համարուէին, եթէ նոյնիսկ իրականին մէջ այդքան ալ բիսիկակաւ չըլլային:

Երեքէն կարեւորագոյնը: Համբաււոր Քառասնամեայ Սաղաղութեան դաշինքը կը մօտենար իր վախճանին:

297ին, Պարսիկ թագաւոր Ներսէսը Զախմախի պարտութիւն կրած էր Գրիկղեանիանոս Կայսեր բանակներէն: Սաղաղութեան դաշինքը նուաստացուցիչ էր Պարսկաստանի համար: Հինգ նահանգներ Հռոմի կը արուէին: Հայաստանի արեւելեան սահմաններն իսկ կ'ընդարձակուէին ի հաշիւ պարսկական Ատրպատականի հողամասերուն, հոչակաւոր Մեծն Տրդատի վերահաստատուած իշխանութիւնը ամրապնդելու համար:

Իսկ դաշինքին ուրիշ մէկ պայմանը կը պարտադրէր երկուստեք քառասուն տարի խաղաղութեան պահպանում:

Զարմանալիօրէն, երկու կողմերն ալ այս վերջին պայմանը հաւատարմութեամբ կը յարգէին:

Հակառակ այն իրողութեան որ պարսկական արքունիքի համար հինգ նահանգներուն կորուստը յոյժ վարկաբեկիչ և սև արատ մըն էր Սասանեան մինչև այդ յաղթական փալիլուն վահանին վրայ, Ներսէսի յաջորդները կ'ըլլած էին այս նախատինքը, սանձած ամբարտաւան ռազմասէր յաւակնութիւնները և խոնարհեցուցած ուռուցիկ նշանակները իրենց գոռոզութեան, ու հաւատարիմ յարատեւութեամբ յարգած դաշինքի պայմանները, ի մասնաւորի խաղաղութեան վերաբերեալ յօդուածը:

Յաջորդ պատճառը, որ Շապուհի դիւրագրգիւ զժգոհութիւնը կը հրահրէր, Կոստանդին Կայսեր կողմէ Պարսկաստանի ներքին զորքերուն միջամուխ ըլլալու պարագան էր:

Շապուհէն առաջ և իր օրով, քրիստոնէութիւնը արագ նուաճումներ կատարած էր պարսկական հողերու վրայ: Երիտասարդ

Շապուհ, որ հետագային Զրադաշտական գրութիւնները հաւաքել պիտի տար, դրուած կրօնամոլութենէ, կամ մեծագոյնիկ Մոգերէն, խիստ հրամաններ արձակած էր Պարսկաստանի քրիստոնեաներուն դէմ⁽¹⁰⁾:

Այս վերջինները աչքերին ուզողցին առաջին քրիստոնեայ Հռոմէական կայսեր, Կոստանդինին, և անոր պաշտպանութիւնը խնդրեցին: Շապուհ ծանր հարկերով պատժեց իր այս հպատակները, որ յիմարական ամբարտաւանութիւնը ունեցեր էին դիմելու օտար թշնամիին իրենց տիրոջ դէմ: Երբ Սիմէոն Եպիսկոպոսը, որ Տիգրանի մօտ Սելևկիա փարթամ քաղաքի քրիստոնեայ կրօնապետն էր, բողոք բարձրացուց, Շապուհ, զայրացած, հրամայեց փակել եկեղեցիները և զրաւել անոնց կալուածները, իսկ յանդուգն Սիմէոնն ալ մահուան դատապարտեց:

Կոստանդին Կայսրը դիմեց Շապուհին, քրիստոնեաներու ինպատու: Նման քաջ մը պիտի ծագալէր աւելի ևս զրդուելու Շապուհը:

Թէկոսրէ, եկեղեցական պատմիչը, Կայսեր՝ Շապուհին զրած երկար նամակը ընդօրինակելէ վերջ, իր կողմէ կ'աւելցնէ. «Այս գերագնիւ կայսրը աշխարհ կարեկից խնամք ունէր ճշմարիտ հաւատքը պաշտօններու հանդէպ, որ ան ոչ միեակ հագածու էր իր հպատակներուն, այլ նաև ուրիշ թագաւորներու հպատակներուն»⁽¹¹⁾:

Սասանեան արքունիքի համար, միջազգային քաղաքականութեան տեսակէտէ, այս բոլորովին նոր և կնճառ երևոյթ էր, քրիստոնեայ հպատակներու պարագան, որ յաջորդ դարուն, այնքան դժնդակ անդրադարձումներ պիտի ունենար հայ կեանքի մէջ:

Վերջին պատճառ Շապուհի զժգոհութեան: Իր մեծ եղբոր պարագան էր:

Ինչպէս վերը յիշեցինք, պարսիկ մեծ իշխանները բանտարկած էին Շապուհի մեծ եղբայրը՝ Սիմիզդը, որուն իրաւունքն էր ստանալ թագը իր հայրը մեռնելէն վերջ:

Այս ուսումնական իշխանը տասնչորս տարի արգելափակուած մնալէ վերջ, իր մէկ կնոջ հնարամիտ օժանդակութեամբ

(10) Sozomen, II. էջ 9, 10.

(11) Theodoret, I էջ 24.

բանտէն փախած էր, նախ գացած հայ թա-
ղաւորի մօտ, որ իր բարեկամն էր, ապա
ապաստանած Կոստանդին Կայսեր մօտ⁽¹²⁾։

Հռոմէական արքունիքի համար սկըզ-
բունք դարձած էր առօք փառօք ընդունիլ
և պահպանել այն օտարազգի իշխաններն
ու արքայազունները, որոնք, կամ պա-
տանդ և կամ փախտական, կը յանձնուէին
Հռոմայեցիներուն։ Պատճառն ալ պարզ էր։
Պետական քաղաքականութեան յարափո-
փոխ պայմանները կրնային ստեղծել այն-
պիսի կացութիւն, ուր կայսրը այս իշ-
խանները կրնար շահագործել, որպէս քա-
ղաքական զէնք, ի նպաստ Հռոմի։ Կամ
թշնամի երկիրներու մէջ ներքին խռովու-
թիւններ սերմանելու, և կամ թագապա-
հանջ ներկայացնելու։

Կոստանդին Կայսրը ամենամեծ պա-
տիւններով ընդունած էր Որմիզդ իշխանը և
կը պահէր զայն արքունիքի մօտ։

Շապուհ չէր կրնար անտեսել այն իրո-
ղութիւնը թէ Որմիզդ իր մրցակիցն էր Սա-
սանեան զահին համար։ Եւ աւելի իրաւա-
սու պահանջատէր։ Պարսկաստանի մէջ,
օրին մէկը, զժգոհ իշխանները կրնային
Որմիզդի ի նպաստ դաւեր լարել։

Արարական երկարատեւ և յաղթական
կռիւններէ իր բնածին ինքնապատահութիւնը
ա՛լ աւելի ամրապնդած, Շապուհ որոշեց
պատերազմ Հռոմի դէմ։ Ան կ'ուզէր վրէժ-
խընդիր ըլլալ իր պապուն՝ Ներսէս թա-
ղաւորի ամօթալի պարտութեան։

Դեռ գաշինքի պայմանաժամը չլրա-
ցած, Շապուհ սկսաւ իր ռազմական պատ-
րաստութիւններուն։

Եւ իր առաջին զօրքը պիտի ըլլար
լուծել Հայաստանի հարցը։ Եթէ կարելի
չըլլար հայ արքունիքը սիրաշահիլ, գոնէ
ջանալու էր զայն կերպով մը չեզոքացը-
նել, և թոյլ չտալ որ Հռոմին զինակցի։

Շապուհ զիտեր որ Քառասնամիայ դա-
շինքի տեղդութեան, չըսելու համար առկէ
սուաջ ալ, Հայ Արշակունի թագաւորները
Բիւզանդական արքունիքի պաշտպանեալ-
ները և կողմնակիցները եղած էին⁽¹³⁾։

Իր նախապատրաստական աշխատանք-

ներուն մէջ երկտասարդ Շապուհ ի յայտ
բերաւ իր զիւանդիտական զօրծունէու-
թեան մէկ տիրական զիծը, որ երբեք ձեռքէ
չձգեց իր երկարատեւ իշխանութեան ըն-
թացքին։ Այն է՝ ամէն միջոցներով, նե-
րելի կամ ոչ, հայ նախարարներու մէ-
ջէն կողմնակիցներ ճարել, զանոնք մղել
ներքին պայքարներու թէ՛ հայ թագաւորի
դէմ և թէ բիւզանդաւէր նախարարներուն։
Փայլուն խոստումներ, ա՛լ աւելի փայլուն
ոտկի, դաւ, սուտ երդում, օպանալիք,
պարագային համեմատ՝ յայտնի, աշխպէս
ծածկարար զօրափյլ հանդիսանալ անջա-
տողական վտանգաւոր ծրագիրներ որո-
ճացող փառասէր և յանդուգն հայ նա-
խարարներու։

Փաւստոսի գիրքը ամբողջութեամբ
բարձրադասակ վկան կը հանդիսանայ Շա-
պուհի աշխարհի բազմահանգույց զօրծու-
նէութեան։

Կրնանք անվարան ըսել որ Սասանեան
թագաւորներէն Շապուհ Բ. ի միջոցաւ և
իր զօրծոն աջակցութեամբն էր որ հայ նա-
խարարներու մէջ մինչև այդ անկազմա-
կերպ Պարսկական Կուսակցութիւնը վերա-
կազմուեցաւ և ուժեղացաւ, որ Շապուհի
օրով հասաւ իր զօրութեան գագաթնակէ-
տին, ապրեցաւ իր սարսափելի յաղթա-
նակի ժամը, և նոյնքան զօրաւոր Հայ Բիւ-
զանդական Կուսակցութեան ձեռքէն խլե-
լով առաջնութիւնը, Հայաստան աշխարհի
մէջ արեան բաղանիքներ սարքեց։

Այսպէս, երբ Շապուհ պատերազմի
վճիռ տուաւ, սկսաւ գաղտնի զօրծունէու-
թեան հայ թագաւոր Տիրանի դէմ։

334 կամ 335 թուականն էր⁽¹⁴⁾։

Շապուհի զօրծակալները արդէն սկսած
էին իրենց մեքենայութիւններուն։ Հայ
նախարարներէն անոնք աւելի հակամէտ
էին պարսկական ողորմներու և մերձեց-
ման, որոնց բնագաւառները սահմանակից
էին Պարսկաստանի, որոնք, այդ պատճա-
սաւ ալ, առեւտրական և անտեսական կա-
պեր ունեցած կրնային ըլլալ իրենց հօգը
դրացիին հետ։ Ահա այդ տեսակէտէ, Շա-
պուհի զօրծակալներու ամենէն աւելի մօ-
տենալիք անձերը զիստերաբար Արժրուշի
և Սիւնի իշխանութիւններէն կ'ըլլային։

(12) Zosimus, էջ 107։

(13) Դիւրութեան համար յետ այսու Հռոմէա-
կան կայսրութեան պիտի ակնարկենք որպէս
Բիւզանդական կայսրութիւն։

(14) Տե՛ս Յաւելուած Բ. — Ժամանակագրական
խնդիրներ։

Այս պարագային, երիտասարդ Շապուհի յանդուգն ծրագիրն էր նույնինքն Հայ Արշակունցի թագաւորի անձը ձեռք ձգելը, հասկնալիօրէն խտրեքայական միջոցներով, առեւանգել Տիրանը և պահել կալանաւոր Պարսկաստանի մէջ, կամ, դէպքերու դարձացումը եթէ պահանջէ, սպաննել զինքը։ Եւ Շապուհ մանր մունր փափկանկատ հաշիւներու մտադիր պիտի չըլլար, ո՛չ այս պարագային, երբ խնդիրը կը վերաբերէր թագաւորի մը, որ կը պատկանէր Սասանեաններու ոխերիմ թշնամի և յաւէտ աւտելի Արշակունցի ընտանիքին։

Հաւանաբար, Շապուհի այս չափազանց յայտուռն որոշումը՝ դրացի երկրի մը վեհապետը թակարդի ձգելով առեւանգելու, մասամբ մը ներշնչուած կրնար ըլլալ Պարսկական Կուսակցութեան մէկ կամ աւելի նախարարներէն, որոնք անտարակոյս վրստահեցուցած էին թէ, անգամ մը որ Տիրան թագաւորը մէջտեղէն վերնար, երկրին մէջ պիտի ստեղծուէր այնպիսի քաոսային վիճակ մը, որ Պարսկա-Բիւզանդական պատերազմի պարագային, Շապուհի թշնամին ի վիճակի պիտի չըլլար օգտուելու հայ ուժերէն։

Եւ այս համոզումով ալ ընթացք տըրուեցաւ դաւադրութեան։

Այս վտանգալի ձեռնարկին յարմար անձը նկատուեցաւ Ատրպատականի սահմանապահ Սատրապը՝ Վարազ։

Վարազ անմիջապէս գործի անցնելով, իրեն օգնական և դաւակից ճարեց նոյնինքն Հայ թագաւորի սենեկապետը՝ Փիտակ Սիւնի, որուն հետ բարեկամ էր⁽¹⁵⁾։

Երկուքին վարպետօրէն ծրագրած դաւը վերջապէս յաջող վախճանի յանգեցաւ և Տիրան ինկաւ Վարազի ձեռքը։

Հայ թագաւորի հետ էր նաև թագուհին և մանկահասակ Արշակը։

Շիկացած երկաթով Տիրանի աչքերը տաղեցին։ Այս վայրագ արարքը՝ պատիժէ աւելի բան մըն էր։ Ընդհանրապէս, ընդունուած ըլլալով որ երկրի մը վեհապետը ֆիզիքական կատարելութեամբ օժտուած անձ մը պէտք է ըլլայ, զինք անդամահատել կամ մարմինը խաթարել, այլևս կը զրկէր զինքը գահը գրաւելու իրաւունքէն։

Ապագային Բիւզանդական արքունիքն ալ պիտի իւրացնէր այս անագորոյն մեթոտը, թագախնդիրներու կոտորացող ախորժակը մարելու համար։

Անակնկալի եկած հայ աւագանին սակայն խուճապահար չեղաւ։ Մեծ ժողով մը գումարելով, իրենց մէջէն երկու մեծ նախարարներ, Անդովկ Սիւնի և Արշաւիր Կամսարական, երկուքն ալ իրենց պատկան տոհմի նահապեաններ, ընտրուեցան զեսպաններ, որոնք պիտի ներկայանային Կոստանդին Կայսեր և անկէ պաշտպանութիւն և օգնական բանակ ուղէին։

Մինչ հայ զեսպանները ճամբու էին, Շապուհ առանց ժամանակ կորսնցնելու մտաւ Հայաստան երկրորդ գրաւելու։

Այն նախարարները որոնք հակառակ էին Շապուհին, անկարող դիմագրելու, իրենց ընտանիքով փախուտա տուին և ապաստանեցան Բիւզանդական հողեր⁽¹⁶⁾։

Կոստանդին, որ Շապուհի վարպետ շարժումներուն կը հետեւէր ուշի ուշով, Կաղիայէն կանչեց իր զաւակը Կոստանդինոս, որ հազիւ տասնեօթ տարեկան էր, և Հայաստան զրկուելիք Բիւզանդական բանակի հրամանատար կարգեց⁽¹⁷⁾։

Պարսիկ բանակը յառաջացեր էր Բասեն գաւառը, Ուխտա գիւղը։ Կայսերական լէզդեաններ հասան հոն և յաղթելով, թշնամին վտարեցին երկրէն։ Տիրան թագաւորի դէմ դաւադրութեան մասնակից հայ նախարարներ Կոստանդինոսի և իր խորհրդակիցներու կարգադրութեամբ ձերբակալուելով Հոռմ զրկուեցան։ Փախստական նախարարներ վերադարձան իրենց տեղերը, և երկրի կառավարութիւնը ժամանակաւորապէս յանձնուեցաւ Անդովկ Սիւնիի և Արշաւիր Կամսարականի⁽¹⁸⁾։

Այսպիսով Հայաստանի մէջ կրկին կը վերահաստատուէր Բիւզանդական շահերու նպաստաւոր գոյավիճակ մը, որ Մեծն Տերզատի օրերէն ի վեր շատ քիչ անգամ վը-

(16) Փաւստոս, Գ. էջ 21։

(17) Julian, Vol. I. էջ 47։

(18) Փաւստոս, Գ. էջ 21; Julian, Vol. I. էջ 53։ Զուլիանոս Կայսեր՝ Կոստանդինոսի մահուան առթիւ խոսած ճառին մէջ Հայ-Պարսիկ դէպքերու մասին ըրած ակնարկութիւնները աւելի կը լուսարանեն Փաւստոսի ըսածները Տիրանի անկուսման մինչև Արշակի գահակալութիւնը քանի մը տարուան միջնաբարի մասին։

(15) Փաւստոս, Գ. էջ 20։

տանգուած էր: Եւ որպէսզի սոյն գոյազի-
նակը ապահով կերպով շարունակուի՝ Կոս-
տանդինոս պատանդ կը վերցնէր Տիրանի
անդրանիկ զաւակը՝ մեռած Արտաշէսի որ-
դին Տիրիթը, և երկրորդ զաւակը՝ Տրդա-
տին (19):

Տիրանի յաջորդին հարցը զրազեցուցած
ըլլալու էր Կոստանդին Կայսրը, որուն հա-
մար, ինչպէս նաև Բիւզանդական միւս
կայսրերու, Հայաստանի Բիւզանդիոնի
կողմնակցութիւնը էական պայմանն էր Ա-
րեւելքի խաղաղութիւնը պահպանելու տե-
սակէտէ:

335ին, Կոստանդին Կայսրը, թէև միա-
հեծան տիրակալը ամբողջ կայսրութեան,
իր երեք որդիներուն մէջ կը բաժնէր տէ-
րութիւնը: Այս երեքը, Կոստանդին կըրտ-
սներ, Կոստանդինոս և Կոստաս, թէև զեռ-
անչափահաս էին, բայց մանուկ հասակէն
կայսրը զիրենք պետական գործերու վար-
ժեցուցած էր: Իւրաքանչիւրին յաջորդա-
բար տրուած էր Կեսար պատուանունը, որ
առհասարակ կը շնորհուէր փոխարքայի
կամ կայսեր օգնականի, ինչպէս Օգոստոս
տիտղոսը կը պատկանէր միմիայն կայսրի:

Կրտսեր Կոստանդինին բաժին կ'իյնար
Գաղիան, Կոստանդինոս՝ արևելեան երկիր-
ներու, և երրորդ զաւակը՝ Կոստաս՝ Իտա-
լիա, Ալբանիէ և արևմտեան Իլլիրիա:

Բացի իր երեք զաւակներէն, Կայսրը
բաժին հանեց իր երկու եղբորորդիներուն,
Տալմատիոս և Հաննիպալիանոս: Առաջինը՝
Գոթական սահմաններու, Մակեդոնիոյ,
Թրակիոյ և Յունաստանի կառավարութիւնը
կը ստանձնէր, Կեսար տիտղոսով: Իսկ Հան-
նիպալիանոսին կը յանձնուէր Պոնտոս, Փոքր
Հայք և Կապադովկիա: Զարմանալին՝ Հան-
նիպալիանոսին տրուած տիտղոսն է, Թա-
զաւոր: Այս կէտը շուարհացուցիչ կը գտնեն
շատեր, ինչպէս Կիպպոն (20), և անհասկը-
նայի թէ ինչո՞ւ Կայսրը իր զաւակներուն և
Տալմատիոսին Կեսար տիտղոսը կուտայ, իսկ
Հաննիպալիանոսը կը հռչակէ Թազաւոր, որ

յաչս Հոռոմայեցիներու ատելի տիտղոս մըն
էր:

Հայաստանի այդ ատենուան քաղա-
քական կացութիւնը թերևս Կայսեր առած
այս առեղծուածային քայլին բացատրու-
թիւնը կրնայ տալ:

Երբ Հայ զենսղանները իրեն կը դի-
մէին զինուորական օժանդակութեան հա-
մար, Կոստանդին Կայսրը, խորապէս զի-
տակցելով Հայաստանը միշտ Բիւզանդա-
կան նժարի մէջ պահելու անհրաժեշտու-
թեան, մանաւանդ որ քրիստոնէութիւնը
երկու պետութիւններու կապը ա՛յլ աւելի
կ'ամրապնդէր, յարմար դատած կրնար ըլ-
լալ Արշակունիի տեղ իր արքայական ըն-
տանիքէն մէկու մը Հայաստանի թագաւոր
ըլլալը:

Երբ Կայսեր լեզէոնները Հայաստան
հասնելով կասեցուցին Պարսիկ բանակի յա-
ռաջխաղացքը և ստիպեցին Շապուհը նա-
հանջել և վերադառնալ իր երկիրը, Կոս-
տանդին Հայաստանն ալ, ինչպէս Փոքր
Հայքը, իր եղբորորդի Հաննիպալիանոսի
գերիշխանութեան տակ կ'ուզէր տեսնել:
Հայ աշխարհը եթէ Բիւզանդական բանակ-
ներով պիտի պաշտպանուէր, յարմար էր
որ Բիւզանդական իշխան մըն ալ Արշա-
կունի թագը գնէր իր գլխին:

Եւ Հաննիպալիանոս կը ստանար Կայս-
րէն Հոռոմայեցիներու ականջին տարօրինակ
հնչող աննախընթաց տիտղոսը, Թազաւոր:
Որովհետև արևելեան ժողովուրդներու հա-
մար աւելի հասկնալի, յարգուած և պաշ-
տելի տիտղոս մըն էր Թազաւորը, քան թէ
օտարոտի և կասկածելի Կեսարը (21):

Հայ նախարարներ սակայն Կայսեր առա-
ջարկը կամ ծրագիրը չէին կրնար ընդունիլ:

Արշակունի անունը Հայաստանի մէջ,
ինչպէս ատենօք Պարսկաստանի, յաչս ժո-
ղովուրդներու, այլևս ստացած էր ան-
կասկածելի նուիրականութիւն մը, որ մի-
միայն աստուածներու ստորոգելի կրնար
համարուիլ:

(19) Խորենացի, Գ. էջ 13: Թէև Խորենացին
Տրդատին երրորդ որդի կը կոչէ, կը թուի թէ այս
տեղ է, քանի որ Տիրանի կայանաւորման ա-
տեն Արշակ մանուկ էր (Փաւստոս, Գ. էջ 20):
Իսկ Խորենացին Տրդատին համար կ'ըսէ թէ պա-
տանդ գնաց իր «կնոջ որդիներով»:

(20) Gibbon, Vol. II, էջ 212:

(21) Ամմիանոսի Պատմութեան մէջ կը զըտ-
նենք թէ Հաննիպալիանոսին տրուած է ոչ թէ
Թազաւոր այլ Թազաւոր Թազաւորաց տիտղոսը, որ
կը խորհէր թէ ուրիշ նպատակով չէր կարելի
մեկնարանել բացի արևելքի ժողովուրդներուն
զինք աւելի ընդունելի դարձնելու համար, (Am-
mianus, Exerpts of Valesius, էջ 35):

Պարթևները, կ'ըսէ Ամմիանոս, Արշակը կը յարգէին որպէս աստուած մը, և իրենց պաշտամունքը հանդէպ իրեն աշխարհի յառաջ գացած էր որ, մինչև մեր օրերը, միմիայն Արշակի սերունդէն մարդ մը, եթէ ունէ տեղ կայ հատ մը, նախընտրելի է զահուն համար քան ուրիշները: Նոյնիսկ քաղաքային կոխներուն, որ շարունակ կը պատահի իրենց մէջ, ամէն անձ որբապղծութիւն կը համարէ ձեռք բարձրացնել Արշակունիի մը, հոգ չէ թէ սա զինուած է կամ պարզ քաղաքացի մը⁽²²⁾:

Նոյնը Հայաստանի մէջ, Արշակունի ընտանիքը, որ ահա երեք հարիւր տարիէ ի վեր, հայկական զահը կը գրաւէր, ամէն բանէ վեր էր: Անհատ Արշակունիներէն՝ ամանց դէմ եթէ ընդգրգում տեղի իսկ ունենար, ընտանիքին նուիրական վարկը կտրուէր քնար: Հարիւր տարի ևս պէտք էր անցնէր որ, շարունակական հարուածներու, դաւերու և սպրանքներու ճնշման տակ չիջէր այդ վիհափայլ վարկին նախաձեռնար լոյսը:

Հաննիպալիանոսը ինչ տխուրօք ալ ներկայանար, անընդունելի էր հայկական բարձրաւանդակի ժողովուրդներուն: Ուստի երկիրը ժամանակաւորապէս պիտի կառավարէին երկու Հայ իշխանները, Անդովկ և Արշակիր, մինչև Արշակունիի մը վերըստին պապինական թագով պսակուիլը: Անդովկ, որպէս նահապետը Հայաստանի ամենամեծ նախարարութեան, Սիւնի, Իսկ Արշակիր կամարական, հաւանաբար որպէս Արշակունի մեծ ընտանիքի մէկ ճիւղին պատկանելուն համար:

Շապուհ թագաւորի կրած այս առաջին ծախողութիւնը, հոգ չէ թէ սա իր ծրագրած մեծ և թերևս երկարատև պատերազմի սկզբնական հետախուզիչ մէկ բաղադրամասն էր, շրջահայեաց խոհմութիւն թեւադրեց իւրեն: Անտարակոյս իր հայ գործակիցները, որոնք հիմա աքսորուած էին Բիզանդական հրամանատարութեան կողմէ⁽²³⁾, ատենին մեծամեծ յոյսերով ներշնչած էին զինք՝ զիւրին յաջողութեան մը հեռանկարով:

Զգոյշ ընթանալու էր, մանաւանդ որ

երկատարդ Կոստանդինոսի և Հաննիպալիանոսի լեզէոնները հայկական հողերու վրայ էին: Իսկ հետզհետէ, Շապուհի լըրտես գործակալները պիտի խմացնէին թէ նոյնինքն Կոստանդին կայսրը հակայական պատրաստութիւններու սկսած էր արեւելեան մեծ արշաւանքի մը համար Պարսկաստանի դէմ, իր որդւոյն և եղբորդւոյն առաջին յաջողութիւնը վերջնական յաղթանակով մը պսակելու համար:

Շապուհ զենպաններ փութացուց կայսերական արքունիքը, թէ՛ ներկայի պատերազմական գոյադիճակը վերջացնելու, և թէ խաղաղութեան նոր դաշինքի մը մասին բանակցութիւններ վարելու⁽²⁴⁾: Շապուհ զիտէր թէ զիւանադիտական խաղեր երբեք նոյնքան ազդու և նպաստաւոր արդիւնք կրնան տալ որքան ռազմական յաջող գործողութիւնները: Ան, տարիներու ընթացքին, երկու ճակատներու վրայ ալ ցոյց պիտի տար իր հնարամիտ ձեռնհասութիւնը:

Ան իրաւունք ունէր ակնածելու Կոստանդին Կայսրէն, որ մեծածաւալ կայսրութեան առանձինն յաղթական տէրն էր, զինու զօրութեամբ ճնշած, մէկը միւսին ետեէն, սպառնական մրցակիցները, և եթէ որոշէր, կրնար Կայսրութեան բազմազան ժողովուրդներէն հսկայ բանակներ ռազմադաշտ իջնցնել, աւելի սուտար և ահարկուքան Պարսիկ թագաւորի համախմբածը:

Մեծն Կոստանդին մտահոգիչ փոթորկալի ամպ մըն էր Շապուհի աչքին Մերձաւոր Արեւելքի ալապէս պայծառ քաղաքական երկնքին վրայ: Կենսականներու և բանակցութիւններու երկարատև տուր և առը՝ պիտի ծառայէր ժամանակ շահելու, և ո՞վ զիտէ, այդ միջոցին ինչե՛ր կրնային պատահիլ:

Ամպը, սակայն, առանց իր շանթը արձակելու՝ յանկարծ չքացաւ:

Շապուհի (4)

ՀՐԱՆԴ Բ. ԱՐՄԷՆ

(22) Ammianus, XXII. 6, 6.

(23) Julian, Vol. I. էջ 53.

(24) Փաւստոս, Գ. էջ 21.

ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ**(ԽԵԻ) ՅՈՎ. ՀԱՆՆԷՍ ԹԼԿՈՒՐԱՆՑԻ****Ա. ՎԻՊԵՐԳՆԵՐ**

= 1 =

ՏԱՂ ՔԱԶԻ ԼԻՊԱՐՏԻՆ

Ա.

Է. Աստուծոյ անունն օրհնեալ, որ անըսկիզբն եւ անվախճան,
Որ ուժ երևտ քաջ Լիպարտին, եւ զօրացոյց իւր սուրբ ծառային:

Բ.

Ի սուրբ Սարգիս քաջն ի նրման, ի սուրբ Թորոս, ի սուրբ Վարդան,
Քան ըզմուշեղ այլ խիստ յաղթող, քան ըզՏրդատ Հայոց արքային:

Դ.

Յորժամ հեծնուր զիւր ձին վազան, ի ձեռն առնոյր զըռում հօճան,
Սասանէր ազգըն Թուրքիմանց, դողայր ամէն Բաբելաստան:

Ե.

Պատերազմին չրկայր խաւիան, ամէն տարի տասն եւ քրսան,
Մինն ըզթումանըն հալածէր, արիւն հանէր գէտ գետ Ջիհան:

Ն.

Ապա այլազն այն անհաւան...
Օձ եւ կարիճ ի յիժ նրման.

Զ.

Զերթ քացխով տիկ չարեօք լըցան, ժողովք առին ի Սիս եկան,
Մանչակ անուն չարեաց մառան, մօտ ի քաղաքն եկան հասան:

Ծանօթ. — Բնագիր Կ = Սիսուան, Ա-
լիշան, 1885, էջ 226, — Հմմտ. Տ = Կ.
Կոստանեանց, Յովհ. Թլկուրանցի, 1892,
էջ 52, Սիսուանէն առնուած: — Հ = Հա-
յապատում, Ալիշան, 1901, էջ 539: —
Յուշ. = Յուշիկք, Ալիշան, Բ. էջ 511, 3
տուն միայն: — Ն = Հ. Ներսէս Աղկինեան,
Հանդէս Ամսօրեայ, 1933, էջ 135:

Ա. 1. — Է. Աստուծոյ, Տ Ն Յուշ. 3 Աս-
տուծոյ, Կ. օրհնած, Յուշ. — 2. — Որ
ուժ երևտ քաջ Լիպարտին, Յուշ. Որ ետուր
ուժ Լիպարտին, Կ:

Բ. 1. — Ի սուրբ Սարգիս քաջին նման,
Յուշ. Զերթ... Կ. — 2. — Քան ըզմուշեղ

այլ խիստ յաղթող, Յուշ.: Քան ըզմուշեղն
յաղթող եղեալ, Կ:

Դ. 2. — Օտրանց, Կ. (եզիպտական)
Հ. Թուրքմանաց, Ն: Օտարաստան, Կ.
Տաճկեստան, Հ. Թուրքմանաստան, Ն: —
Դ. Չունի, Յուշ.:

Դ. 1. — Պատերազմիլ եկիր հափայն,
Յուշ. — 2. — Ինքն ըզթուման հալածա-
նէր, արիւն հաներ զետեր Ջիհան, Յուշ.
Ինքն ըզթուրքմանըն... Ն:

Ե. — Այս երկու թերի տողերը առինք
Հայապատումէն, Սիսուանի մէջ կախման
կէտեր միայն կան:

Զ. Մառան — աճան, Հ:

Է.

Վաթսուն հազար մարդ միաբան, զրբէհն հազան և ի ծին հեծան,
Չեռուն առին զըռում հօծան, թուր եւ ասպար, ու կանգնեցան:

Ը.

Վաթսուն հազար այլազգ ելան, ծայն ծրգեցին ու կառուցան,
Հարին ըզվող պատերազմին, ըզպուկն ու զնախիրն ըզգաւհարկան:

Թ.

Այն անօրէն չար կենդանիքն, որ են նոքա այլազական,
Եւ ի յահէն քաջ Լիպարտին զինչ զուռ դողան, առաջ չի գան:

Ժ.

Յայնժամ ասէ սուրբ թագաւորն, քաջ Լիպարիտ, մեծ զօրական,
Հեծելըս քեզ համար եկան, մինչ յայս տեղիս ուր կանգնեցան:

ԺԱ.

Վաթսուն հազար մարդ կոտորեցիր, ու զՄանչակին գոված տըղան,
Առիր ըզթախտըն Սուլթանայ, բերիր ծիան ու շատ թուրքման:

ԺԲ.

Քաղցրիկ ետուր պատասխանի, թէ, ես՝ քաղբիս չարին փոխան,
Բայց չէ պատնհ զրուց առնել, թէպէտ հասաւ ինձ օր մահուան:

ԺԳ.

Էջ եւ թամբեաց զիր ծին վազան, հազաւ զրէհ և ի վերայ հօշան,
Ի գլուխն եղիր յաղթող վահան, ի ձեռն էառ զըռում հօծան:

ԺԴ.

Երկրպագեաց սուրբ աթոռոյն, եւ ծունր եղիր ամէն խորան,
Փառաւորեաց զերրորդութիւն, գովեաց զիշխանսըն միաբան:

ԺԵ.

Հառչեաց, զորդեակրն համբուրեաց, հանց որ զհեծելն ի լաց եհան,
Ասաց. Որդեակ իմ Յովհաննէս, Վասիլ, եղբայր իմ սիրական,

ԺԶ.

Փառօք տիկին դու Մանանայ, իշխանուհի արեւնրման,
Հայեաց պատկերս ի մանկութեան, որ տի մտնում ի հող տապան:

ԺԷ.

Քաջ Լիպարիտ ասաց ցարբայն. Հայոց թագւոր ազնուական,
Հաստատ և ամուր պահէ զկարմունճն, որ ես մտնում ի մէջն ու գամ:

Ը. 1. — Այլազգ — օտարանց, Կ. (չօ-
րաց) Հ. Թուրքմանի, Ն.

Թ. 1. — Օտարական, Կ. այլանրման,
Հ. Թուրքմանական, Ն.

ԺԱ. 1. — . . . որ զՄանչակին գո-

ված տղան առիր, Չ. — զթախտն թուրքա-
նայ ? բերիր. ձիանուն շատ թախտան ?,
Կ. — Նախընտրեցինք Ակինեանի բարեփո-
խած ձեւը:

ԺԸ.

Յիշեաց զՔրիստոս անեղածայն, կտրեց և անցաւ առ ի ծննդման,
Զհեծելն արար փախստական, և ի հետն երթայր ընծանըման:

ԺԹ.

Լաշք արաւ դիզան դիզան, հանց որ արիւն գետեր ելան,
Նա թագաւորըն չարացաւ, զհեծելն առին և ի յետ դարձան:

Ի.

Այլազ հեծելն յառաջ հկին, զկարմունճն առին ու կանգնեցան,
Երբ Լիպարիտն ի յետ դարձաւ, նա չար հեծելն ի դէմ ելան:

ԻԱ.

Ըռումբ դրին ամէն դիմաց, շատ խոցեցին զյաղթող վրկայն,
Հայէր ողորմ յաջ եւ ի ծախ, զոչ որ գրտաւ իւր օգնական:

ԻԲ.

Գազանադէմ անօրէնին՝ Սրբոյն արեան ծարաւէին,
զիւր սուրբ մարմինն ի հոն թողին, զգլուխըն առին ի հետ տարին:

ԻԳ.

Երբոր հեծելքն ի յետ գնացին, և ապա Սրցիքն ի դուրս ելան,
Կըրկին առին և ի Սիս եկան, քաղըին կըրակ զարկին և ելան:

ԻԴ.

Շատ դարպասնին աւեր ածին, և եկեղեցիքն զանազան,
Երիցկանայք գերի տարան, սարկաւազունքն միարան:

ԻԵ.

Ճառագայթեց լոյսն ի վերան, եւ սուրբ մարմնոյն ի հանգըստեան,
Քաջ Լիպարիտ, ու Սիր Յոհան, քրիստոնէից համար մեռան:

ԻԶ.

Յորտեղ նստին հաց և ի սեղան, ժողովք բազում եւ շատ իշխան,
Յիշեն ըզնա սուրբ բաճանայքն, Տէրն ողորմի, ասեն նըմա:

ԻԷ.

Խէլ Յովանէս Թուրկուրանցին կարն եւ ողորմ ասաց զայս բան,
Դուք յիշեցէք զինքն հանապազ, յառակ ասէք ի մի բերան:

ԺԹ. 1. — Լաշք, Լաշկ արաւ, Կ. Լաշ-
կարն արար, Ն:

Ի. 1. — Այլազ — օտարանց, Կ. Թուր-
քաց, ՀՆ:

ԻԱ. 1. — Դիհացն, Ն:

ԻԲ. 1. — Անօրէնին, Կ. անօրէնին,
Ն. անօրէնին, Էջմիածնի Թ. 515 ձեռագրէն,
բնա Ակինեանի:

ԻԳ. 1. — յեկեղեցեացն, Կ. զեկե-
ղեցիքն, Էջմ., Էկեղեցիքն, Ն: — 2. — Ե-

րէց կանանց, Հ. Էրէցկնին, Ն:

ԻԴ. 2. — ուսիր, Կ Հ. ու Սիր, Ն: —
Նահատակուող Սիր Յոհանը Լիպարիտի սր-
ղին չէ, ինչպէս կը կարծեն Հ. Ն. Ակինե-
անն և ուրիշներ: Լիպարիտի զուակը շատ
փաքրիկ էր այն տառն:

ԻԵ. 2. — Տէրն — տան, Կ Հ. Տէր, Ն:

ԻԶ. 2. — յառակ — թերեւս պիտի ըլ-
լար՝ յերազ:

= 2 =

ՏԱՂ ՍՐԲՈՅՆ ԱԼԷՔՍԻԱՆՈՍԻ

Ա.

Աստուած զթած եւ մարդասէր յերազ լսէ իւր ծառային,
ով հաւատով պարգեւի խնդրէ. փութով առնու զիւր խնդրելին:

Բ.

Թէ միտ դնէք զվարքն ասեմ զԱլէքսանոս հզնաւորին,
Տէրըն տայ խաղաղութիւն, եւ ինձ ի ծայր ելեալ բանին:

Գ.

Աստուածասէր իշխան մի կայր Եփրիանոս անուն կոչիւր,
ի մեծանիստ քաղաքն Ստամբոլ որք զթագաւորքն օծանէին:

Դ.

Ինքն եւ իւր կիներն էին բարի, պահող սրբոց պատուիրանի,
Դարպաս ունէին ոսկով ծեփած, շատ գանձ ունին որդի չունին:

Ե.

Կիներն փափաք ունէր որդոյ, յերակ ի լաց պահ(ու)էր զաչունին,
այնու շրջէր ի վանորայս, լալով ասէր զգանգատ սրբունին:

Զ.

Եկեղեցեաց կու տայր պարգեւիք, ոսկի ծածկոց սուրբ սեղանին,
քահանայիցքն տայր դեկան, ողորմութիւն դառն աղբատին:

Է.

Զոր եւ զթած Տէրն ողորմած, ողորմեցաւ իւր ծառային,
Էրեւո նոցա զաւակ արհնեալ, զԱլէքսանոս անուն բարին:

Ը.

Յորժամ մեծ(ա)ցաւ եւ զարգացաւ, բարով ելից զեօթն տարին,
տարին ի վանքըն Յոհաննու Ոսկեբերան Վարդապետին:

Թ.

Ասին ուսոյ Տէր զմեր զորդին, զուսումըն սուրբ աստուածային:
Յորժամ ուսաւ եւ կատարեաց, եղեւ ծանաթ Աւետարանին:

Ճ.

Ոչ պարապ էր նա աղօթից, եւ ոչ խնայէր նա զիւր մարմին,
Սաղմոսարանին մեկնիչ ուզեց, զայն այլ փութով զրել տվին:

Ճ.Ա.

Նա հայրն եւ մայրըն կամեցան, զԱլէքսանոսըն թէ կարգին,
զնացին առ այլ հզօր իշխան, զայն իշխանի դուստրն ուզեցին:

Ծանօթ. — Սոյն տաղը առած ենք Ս. է 1636-1642 թուականներուն: Ըստ մեր
Աթոռոյս թիւ 1485 նոտրագիր փոքրագիր ձեւագրին վերնագրերն է. «Տաղս ասացեալ
Ժողովածոյէն, (էջ 437-445) որ օրինակուած ի վերայ Սրբոյն Ալէքսանոսի»:

ՃԲ.

Նորա ուրախ սրտի մտօք, տուրք եւ տալիքըն կտրեցին,
ասին կու տամք զմեր Մարգարիտն, Ալէքսանտոս հող պատկերին:

ՃԳ.

Ապա դարձեալ պատրաստեցին, ըզհարսանեաց խորհուրդն արին,
զծին եւ զջորին զարդար[եց]ին, զեզն եւ զոյսարսըն զենեցին:

ՃԴ.

Շատ քահանայք է իշխանքն առին, զԱլէքսանտոսն ի մօտ զնացին,
ասեն հրամայէ պարոն որդի մուտ ի յօրէնս նախաստեղծին:

ՃԵ.

Լալով մտաւ յեկեղեցին, յերկիր պագեաց սուրբ սեղանին,
թէ Տէր փրկեա զիս ի հնարից որ ես յաղթեմ զիմ թշնամին:

ՃԶ.

Ապա եկաւ ի դուրս կրկին, գլուխ եղիր ժողովրդին,
թէ խոստացայ զիս Աստուծոյ, ինձ չէ կարիք կին ամուսին:

ՃԷ.

Շատ ամօթով բաներ ասին, բռնադատեալ ձին հեծուցին
տարին ի դուռն ծընօղին, ծնօղքն ի դէմ ելաւ զաւկին:

ՃԸ.

Լալով զորդին համբուրեցին, հանց որ ժողովքն ի լաց հանին,
ապա բերին առ հարսն ածին, փառօք մտան յեկեղեցին:

ՃԹ.

Երկիր պագէր սուրբ սեղանին, փառաւորէր զՀայր եւ զՈրդին,
լալով անկաւ ի յոտս նոցին, եւ աղայէր զիրիցանին:

Ի.

Մի դնէք պսակ անցաւորիդ, ինձ չէ կարիք կին ամուսին,
կարմիրն արիւն է խիստ զիտեմ, փափուկն երթայ ի կեր հողին:

ԻԱ.

Սուրբ քահանայքըն զարմացան, պսակ դրին զինքն աւրհնեցին,
յորժամ զսէրն կատարեցին, տարան ոսկի սենեակն ածին:

ԻԲ.

Զդուռն եւ զդուրքն փակեցին, անհոգացան եւ ննջեցին,
կինն խաղայր եւ գիրկն ածէր, զարթուցանէր զանմեղ հոգին:

ԻԳ.

Նա կուսութեան պսակ ունէր, մտիկ չդնէր ամենեւին,
ասաց թէ կին իմ Մարգարիտ, առ բեզ նշան զիմ մատանին,

ԻԴ.

Մինչ ես ի դուրս ելնեմ եւ զամ: Ոյ յիտ չդարձաւ երանելին.
ոսկի է արծաթն ի կեր ժանկին, նախու թիմհայն ի կեր ցեցին:

ԻԵ.

Տեսաւ զաղբատ մի երանելին, երես բեհեզն եւ ծիրանին,
ինքն հազաւ զբուրծն աղբատին, կամէր զնալ յեզեր ծովին:

ԻԶ.

Յորժամ չդարձաւ երանելին, լայր եւ ծայնէր մօրն Ոննային.
թէ ելէք տեսէք զծեր որդին, զիմ աչաց լոյսն եւ զծեր հոգին:

ԻԷ.

Լալով ի դուրսն վագեցին, զԱլէքսանտոսն փնդռէին,
հայրըն եւ մայրն եւ կին նորին, բոլոր քաղաքն ի յետ նոցին:

ԻԸ.

Յորժամ (որ) չգտին այնչափ լացին, որ արիւն արտասուեցին,
Ալէքսանտոս նաեւ անցաւ, Սինէական Քորեբ լերին:

ԻԹ.

Քառասուն տարի պահօք աղօթք արար յանապատի,
ապա եկաւ յերուսաղէմ, երկիր պագեաց գերեզմանին:

Լ.

Եկաւ հասաւ յՈւրհայ քաղաք, շատ աղօթեաց երանելին,
ապա վիշապն անդընդային, դեւքն բնական չար թշնամին,

ԼԱ.

Զգեցին միտք զութ ծնողին, այնով փորձէր գերանելին.
կամէր զնալ յեզեր ծովին, նաեւ անցաւ յիւր յաշխարհին:

ԼԲ.

Գնաց ի դուռն ծնողին, հոն որ աղբատըն կենային,
երկիր պագեաց հօրն իշխանին, տեսաւ զմայրն եւ զկին բարին:

ԼԳ.

Լայր եւ ասէր երանելին, հօրէն խնդրէր ողորմութիւն,
տեղի տվէք ի ծեր դրան, վանց կարօտուն Ալէքսանտոսին:

ԼԴ.

Մայրն հառաչէր ւ ասէր լալով. աչքըն ւ ունքըն է իմ տղին,
տվէք իւրեան տեղ հանգստեան, կատարեցէք զիւր խնդրելին:

ԼԵ.

Զինչ մայրն եւ կինն ի դուրս գացին, լկտի աղջկունքն եւ ծառային,
ի դուրս գային մազն բռնէին, երես ի քարշ զնա տանէին:

ԼԶ.

Մոխրաթաւալ զինքն առնէին, հանց որ լալով ասէր ծնողին,
թէ ազատեա զիս սուրբ տիկին, վասն կարօտուն Ալէքսանտոսին:

ԼԷ.

Տէրըն տայ ծեղ խաղաղութիւն, եւ կատարէ վերջն ի բարին.
գտիւ եւ զիշեր աղօթք անէր, ոչ պարապէր ամենեւին:

ԼԸ.

Ապա հասնալ օր վաղճանին, կամաւ աղբատ ճգնաւորին,
էառ թանաք եւ թուղթ երկայն, ի ներս զրեաց զգանկատ սըրտին:

ԼԹ.

Վաղճանեցաւ Երանելին, անուշահոտ խունկ բուրեցին,
հանց որ յուսով ի տես զնացին, զըղոր քաղաքն ի հետ նորին:

Խ.

Հրեշտակք առին զնորա հոգին, փառօք յերկինքս տանէին,
խառնել ի գունդ հրաբուռն սեռին, ի յերկնային յառազաստին:

ԽԱ.

Ապա ժողովքն որ հոն կային, զնացին զհայրըն ծայնեցին,
ասեն արի տես զայն աղբատն, որ կայ մեռեալ թուղթ ի ձեռին:

ԽԲ.

Եկաւ առաւ զթուղթն ի ձեռին, կարդաց տեսաւ բան առաջին.
Ալէքսանդոսն եմ ձեր որդին, լալով ողջոյն իմ ծնողին:

ԽԳ.

Սաղմոսարանքս նշան, առ Մարգարիտ զիմ մատանին,
բայց մայր լսէ զիմ գանկատնին, զինչ քո ծառայքդ հետ ինձ արին:

ԽԴ.

Կին Մարգարիտ դու վկայես, որ երեսովս ի քարշ տանին:
Հայրըն անկաւ խելքըն զնաց, հանց որ ցորով կանգնեցուցին:

ԽԵ.

Մայրըն եղեւ զինչ մաղա[ս]կաթ, մուտ չգտաւ առ զիւր որդին,
դարձաւ ցանեց կարմիր դեկան, ապա թէ զմուտքըն հորդեցին:

ԽԶ.

Գնաց անկաւ ի վերայ տղին, լայր ւ հառաչէր ողորմագին,
Ալէքսանդոս մօրքս քո վայ, հազար եղուկ մեծ իշխանին:

ԽԷ.

Քանի քո խոցդ է ահագին, անչափ հառաչէր Մարգարտին,
որ ոչ թափի ի խոցերուն, մինչեւ հասնի օրն ի մահուն:

ԽԸ.

Առեալ տարան անփոփեցին, եկեղեցի սուրբ շինեցին,
Ալէքսանդոս անուանեցին, շատոց առնէր բժշկութիւն:

ԽԹ.

Խե(*) Յովանէս Թուլկուրանցի, զրեցի զվարս ճգնաւորին,
արքայութեան ճանապարհն է այս, ով չգիտէ թող ուսանին:

Ն. ԵՊՍ. ՄՈՎԱԿԱՆ

(1)

(*) Խեւ՝ Վենետիկեան երկու տաղարաններուն համաձայն. Հմմտ. Բազմավէպ, 1905, էջ 453-4. Մեր ձեռագիրն ունի՝ Ես:

ՊԵՂԵՍՏԻՆԵԳՐԵԿԱՆ

ՄԵՌԵԱԼ ԾՈՎԸ

Կալիբրոյէ գետը Մովսրացւոց լեռներէն կը բղխի, հանքային և ծծմբային տաք աղբիւրներէ կը կազմուի: Այս գետին մէջն էր որ իր առողջութիւնը վերագտնելու համար Մեծն Հերովդէս մտաւ և քիչ յետոյ մեռաւ (Յովսեփոս, Ա. 21): Առնոյն գետը, որ Մեռեալ ծովուն արևելեան ափերուն մօտը կը գտնուի, երկրաշարժէ մը քացուած հսկայ ճեղքուածք մըն է, ուրկէ Խորայէլացիները ցամաք ոտքով անցան: Առնոյն բառը իր ստուգաբանութեամբ «Արագավազ» կը նշանակէ. արգարե, «Առնոյն գետը արագավազ ընթացք մը ունի (տես Թիւք, ԻԱ. 13):

Սոյն գետը Մովսրացւոց երկրին հիւսիսային սահմանը կը կազմէ: Մովսրացիք Ղովտի սերունդէն էին, ահա թէ ինչու Տէրը արգիլեց Ղովտի սերունդը Մովսրացւոց հետ որեւէ վէճ ունենալէ (Բ. Օր., Բ. 36, Դ. 48): Մովսէս մարգարէն Մովսրացւոց երկրին հիւսիսը գտնուող Ամովրացւոց երկիրը գրաւեց և զայն ժառանգ տուաւ Ռուբէնի ցեղին. այս հողամասը Առնոյնէն մինչև Եսերոն կ'երկնայ. իսկ Գազի ցեղին տուաւ Եսերոնէն մինչև Դերոս և միւս քաղաքները (տես Թիւք, ԼԲ. 1): Այժմու Արաբիքը, որ Ուատի-էլ-Մոճիպին հիւսիսային եզերքին վրայ հաստատուած է, հին Արոյիր քաղաքին տեղն է, որ Երրայեցւոց կողմէ գրաւուեցաւ Առնոյն գետը անցնելէն վերջ: Արոյիր քաղաքին հին տեղը թէև բարձր մակարդակ մը ունի, այսու ամենայնիւ Մեռեալ ծովուն հիւսիսէն տեսանելի է: Արոյիրէն շուրջ 2 մղոն դէպի հիւսիս Դերոն գիւղը կը գտնուի: Դերոն կամ Դերոն-Գազ Երրայեցիներու հին քաղաքներէն մին էր (տես Թիւք, ԻԱ. 30): Քաղաքին՝ Ակորոյիսի աւերակներուն մէջ, Երրայերէն արձանագրութիւն մը գտնուած է, յորում Դերոնացւոց արքան իր կատարած արշաւանքները կը պատմէ Յովրամ և Յովսափատ արքայից դէմ, որոնց մասին քիչ մը անդին աւելի մանրամասնօրէն պիտի գրենք:

Մեռեալ ծովուն եզերքէն 6.5 մղոն հեռաւորութեամբ, շուրջ 3696 ոտք բարձր բարձրաւանդակի մը վրայ կը տեսնուին Մէքաուրի աւերակները: Ան Մաքբրոս կամ Մաքբրոն քաղաքն է որ Յովհաննէս Աղեքսանդրի կողմէ կառուցուեցաւ և Մեծն Հերովդէս արքայէն ամրացուեցաւ: Վերջինին մահէն ետք, Մաքբրոն՝ Հերովդէս Ագրիպպասի կալուածը եղաւ: Հոս էր որ Հերովդէս Չորրորդապետը Ս. Յովհաննէս Մկրտաւիչը բանտարկեց և Հերովդիայի հաճոյանալու համար զայն զիսատի տուաւ (Մրկ. 2. 21):

Արգի Գիրիթը հին Կարիաթիմ քաղաքն է որ երկու քաղաք կը նշանակէ: Երկու բլուրներու վրայ կը գտնուի:

Երբ Գողգոթամօր և միւս թագաւորները այստեղէն անցան, հոս հսկաներ կը բնակէին որոնք Ենակիթներու պէս հզօր ցեղ մըն էին. բոլորն ալ կոտորուեցան (տե՛ս Ծննդ. ԺԴ. 5): Խորայէլացիները Կարիաթիմը, ինչպէս միւս քաղաքները Ամովրահայեցիներէն առին (Թիւք ԼԲ. 37):

Այժմու Գիրիսթին հիւսիսը կը գտնուին Ճէպէլ-Աթարուսը կամ Գիրիաթ Աթարուսը որ Ս. Դրքին մէջ յիշատակուած Ատարովթ քաղաքին տեղն է, իսկ Թուոց գրքին մէջ յիշուած միւս քաղաքներն են հետեւեալները. Դերոն, Յազիր, Նիմբրա, Եսերոն, Եղէաղէ, Սիրամա, Նարաւ, Բէան (տե՛ս Թիւք ԼԲ. 1-4):

Ճէպէլ-Աթարուսէն անցնելով, Կալիբրոյէ ֆերմուկներու հոջակաւոր աղբիւրները կը տեսնուին: Յոյները այս աղբիւրները «ակնահաճոյ և յստակ ջուրեր» կը կոչէին: Այս ջուրերու ակերը թիւով 10 են. Ուատի էլ-Չարքա-Մային կոչուած խորունկ և օձապտոյտ կիրճի մը ստորոտէն կը բլրախին: Այս աղբիւրներէն ոմանք հանքային և ծծմբային աղեր կը պարունակեն և 65-70 աստիճան տաքութիւն մը ունին: Ծնընդոց գրքին մէջ այս ֆերմուկներու մասին ակնարկութիւն մը կայ լուսնի Ուլեան է որ եզիտ զաղբիւրն (Երբ. զՋերմուկան) յանապատի՝ մինչ արածէր զէշան Սերեգոյնի հօր իւրոյ» (ԼԳ. 24):

Թարկուսին(*) և Յերոնիմոսի համա-

(*) Թարկուս Արամերէն լեզուով «Մեկնութիւն» կը նշանակէ, Թարկուսի գերութենէն ետք:

ձայն, Կալիբրոյէ յետ-Ս. Գրական անունը եղած էր Լաստայի (տե՛ս ԾՆՆԳ. Ժ. 19), Հերովդէսի հոն հիմնած մեծ և հուշակաւոր պալատը այժմ գոյութիւն չունի. դարերու ընթացքին ծծմբային ջուրերը գայն կործանած և փոշիացուցած են: Քիրպէթ-Մայինը հին Բէկդմէօնէ է, որ Մէտապայի գաւառին մէջ կը գտնուի: Հոս կարգ մը քրիստոնեայ տուներու աւերակները կը տեսնուին:

Հնագէտ Գոնտէր տեղակալին համաձայն, Էլ-Մարպէի մէջ կարգ մը հնախօսական հին յիշատակարաններ կը գտնուին. ինքը հոն ցոյց կուտայ Բամփրաաղը (Յեսու ԺԴ. 17): Ս. Գրական Մատապայ (Մեղարայ) քաղաքը 3300 տարիներէ ի վեր զեռ իր անունը պահած է և կը կոչուի Մատապա: Ան՝ Քիր-Մովարի և Յսերոնի միջև գտնուելով, Մակարեանց պատերազմներու ժամանակ ռազմագլխակաւն մեծ զեր կատարած է: Ե. դարուն ան եպիսկոպոսական թեմ մըն էր: 1863 թուականին գտնուած Մովարի արձանին կամ քարկոթողին մէջ յիշատակուած է Մատապայի անունը: Այս արձանը կամ քարկոթողը գտնուեցաւ հին Մովարացոց Դերոն կոչուած քաղաքին մէջ: Այս տեղը հիմա աւերակ է, բայց ժամանակին Մովարի մայրաքաղաքն էր: Արձանին վրայ կայ զբրուածք մը ուր կը պատմուի Մովարի Միսա (Երր. Մէշա) թագաւորին տարած յաղթութիւնները Իսրայէլացի թագաւորի մը դէմ: Այս Մէշան անտարակոյս Մովարի այն թագաւորն էր որ Դ. Թագ. Գ. 4-27 համարներուն մէջ յիշատակուած է և ժամանակակից էր Յուդայի թագաւոր Յովսափատի և Իսրայէլի թագաւորներէն Աքաբի, Ոքոդիայի և Յովրամայ: Գրուածքը համառօտիւ կը խօսի Մովարացոց և Իսրայէլացոց միջև արեւնահեղ և մեծ պատերազմներու մասին, և կը յայտնէ թէ Մովարացիք յաղթանակ տարին ընդգէմ հրէից, որուն համար Մէսա արքան իր շնորհակալութիւնը

կը մատուցանէ Մովարացոց Քամօս չաստուածոյն: Ան պարծանքով և հպարտութեամբ կը յիշատակէ թէ աւարեց Իսրայէլացոց Աստուծոյն՝ Ենօվայի պաշտամանց մէջ գործածուած սրբազան և նուիրական անօթները: Ասոնք հաւանաբար Տաճարին անօթներն ու սպասներն էին զորս Իսրայէլացիք երբեմն, ինչպէս Ուխտին Տապանակը, պատերազմի ժամանակ իրենց հետ կը տանէին:

Արձանադրութեան լեզուն մաքուր Եբրայերէն է և գործածուած գիրերն ալ շատ նման են հին Եբրայական նշանագրերուն: Միջերկրական ծովուն արեւելեան կողմը բնակող ազգերը, Քանանացիները, Փիւնիկեցիները, Եգիպտացիները, Մովարացիները, Ամմոնացիները իրենց ուրոյն լեզուները ունենալով հանդերձ, հին Եբրայերէնը ըստ բաւականի կը տեսնենք տարածուած և ընդհանրացած լեզու:

Այս արձանը կամ քարկոթողը պազուակոչուած տեսակ մը սև քարէ է, 3 սոք և 8.5 մատ երկարութիւն, 2 սոք և 3.5 մատ լայնութիւն և զբեթէ 1 սոք խորութիւն ունի: Երկու ծայրերը բոլորակ են և արձանադրութիւնը 36 տողերէ կը բաղկանայ: Արձանին շինութեան թուականն է Ն. Ք. 850: Այժմ Բարիդի հնագիտական թանգարանին մէջ կը գտնուի: Այս արձանադրութեան հայերէն թարգմանութեամբ հատուած մը կուտանք առ ի հետաքրքրութիւն. «Ես Մէշա, որդի եմ Քամօս [Դագ] թագաւորին Մովարու, [Դ]երոնացոց: Հայրս երեսուն տարի թագաւորեց Մովարացոց, և ես հօրմէս հետք թագաւորեցի: Եւ կանգնեցի այս արձանը Քամօսայ ի Դորիսա, ի յիշատակ ազատութեան, քանզի Քամօս ազատեց զիս բոլոր կողոպտիչներէն, և տեսնել տուաւ ինձի [աւերը] իմ ատելիներուն»:

1880 թուականին, Յոյն և Լատին քրիստոնեաներէ բաղկացած զաղութ մը Քէրէքէն դէպի Մատապայ գաղթեց: 1892 թուականին, Յոյները տեղւոյն մէջ հին եւ կեղեցի մը վերաշինելու ժամանակ, հին, թանկագին և արժէքաւոր մօզայիք մը գտան, որ Պաղեստինի, չրջակայից և եւրոպայի մասին տպագրական քարտէսը կը ներկայացնէ եւ և Զ. դարերուն վերաբերեալ Բարտէսը թէն տեղ տեղ կտրա-

Հին կտակարանը Արամերէն լեզուով թարգմանուեցաւ Յուդայի երկրին մէջ, որ ժամանակին ժողովրդական լեզուն կը նկատուէր և Եբրայերէնին մօտ լեզուական բարբառ մըն էր: Իր խորքին մէջ ժողովրդական լեզուն ըլլալով հանդերձ ազաւարուած ու ազնաւորած՝ և սակայն գործածական լեզուն էր Հրէից համար թէ Ս. Երկրին և թէ սփիւռքի մէջ:

տուած ու փնտռուած է, սակայն և այնպէս թանկագին և արժէքաւոր յիշատակարան մըն է Պաղեստինագրական տեսակէտով: Բացի վերոյիշեալ քարտէսէն, կան նաև ուրիշ գեղեցիկ մօզայիքներ: Մատապայէն զէպի հիւսիս-արևմուտք քանի մը մղոն հեռաւորութեամբ, ձէպէլ Սէյազան կը տեսնուի, որ Նաբաւ լեւան կը համապատասխանէ որ կոչուած է նաև Բիսկա լեռ, մօտ 800 մէթր բարձրութիւն մը ունի ծովու մակարդակէն: Այս լեւան վրայէն էր որ Մովսէս Աւետեաց երկիրը տեսաւ և մեռաւ 120 տարեկանին: Հրէից աւանդութեան համաձայն, անոր մարմինը Գաբրիէլ հրեշտակապետի կողմէն գերեզման գրօնեցաւ և անոր գերեզմանին տեղը անյայտ և զազանի մնաց Իսրայէլացիներուն:

Ս. Գիրքը հետեւալ պարզ կերպով անոր մահուան մասին կ'ըսէ. «Վախճանեցաւ Մովսէս ծառայ Տեառն յերկրին Մովսէսը ըստ բանի Տեառն» (Բ. Օր. ԼԴ. 5):

Նաբաւ լեւան հիւսիսը Այոււ-Մուսա, Մովսէսի աղբիւրներ անուամբ աղբիւրներ կան, զուլալ ու վճիտ, որոնք փոքրիկ գետակ մը կը ձևացնեն:

Նաբաւ լեռնէն 4 մղոն զէպի հիւսիս-արեւելք Եսերոն քաղաքը կը գտնուի, որ 4290 ոտք բարձր մակարդակի մը վրայ կը գտնուի: Եսերոն՝ Մովսէս մարգարէին ժամանակ Ամովրահացոց մայրաքաղաքն էր: Եսերոն քաղաքը Եբրայեցոց գերութեան ժամանակ կրկին Մովսէսացոց ձեռքը ինկաւ, իսկ Մակաբեանց ապստամբութեանց ժամանակ Եբրայեցոց ձեռքը կը գտնուէր:

Ե. զարուն, Եսերոն եպիսկոպոսական աթոռ մը ունէր:

Այս յօդուածին խմբագրութեան համար, բացի վերոգրեալ աղբիւրներէն, աչքի առջև ունեցած ենք Ս. Գրական յօդուածներ և հետեւալ գիրքերը. —

1. Through Lands of the Bible, by H. V. Morton. London, 1938:

2. The Palestine Guide, by G. O. Matson. Jerusalem, 1946:

3. Guide du Nil au Jourdain, etc., par F. B. Meistermann. Paris, 1909:

ՊԱՐԿԵՒԻ ՎՐԴ. ՎՐԹԱՆԷՍԵԱՆ
(Վերջ՝ 3)

ԳՐԱԴՈՍԵԿԱՆ

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ԲԵՄԸ

Հեղինակ՝ ԱՐԲՄԵՆԱԿ ԳՐԱՃԵԱՆ

Պէյրոս, 1954

Գեղատալ հատոր մը: Ինչպէս անունէն կ'երևի արդէն, մանուկներու համար և յարմար գիրք մըն է որ կը յանձնուի սակայն ծնողներու և ուսուցիչներու ուշադրութեան, որպէսզի զայն յանձնեն մանուկներուն:

Իբրև իրականութիւն կարելի է հաստատել թէ Մեծաւոր Արեւելքի մեր նախակրթական դպրոցներու մէջ այնքան կարիքներ կան զիմաւորելիք որ մանկապատանեկան գրադարաններու գոյութիւնը անտեսուած է. պատանեկան գրականութեան մշակումը սաղմնային վիճակի մէջ է մնացած, այդ մտահոգութիւնն ալ բնոյցնելով արդէն ըստ բաւականի բնոյեաւորուած պատասխանատու տնօրէնին և ուսուցչին ուսին: Պատանեկան գրականութիւնը անհրաժեշտ է մատաղ տղոց ընթերցանութեան նիւթ հայթայթելու համար, նախ անոնց մէջ ընթերցանութեան սէրը աճեցնելու և երկրորդաբար յարմար նիւթեր մատակարարելու, այլապէս տղաք հակամէտ են բռնուելու յոռի ունակութեանց ցանցին մէջ, թերթօնային վատառողջ, երեւակայութիւնը զրգող, ճաշակ խաթարող գրականութիւն մը կրնայ աղիտաբեր արդիւնքներու առաջնորդել. մնաց որ ընթերցանութեան պակասը, արձակուրդներուն և դասերէ վերջ, կ'առաջնորդէ պատանիները յոռի ունակութեանց: Կը բաւէ յիշել միայն շարժապատկերին փնտրը:

Երբեմն կարգ մը վարժարաններու մէջ ուսումնական ծրագիրը պէտք եղածէն աւելի խճողուած է. աշակերտները էութեամբ կ'անուած են իրենց դասերով: Սակայն և այնպէս միշտ ժամանակ մը կայ յարմարագոյն ընթերցանութիւններու որոնք պիտի ամրացնեն և հիմնասրբն տղուն հոգեկան, խմբակայան կարողութիւններն ու նկարագրի գծերը:

Շատ կարեւոր է պատանիներու ընթեր-

ցանութեան ուղղութիւնը ճշդել. — յաճախ անդիտակցարար կը կարդան ինչ որ ձեռքերնին կ'անցնի, ինչ որ պէտք է կարդան, առանց ընտրութեան: Հոգեբանական ծանր վերլուծումներով վէպ մը, օրինակի համար պէտք է տրուի պատանիի մը ձեռքը: Տարիքին պահանջները գիտնալ և ըստ այնմ գոհացնել, պարտականութիւնն է ծնողքին և ուսուցչին:

Այսպիսի կարիքի մը գոհացում կուտայ Պր. Արմենակ Գրաճեանի աշխատութիւնը. — Մանուկներու Բեմը: Ստուար հատոր մը 325 լայն էջերու վրայ բաշխուած դանդաղ հետաքրքրական և զրաւիչ նութիւնով և զեղեցկօրէն նկարազարդուած:

Գիրքը կը բացուի կազանդի պատմութիւններով: Ապահովարար հեղինակը փորձառու մանկավարժ մըն է: Ուշագրութիւնները իրեն հրաւիրելէ ետք, դաստիարակուսուցչի ճարտարութեամբ, Պր. Գրաճեան մէկը միւսին ետեէն մանուկներուն կը հրամցնէ մեր անցեալին փառաւոր դէմքերը հէքեթունակ ու զիւցազնական մթնոլորտի մը մէջ, օրինակ Արա Գեղեցիկ ու Շամիրամ, Արտաշէս և Սաթենիկ, Քաջն Վարդան, Ս. Մեսրոպ և Ն.: Հոսկ ապա Հայրենականք, Մայրենի Լեզու, Հայրենի տնակ, Հայրենի տոռակ, և այլն, և այլն:

Ոչինչ կայ գրականութեան պատկանող այս հատորին մէջ, ըսել կ'ուզենք միայն զեղազրտական արժէք ներկայացնող: Նախապատրաստական կարգերու աւարտական հանդէսներուն արտասանուելիք տափակ ոտանաւորներէ և արձակներէ բաղկացած էջեր են մեծաւ մասամբ. բայց և այնպէս գրականութենէն աւելի կարիքի մը գոհացում կուտայ. այդքան միայն:

Թող ներուի մեզի շատանալ այսքանով մանկա-պատանեկան գրականութեան առիթով, ըսելու թէ՝ փափաքելի է այս մարդին մշակումն ալ վաղուան սերունդը պատրաստելու մեծ դօրծին համար: Ապագան անտարակոյս կախում ունի վարժարաններէն. յատկանշական է Վ. Հիւկոյի այն խօսքը ըստ որուն «չպիտի մը փակումն է բանտի մը»: Ներկան կը յենի անցեալին, նայելու համար վաղուան և ապագային:

ԶԱԻՆ ՎՍԴԱՊԵՏ Զ.

Ս. ՅԱՆՈՒՆՆԵՐՍԻՆ

Հ Ե Ռ Ը Գ Ի Ր Ն Ե Ր

Երևան, 13 Նոյեմբեր 1954

Ն. Վեհ. Հիւսէյն Թաղաւոր

Ամման

Ձերդ Վեհափառութեան Մեղեմն բաւեալսիկ արեգարհին առիւ, կը ներկայացնեմ Ձեզ մեր Միաբանութեան և Յարգանքի մերազն ժողովուրդին արագին շնորհաւորութիւններ և կ'աղօթեմ որ Տեր պարգեւէ Ձեզ երկար և երջանիկ արիւն:

ԵՂԻՇԷ ԱՐՔԵՊՍ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

Պատրիարքական Տեղապան Ս. Արքայ

Արեւիկ Լամանի, 15 Նոյեմբեր 1954

Բարձր. Տ. Եղիշէ Արեւիկ. Տերտեան

Պատր. Տեղապան Ս. Արքայ

Երևան

Նորին Վեհափառութիւն Թաղաւոր շնորհակալութիւն կը յայտնէ Ձեր ազնիւ մաղրանքներուն համար:

Արեւիկ Դիւանապետ

Ե Կ Ե Ղ Ե Յ Ա Կ Ա Ն Ք - Բ Ե Մ Ա Կ Ա Ն Ք

● Բշ. 1 Նոյ. — Ս. Յովսեփյան Աստուածամորն: Առաւօտուն, ամբողջ Միաբանութիւնը ինքնաշարժերով մեկնեցաւ Գեթսեմանիի Ս. Աստուածածնայ Տաճար, ուր մատուցուեցաւ Ս. Պատարագ Հայր Զովսեփի գերեզմանին վրայ: Ժամարարն էր ըստ սովորութեան, Տաճարին առժ. Տեսուչը՝ Հոգ. Տ. Գեորգ Աբղ. Նաղարեան:

● Եր. 6 Նոյ. — Վաղուան Գիւտ Խաչի տունին առթիւ, կէսօրէ ետք, Ամեն. Տեղապահ Ս. Հօր զխաւարութեամբ կատարուեցաւ «Հրաշափառ»ով հանդիսաւոր մատք Ս. Զարուքեան Տաճարէն ներս: Կիրակոսից ժամերգութիւնն ու վաղուան մեծահնդէս նախատեսակը պաշտուեցան Գիւտ Խաչի աղբի յարակից Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ: Արարողութեանց աւարտին, Տեղապահ Սրբազանը իր շքախմբով վերադարձաւ Մայրափանք, յորմենտէ կատարուեցաւ Տեօրինական Սրբատեղեաց այցելութեան երեկոյեան հանդիսաւոր թափօրը, որ վերջացաւ Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ:

● Կիր. 7 Նոյ. — Դիւս եայ: Գիշերային և առաւօտեան ժամերգութիւնները պաշտուեցան և Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Լուսաւորիչ, ժամարարն էր Հոգ. Տ. Զակար Վրդ. Վարդանեան: Ս. Պատարագէն ետք կատարուեցաւ երբազարձ մեծահնդէս թափօր Քրիստոսի Սուրբ Գերեզմանին և ապա Պատանատեղւոյն ջրէջ, հանդիսաւորութեամբ Ամեն. Տեղապահ Ս. Հօր, որ կենաց փայտի մատուցումով կ'օրհնէր Ս. Գերեզմանին շուրջը լեցուած հաւատացեալները, ինչպէս նաև Ս. Թարգմանչաց վարժարանի բովանդակ աշակերտութիւնը: Ս. Գերեզմանի ատենակին մէջ երգուեցաւ «Խաչի քո Քրիստոս» շարականը, թափօրը վերջացաւ Ս. Գր. Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ երբ գրեթէ կէսօր էր:

● Կիր. 14 Նոյ. — Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Ս. Զարուքեան Տաճարի մեր վերնատան մատարան մէջ, ժամարարն էր Հոգ. Տ. Զաւէն Վրդ. Զինչինեան:

● Ուր. 19 Նոյ. — Վաղուան նախատեսակը պաշտուեցաւ ի Ս. Հրեշտակապետ: Հանդիսապետն էր Գեր. Տ. Նորայր Եպս. Պողարեան:

● Եր. 20 Նոյ. — Տօն Ս. Հրեշտակապետացն եւ ամենայն երկնային զօրացն: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Հրեշտակապետ, ժամարարն էր Հոգ. Տ. Հայկազուն Վրդ. Արքանման: Հոգ. Պատարագիչը քարոզեց, բնարան ունենալով օրուան Աւետարանական ընթերցումէն «Զոյժ լերուք, մի՛ արհամարհիք դժի ի փոքրկանց յայցանէ» (Մատթ. ԺԼ. 10): Ըսաւ թէ ծնողքներու և դաստիարակներու աւագ պարտականութիւնն է վառ պահել և ծաղկեցնել բարեպաշ-

տութեան ոգին մանուկներուն մէջ. հակառակ պարագային, շարքի հարմատանայ անոնց հոգիններուն խորք, ու հետագային դժուար կ'ըլլայ արմատախիւլ ընել զայն: Ս. Պատարագէն ետք, նախագահութեամբ Հոգ. Տ. Պարզե Վրդ. Վրթանէսեանի կատարուեցաւ տարեկան հոգեհանգստեան կարգը, Ս. Աթոռոյս բարերարներ Աղանի ձէպահիրենեանի և պարագաներուն հոգւոյն ի հանդիստ: Ապա Միաբանութիւնը պատուաւորուեցաւ Վանուցո Տեսուչ Հոգ. Տ. Վարուժան Վրդ. Գապարանեանի կողմէ:

● Կիր. 21 Նոյ. — Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարին մէջ, ժամարարն էր Հոգ. Տ. Պարզե Վրդ. Վրթանէսեան:

● Կիր. 28 Նոյ. — Բարեկենդան Յիսկանի պահոյ: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Ս. Զարուքեան Տաճարի մեր վերնատարան մէջ, ժամարարն էր Հոգ. Տ. Վարուժան Վրդ. Գապարանեան:

● Ուր. 3 Դեկտ. — Ընծայման նախատեսք մեծ հանդիսաւորութեամբ պաշտուեցաւ Մայր Տաճարին մէջ, Հանդիսապետն էր Գեր. Տ. Նորայր Եպս. Պողարեան:

● Եր. 4 Դեկտ. — Տօն Ընծայման Ս. Աստուածածնի: Առաւօտուն, Գեր. Տ. Նորայր Սրբազանի զխաւարութեամբ, Միաբանութիւնը ինքնաշարժերով մեկնեցաւ Գեթսեմանի ձորը ու քիչ ետք «Հրաշափառ»ով մատք գործեց Ս. Աստուածածնայ Տաճարէն ներս, ուր մատուցուեցաւ հանդիսաւոր Ս. Պատարագ Ս. Կուսի գերեզմանին վրայ, ժամարարն էր Գեր. Տ. Նորայր Եպս. Պողարեան: Գեր. Սրբազանը քարոզեց, բնարան ունենալով «Սափօր օսկեղէն ի մանանային», հակադրելով Հին Ուխտի մանանան Նոր Ուխտի Տիրոջ Մարմ. Նայն և Արեան: Առաջինը ուտողները մեռան, բայց երկրորդին հետ հաղորդուողները պիտի անմահանան: Ս. Պատարագէն ետք, Հոգ. Տ. Պարզե Վրդ. Վրթանէսեան նախագահեց Կիւլապի Կիւլպէնկեանի, ինչպէս նաև Կիւլպէնկեան գերդաստանի համայն նշնջեցելոց հոգիններուն ի հանդիստ կատարուած տարեկան հանդիսաւոր հոգեհանգստեան պաշտամունքին:

● Կիր. 5 Դեկտ. — Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարին մէջ, ժամարարն էր Հոգ. Տ. Վազգէն Աբղ. Գրգորեան:

● Ուր. 10 Դեկտ. — Առաջին Լուսաւորչաց նախատեսքը պաշտուեցաւ Մայր Տաճարին մէջ, Հանդիսապետն էր Գեր. Տ. Սուրեն Եպս. Քէմ. հանեան:

● Եր. 11 Դեկտ. — Ս. Առաւ. եւ Առաջին Լուսաւորչաց մեծ թաղէսի եւ Բարեպիսեմի: Առաւօտեան ժամերգութեանէն ետք, Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Ս. Գլխաղբի մատարան մէջ, ժամարարն էր Հոգ. Տ. Շահան Արեղայ Սվանեան:

● Կիր. 12 Դեկտ. — Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գարուծիւն, մեր վերնամասերն մէջ, ժամարարն էր Հոգ. Տ. Գալոր վրդ. Վարդանեան:

● Դշ. 15 Դեկտ. — Ս. Մակարայ նախատուեալը պաշտուեցաւ Մայր Տաճարին մէջ, Հանդիսապետն էր Գեր. Տ. Նորայր Եպս. Պողարեան:

● Եշ. 16 Դեկտ. — Ս. Հարցն եղիպացուց տուին առթիւ Ս. Պատարագ մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Ս. Մակարայ նաղարեան մատարան մէջ, ժամարարն էր Հոգ. Տ. Պարզե վրդ. Վրթանէսեան:

● Կիր. 19 Դեկտ. — Բարեկենդան Ս. Գալորայ: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանին վրայ: ժամարարն էր Հոգ. Տ. Շահան Արդ. Սիմեան:

● Դշ. 21 Դեկտ. — Եղուծեան նախատուել մեծ հանդիսաւորութեամբ պաշտուեցաւ Մայր Տաճարին մէջ, Հանդիսապետն էր Գեր. Տ. Նորայր Եպս. Պողարեան:

● Դշ. 22 Դեկտ. — Տօն Յղութեան Ս. Աստուծոմնի: Առաւօտուն, Գեր. Տ. Նորայր Եպս. Պողարեանի գլխաւորութեամբ, ամբողջ Միաբանութիւնը ինքնաշարժերով մեկնեցաւ Դեմեանի ձորը ու քիչ ետք «Հրաշափառ»-ով մուտք գործեց Ս. Աստուծոմնայ Տաճար, սկսելով արտաքին դաւթէն: Օրուան հանդիսաւոր Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Տիրամօր Ս. գերեզմանին վրայ: ժամարարն էր Գեր. Տ. Նորայր Սըրբազան: Դեր. Ս. Հայրը քարոզեց, բնարան ունենալով «Քականաց զհզօրս յաթոռոց և բարձրացոյց զխոնարհ» (Ղուկ. Ա. 52), անդրադառնալով Քրիստոսի ծննդեան նախընթացը կազմող զէպքերուն:

● Ուր. 24 Դեկտ. — Ս. Գալորայ նախատուեալը պաշտուեցաւ Մայր Տաճարին մէջ, Հանդիսապետն էր Գեր. Տ. Սուրեն Եպս. Քէմհանեան:

● Եր. 25 Դեկտ. — Ս. Գալորայ Մըքնայ հայապետին: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Սուրբ Գալոր, Ս. Գլխաղրի մատարան մէջ, ժամարարն էր Հոգ. Տ. Գալոր վրդ. Վարդանեան:

● Կիր. 26 Դեկտ. — Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գարուծիւն, Բ. Գողգոթայի վերնամասերն մէջ, ժամարարն էր Հոգ. Տ. Զաւէն վրդ. Զինչիւնեան:

Պ Ա Շ Տ Օ Ն Ա Կ Ա Ն Ք

● Դշ. 27 Հոկտ. — Կէսօրէ ետք, ծանօթ հարտարապետ և Ս. Աթոռոյս բարեկամ Տիար Մ. Ալթունեան Պէյրութէն օդային զծով ժամանեց Ս.

Աթոռ. Ս. Գարուծեան Տաճարի վերանորոգման գործերու առնչութեամբ և մեկնեցաւ Եր. 30 Հոկտ. ի Կէսօրէ վերջ:

● Դշ. 2 Նոյ. — Առաւօտուն, Ամեն. Տեղապահ Ս. Հայրը, ընկերակցութեամբ Հոգ. Տ. Հայրիկ վրդ. Ասլանեանի, վանական գործերով մեկնեցաւ Իսրայէլ և վերադարձաւ Եշ. 4 Նոյ. Կ. վ.:

● Կիր. 7 Նոյ. — Կէսօրէ ետք, Գեր. Տ. Ռուբէն Արքեպս. Մանասեան օդային զծով մեկնեցաւ Պաղատա:

● Եշ. 11 Նոյ. — Կէսօրէ ետք, Գեր. Տ. Սուրեն Եպս. Քէմհանեան, որ երկու ու կէս ամիսներէ ի վեր Պէյրութէն կը գտնուէր զարմանումի համար, վերադարձաւ Ս. Աթոռ՝ կազմուեալ: Իրեն կ'ընկերանար Հոգ. Տ. Զաւէն վրդ. Զինչիւնեան, որ մէկ ու կէս ամիսէ ի վեր արձակուրդով կը գտնուէր Կ. Պոլիս:

● Դշ. 16 Նոյ. — Առաւօտուն, Ամեն. Տեղապահ Ս. Հայրը վանական գործերով մեկնեցաւ Իսրայէլ և վերադարձաւ Եշ. 18 Նոյ. Կ. վ.:

● Ուր. 19 Նոյ. — Կէսօրէ առաջ, Ամեն. Տեղապահ Ս. Հայրը, Պատրիարքարանի դասիներն մէջ ընդունեց այցելութիւնը տեղւոյս Հապէշ Բնդ. Հիւսպատտին:

● Բշ. 22 Նոյ. — Կէսօրէ ետք, Քաղաքիս Լիբանանեան Բնդ. Հիւսպատտարանին մէջ, Լիբանանի անկախութեան Գրդ տարեգարծին առթիւ տարբուած ընդունելութեան ներկայ եղան Հոգ. Տ. Հայրիկ վրդ. Ասլանեան և Տիար Կարպիս Հինգլեան:

● Դշ. 23 Նոյ. — Առաւօտուն, Ամեն. Տեղապահ Ս. Հայրը վանական գործերով մեկնեցաւ Իսրայէլ և վերադարձաւ Նոյն օրը:

● Եր. 27 Նոյ. — Կէսօրէ ետք, տեղւոյս Քրանական Centre Culturel մէջ տրուած «Moi-neaux de Paris» Ֆիլմի ներկայացման ներկայ գտնուեցաւ Տիար Կարպիս Հինգլեան:

● Դշ. 30 Նոյ. — Առաւօտուն, Ամեն. Տեղապահ Ս. Հայրը վանական գործերով մեկնեցաւ Իսրայէլ, ընկերակցութեամբ Հոգ. Տ. Հայրիկ վրդ. Ասլանեանի և վերադարձաւ Ուր. 3 Դեկտ. Կէսօրէ առաջ:

● Դշ. 7 Դեկտ. — Առաւօտուն, Ամեն. Տեղապահ Ս. Հայրը վանական գործերով մեկնեցաւ Իսրայէլ և վերադարձաւ ժամ մը ետք:

● Եշ. 9 Դեկտ. — Առաւօտուն, Իսրայէլի Հայոց Հոգ. Հովիւ Տ. Բարգէն վրդ. Ապատեան ժամանեց Ս. Աթոռ:

● Եր. 11 Դեկտ. — Առաւօտուն, Ամեն. Տեղապահ Ս. Հայրը, ընկերակցութեամբ Հոգ. Տ. Բարգէն վրդ. Ապատեանի ցամաքի ճամբով մեկնեցաւ Սիւրիա-Լիբանան: Տեղապահ Սրբազանը

վերադարձաւ Շր. 25 Դեկտ. ի երեկոյեան, իսկ
Հոգ. Տ. Բարգէն Վրդ. պիտի մեկնի Լնդկաստան:

— Կէսօրէ ետք ժամը 3.30ին, Orient House-ի
արահներուն մէջ, քաղաքիս Մօթաբարձիին
կողմէ, Արեմտեան Յօրդանանի Ներքին գործոց
նախարարութեան Ներկայացուցիչ Ալի Հասնայի
մեկնման առթիւ տրուած ողջերթի թէյասեղա-
նին Ներկայ գտնուեցաւ Գեր. Տ. Ուսրէն Եպս. Բէմհանեան,
ընկերակցութեամբ Հոգ. Տ. Զաւէն
Վրդ. Զինչինեանի և Տիար Կարպիս Հինդլեանի:

● Կիր. 19 Դեկտ. — Կէսօրէ ետք ժամը 4ին,
Երուսաղէմի Քաղաքապետին կողմէ Նոյն տեղը,
նոյն առիթով տրուած թէյասեղանին Ներկայ
գտնուեցան Գեր. Տ. Ուսրէն Եպս. Բէմհանեան,
Հոգ. Տ. Զաւէն Վրդ. Զինչինեան և Տիար Կար-
պիս Հինդլեան:

— Նոյն ատեն, Centre Culturel de Jerusalem-ի
կողմէ St. Anne-ի մէջ տրուած շուրջակայ երա-
ժշտութեան Լանդէսին Ներկայ գտնուեցաւ
Բար. Տիր. Յովսէփ Սրկ. Մամուր:

● Բշ. 27 Դեկտ. — Եւրոպացոց Ս. Եննդեան
տունին առթիւ, առաւօտեան ժամը 10էն սկսեալ,
Ամեն. Տեղապահ Ս. Հայրը, ընկերակցութեամբ
Գեր. Եպիսկոպոսներու և Հոգ. Հայրերու, շնոր-
հաւորական այցելութիւն տուաւ յաջորդաբար
Ֆրանչիսկեան Գեր. Կիւսթօտին, Լատինաց Ամե-
նապատիւ Ս. Պատրիարքին, Լատերականաց,
Անկիլիքան Եպս. ին և Անգլիական Հիւպատոսա-
բանին, իսկ Հոգ. Տ. Հայկազուն Վրդ. Աբրա-
համեան, ընկերակցութեամբ Հոգ. Տ. Զաւէն
Վրդ. Զինչինեանի և Հոգ. Տ. Վազգէն Վրդ.
Դրպրպեանի, այցելեց Մարտիրոս Եպս. ին և
Հայ-Կաթօլիկ և Յայն-Կաթօլիկ Մեծաւորներուն:

● Գշ. 28 Դեկտ. — Առաւօտուն, Ամեն. Տե-
ղապահ Ս. Հայրը, ընկերակցութեամբ Հոգ. Տ.
Շահան Արդ. Սիմեանի մեկնեցաւ Նոր Երուսա-
ղէմ: Տեղապահ Սրբազանը վերադարձաւ երկու
ժամ ետք, իսկ Հոգ. Տ. Շահան Արդ. մնաց իս-
րայէլ, ուր պիտի պաշտօնավարէ որպէս Հոգեւոր
Հովիւ, ի քաղաքացիական Հոգ. Տ. Բարգէն
Վրդ. ի:

ՀՈԳ. Տ. ՇԱՀԱՆ ԱՐԴ. ՍՈՍՆԱՆ

Ս. Աթոռոյս Նոր ձեռնադրուած Աբեղաներէն
Հոգ. Տ. Շահան Արդ. Սիմեան, Ամեն. Տեղապահ
Ս. Հօր կարգադրութեամբ և Պատ. Տնօրէն Ժողո-
վոյ որոշումով զրկուեցաւ Յովսէփ, առժամաբար
մատակարարելու համար իսրայէլի մերազն ժո-
ղովորդին հոգեւոր կարիքները:

Իսկ Հոգ. Տ. Բարգէն Վրդ. Ապատեան, որ
Իսրայէլի Հոգեւոր Հովիւն էր, 11 Դեկտեմբերին
մեկնեցաւ Սուրիա, առկէ ալ անցնելու համար
Լնդկաստան, հոն տանելու Տեղապահ Սրբ. Հօր
օրհնութիւնները, ինչպէս նաև հոգեւոր միութեա-
րութիւն: Հոգ. Տ. Բարգէն Վրդ. 4 ամիս պիտի
մնայ Լնդկաստան:

ՍՍ.Ղ.ԲՄՍ.ՀԱՅ ԳԵՐՈՆԻԿ

Ս. Երկրի քաղաքական խառնակ և անստոյգ
վիճակին հետեւեալով, տարիներէ ի վեր Երու-
սաղէմի մէջ զաղրած էին թատերական երեկոյթ-
ները: Տեղապահ Ս. Մ. Ս. Մ. ի մասնաճիւղը, օգ-
տուելով վաստակաւոր զերասան Զաւնդ Սե-
փանեանի Ներկայութենէն, 11 Դեկտ. ին Ներկա-
յացուց Տարիա Չիֆօսկիի Քորուսօն, յու-
զումնալից տաւած մը:

Յաջող խաղարկութիւնն ու արուեստագի-
տական պատրանքի մը մէջ տրուած կեանքը, իր
եղի էջներով և յուզումներով վայելքի երեկոյ մը
պարզեցնելն Ներկաներուն՝ որոնք գնահատեցին
արուեստագէտ Պր. Հրանդ Ստեփանեանի թատե-
րական արուեստին ըմբռնումը:

ԲԱՐԵՊԱՇՏԱԿԱՆ ՆՈՒԷՐՆԵՐ

Ճնորհակալութեամբ եւ օրհնութեամբ
կ'արձանագրենք 1954 ՏԱՐԵՆԻ ԸՆԲԱՐՈՅԻՆ Ս.
Յակոբեանց Մայր Տաճարին եւ այլ Սրբա-
վայրերու տրուած նետեալ բարեպաշտ-
կան նուէրները:

1. — Պուէնոս-Այրէսէն բարեպաշտուհի
Տիկ. Սիրանոյշ Տաքէսեան, կը նուիրէ մասի
պնակի ճերմակ քանթիլ ծածկոց մը:

2. — Կ. Պուէն Այրի Տիկին Արաքի
Զէքէթեան, Ս. Յակոբայ աւագ խորանին
երկար թիւլ ծածկոց մը:

3. — Կ. Պուէն Արմատնցի Տիկին Մա-
րիամ Այվազեան, Ս. Յակոբայ Տաճարին
մասի ծածկոյթ մը և երկու հատ աշտա-
նակի տակի քանթիլ գործ:

4. — Երուսաղէմէն Վանեցի Տիկին Ազ-
նիւ Ղարիպեան, երկու հատ մետաքսէ խաչի
բունիչ Ս. Յակոբայ Մայր Տաճարին:

5. — Փարիզէն Տիկին Նոյեմի, ձեռամբ
Տիկին Մարիամ Կամիլեանի՝ Ս. Յակո-
բայ Մայր Տաճարին խաչի բունիչ մը քան-
թիլ եզրով:

6. — Հալէպէն Այնթապցի Տիկին Մարի
Զէքէթեան, Ս. Դիստաղի մատրան կապոյտ
յատակով սանդնագործ քորփուրայ մը:

7. — Հալէպէն Այնթապցի Տիկին Հայ-
կանոյշ Աշակերտեան, Ս. Յակոբայ Մայր
Տաճարին այնթապցի գործ սեղանի ծած-
կոց քորփուրայ մը:

8. — Պէյրուիէն Պրուսացի Տիկին Նոյեմբեր 20-րդ տարեան, մէկ սկիւնի կանաչ ծածկոց Ս. Յակոբայ Տաճարին:

9. — Պէյրուիէն Տիկին Սոփաննա Պոյաճեան, մէկ ճերմակ քորփուրայ մը Ս. Յակոբայ Տաճարին:

10. — Պոլիսէն Տիար Մանուկ Սաֆրազեան, արծաթ ոտք մը: Օրիորդ Թագուհի Սաֆրազեան, Տէր և Տիկին Տիրուհի, արծաթէ մարդուկ: Մեռնողիկ Մարկարոսեան արծաթէ աշք մը: Տիկին Աղաւնի Սաֆրազեան, մասի ծածկոց մը: Տիկին Երանուհի Եղիանեան, սրմա գործ աւետարանի բռնիչ մը:

11. — Հալէպէն Տիգրանակերտցի Տիկին Վիքթորիա Ֆրէնկեան, Ս. Յակոբին զոյգ մը արծաթ ոսկեջուր զօտի կլոր ճարմանդներ ժամարարի համար, Յովհաննէս և Մարկոս աւետարանիչներու նկարներով, ձեռամբ Տիկին Նուարդ Փիլիպոսեանի:

12. — Երուսաղէմէն Պրուսացի Այրի Տիկին Սաթենիկ Էքսիկեան, երեք հատ ճերմակ փոքր զրակալի ծածկոց. Ս. Յակոբայ Տաճարին:

13. — Կ. Պոլսէն, Տիկին Աղաւնի Զափուշեան, մէկ բանրէլ ձեռագործ Ս. Յակոբայ Տաճարին, ձեռամբ Տիկին Արաքսի Սարաֆեանի:

14. — Պաղտատէն Տիար Գասպար Պաղտոյեան, Ս. Յակոբայ Տաճարին ծածկոց մը, իր Սաղգիս որդւոյն բժշկութեան համար:

15. — Պէյրուիէն Տիկին Հայֆայի Օրիորդ Մաննիկ Մելքոնեան, Ս. Աստուածածնայ սեղանին ճերմակ ծածկոց մը:

16. — Պէյրուիէն Ատանացի Տիկին Էլիզա Էքմէքճեան, մէկ ոսկի մատանի Ս. Աստուածածնայ պատկերին, ի Ս. Յակոբ:

17. — Պէյրուիէն Ատանացի Տիկին Թըր-

վանտա Մահտեսեան, զոյգ մը զինդ երեքական մարգարտով, Ս. Յակոբայ Տաճարի Աստուածածնայ պատկերին:

18. — Կ. Պոլսէն, Զանկուլտաքցի, Այրի Տիկին Վարդուհի Փափազեան, Ս. Յակոբայ Տաճարին երեք կտոր բոսէ գործ, աշտանակի տակի ձեռագործներ:

19. — Պէյրուիէն Լէֆլուն-Գարահիւսաքցի Օրիորդ Սրբուհի Ինէճեան, մէկ կլոր աշտանակի տակի փոսց Ս. Յակոբայ Տաճարին:

20. — Պէյրուիէն Տիկին Երանուհի, ձեռամբ Տիկին Ատէլ Շիրինեանի, քառակուսի բոսէ գործ աշտանակի տակի զարդ:

21. — Փարիզէն Այրի Տիկին Մանուշակ Սրապեան, ի յիշատակ իր վաղամեռնիկ որդւոյն, Ս. Գլխաղրի չորս հատ մանր ձեռագործ աւետարանի բռնիչներ և մէկ հատ ժամարարի անձեռոց, ձեռամբ Գեր. Տ. Սերոփէ Ծ. Վարդապետ Մանուկեանի:

22. — Փարիզէն Տէր և Տիկին Խաչեր Բէօշկէրեան, Ս. Գլխաղրի ճերմակ բոսէ գործ, սեղանի ծածկոյթ մը, ձեռամբ Այրի Տիկին Նունիա Փանոսեանի:

23. — Կիպրանակ Տէր և Տիկին Ս. և Մ. Զաքմաքճեան, մէկ արծաթ ոսկեզօծ ձեռոց խաչ մը, յիշատակ Ս. Յակոբայ Տաճարին:

24. — Գահիրէանակ Պալի Ընտանիքէն՝ զոյգ մը կանաչ վարագոյր, իւզաներկ շուշան ծաղիկներով, Ս. Յակոբայ Տաճարին. Եղիպտոսի Ազգ. Առաջնորդարանի միջոցաւ:

25. — Հալէպէն Այնթապցի Տիկին Էլիզա Զմանեան, Ս. Գլխաղրի մէկ փոքր կլոր ասեղնագործ աշտանակի տակի ծածկոց, ձեռամբ Օրիորդ Արուսեակ Շէօմէլեանի:

Լուսարարապետ

ԵՂԻՇԷ ԱՐՔԵՊՍ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

Ս Ի Ո Ն

ՅԱՆՎ ՆԻՒԹՈՅ 1954 ՏԱՐԻՈՅ

Բ Ա Ն Ա Ս Ի Ր Ա Կ Ա Ն . —	Գիւտեր	191	
ՀՐԱՆԻ Գ. ԱՐՄԷՆ. — Պատմութիւն	Ազգաւաները	305	
Խորենացիի քննադատութեան	Ն. Պ. ԶԱՓԱՏԱՐԵԱՆ. — Աւանանային	273	
14, 51,	Յովհ. ՇԻՐԱԶ. —	305	
84, 124	Գ. ՃԻՆԻՎԻՋԵԱՆ. — Մանկութիւն	306	
ԱՆՈՒՇԱԿԱՆ ԱՐԳ. ԶՂՋԱՆԵԱՆ. —			
Գիլյամէի Գիւղացիները	Գ Ր Ա Խ Օ Ս Ա Կ Ա Ն . —		
17,			
55, 87, 130, 196, 243, 276, 307	Ն. ԵՊՍ. ՇՈՎԱԿԱՆ. — «Հին Հայկական		
Ն. ԵՊՍ. ՇՈՎԱԿԱՆ. — Սակաւադէպ	Մանրակարչութիւն»	63	
բայրմասներ	274	ԶԱԻՆ ՎՐԴ. — «Կային Անմեղը»	257
		«Մանուկներու Բեմը»	332
		Ե. — «Սեր եւ Ամուսնութիւն»	289
Բ Ա Ն Ա Ս Տ Ե Ղ Շ Ս Կ Ա Ն . —			
ԵՂՎԱՐԴ. — Նորէն կը հոսին	188		
Վարանդի	269	Գ Ր Ա Կ Ա Ն . —	
Ե. (բրգմ.) — Յուդարկ	44		
ԶԱԻՆ Ա. Զ. — Գլուխն անձրեւին	12	Յ. ՕՇԱԿԱՆ. — Մկրտիչ Պեղիկաւան	9,
Անցորդն այս վերջին	44		48, 78
Խաբկանք	82	Պետրոս Դուրեան	119, 193
Անուշ ձայներ	190	Ռեքոս Պեղիկաւան	312
Խեղիկ	240		
Յիշատակներ	304	ԵԿԵՂԵՑԱՆ. — ՊԱՏՄԱԿԱՆ. —	
ՎԱՀՐԱՄ ՄԱՎԵԱՆ. — Մաղբանք	13		
Իմ կորուստ մանկութիւն	115	Ն. ԵՊՍ. ՇՈՎԱԿԱՆ. — «Մեր նախնայ	
Ինչո՞ւ Տէր	241	հաւատք» (նկատուր.)	20, 58, 200
Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ. — Քառեակներ	45		
...	45		
Հրուէր	114	Ը Ն Կ Ե Ր Ա Յ Ի Ն . —	
Ինձ' կը բըլի...	192		
Կը սիրեմ...	273	Ա. Մ. — Ծեր ըլլալու արուեստը	23
Ինքնորոշում	306	Բարեկամութեան արուեստը	94
ՄԱՌԻ ԱԹՄԱՃԵԱՆ. — Մեծ-մայրերու			
յիշատակին	46	ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԱԿԱՆ. —	
Ինչո՞ւ կառչիլ հողին...	192		
Բանասէղծը	242	Ն. Ե. (բրգմ.) — Խնդար	90
ԱՇՏԻՇԱՏ. — Զուրակին սա' կը շոյի	81		
Հո՛ւնս անձամբ...	113	ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ. —	
ՎԱՀԱՆ ԹԷՔԵԱՆ (բրգմ.) — Վերանալ	83		
ԶԱԻՆ ԵԿԵՆԵԱՆ. — Մարդ	116	Երուսաղէմի Արքայ երկի եւ	
ԱՆԵԼ. — Ս. Յարութիւն	118	այսօր	1, 69

Սուրբ Խաչ Դպրեկանք	37
Զ. Ա. Զ. — «Ձեռքս, այլ յարեալ»	101
Մեծ սուգը	150
Հնդկահայուրիւնք	181, 229, 261
Զ. Վ. Զ. — Մահացողիչ երեւոյթներ	293

Կ Ր Օ Ն Ա Կ Ա Ն. —

ՀԱՅԿԱԶՈՒՆ Ա. ՔԷ. ՈՍԿԵՐԻՉԵԱՆ. —	
Ծնունդ Յիսուսի	6
Չարչարանք եւ խաչ	109
Ներելի եւ անցներէի մեղքեր	298
Մ. Վ. — Հոգիին որոնումը	40
ՊԱՐԳԵՒՆ ՎՐԴ. ՎՐԹԱՆԷՍԵԱՆ. — Մոգե-	
րունց զաւուսը եւ երկրագոյուրիւնք	42
Ազգոյի անհրաժեշտութիւնք	74
Խաչելութեան խորհուրդը	105
ԶԱԻԷՆ ԱՐՎ. Զ. — «Լուսն Յիսուսի	
սէր է»	76
Յաւիտեանական Թագաւորութիւնք	301
Ե. — Լոյսը	185
Սեր Ասուծոյ նկատմամբ	233
ԳՐ. Ա. ՍԱՐԱՅԵԱՆ. — Տառապանք	
մարդկային կեանքի մէջ	235
ԶԳՕՆ Ծ. ՎՐԴ. ՏԷՐ ՅԱԿՈԲԵԱՆ. —	
Ազգի լոյսը	265

Կ Ր Օ Ն Ա. — Բ Ա Ր Ո Յ Ա Կ Ա Ն. —

HUBERT S. B. — Աստուած ... եւ արդի	
մարդը	61

Մ Ա Տ Ե Ն Ա Գ Ր Ա Կ Ա Ն. —

Ն. ԵՊՍ. ԾՈՎԱԿԱՆ. — Խրատ ժամա-	
կարգութեանց	251
[ԽԵՆ] Յովնանեա Թլկուրացի	323

Պ Ա Ղ Ե Ս Տ Ի Ն Ա Գ Ր Ա Կ Ա Ն. —

ՊԱՐԳԵՒՆ ՎՐԴ. ՎՐԹԱՆԷՍԵԱՆ. — Մեռ-	
եալ ծովը	254, 286, 330

Պ Ա Տ Մ Ա Կ Ա Ն. —

Ն. ԵՊՍ. ԾՈՎԱԿԱՆ. — Հայ գրչուհիներ	133
-----------------------------------	-----

Պ Ա Տ Մ Ա. — Բ Ա Ն Ա Ս Ի Ր Ա Կ Ա Ն. —

ՊՐՈՅ. Հ. ԱՃՈՒԵԱՆ. — Հայոց անձ-	
նանուները	135, 167, 208, 283

ՀՐԱՆԴ Բ. ԱՐԻԷՆ. — Պապ Արեակունի	
	203, 247, 280, 317

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ. —

Յունուար	Ամսօրեայ լուրեր	27
Փետրուար	»	67
Մարտ	»	98
Ապրիլ - Մայիս	»	141
Յունիս	»	174
Յուլիս - Օգոս.	»	224
Սեպտեմբեր	»	259
Հոկտեմբեր	»	290
Նոյ. - Դեկտ.	»	333

Տ Խ Ր Ո Ւ Ն Ի. —

Մարիամ Մայրապետ Խաչերեան	32
Միաբան Ներսէս Նեվրուզեան	68
Ալաւնի Մայրապետ Պաղբեան	100
Բարիկ Մայրապետ Ունանեան	177
Արապ Չօպանեան	178
Տ. Տրդատ Վրդ. Պերպերեան	228

Ս Յ Լ Ե Ի Ս Յ Լ Բ. —

Հաշուեկէիւ նպաստից	33
Զեկոյց Հ. Բ. Ը. Միւրքեան	36, 171
Բարեպաշտական նուէրներ	68, 336
Կ. Ա. Գ. — Կրթական ձեռնարկի մը	
տախրով	139
ԶԱԻԷՆ ԱՐԵՂԱՅ Զ. — Երանաշուն	
Տ. Տ. Դեռոյց Զ. Հայրապետ	154
ԵՂԻՇԷ ԱՐԲԵՊԻՍԿԱՊՈՍ. — Մարդը	157
Ն. ԵՊՍ. ԾՈՎԱԿԱՆ. — Դեռոյց Զ.	160
ՀԱՅԿԱԶՈՒՆ ՎՐԴ. — Դամբանական	163
ԿԻՐԵՂ ԱՐՎ. ԴԱԲԻԿԵԱՆ. — Հայրե-	
նասէր Հայրապետ	164
Նախապաշտութիւններ	170
Զեռնագրութիւն երկու աբեղաներու	212
ՀԱՅԿԱԶՈՒՆ ՎՐԴ. ԱՐԱՀԱՄԵԱՆ. —	
Տեղեկագիր Ժառ. Վարժարանի եւ	
Ընծայարանի	217
ԿԻՐԵՂ ՎՐԴ. ԴԱԲԻԿԵԱՆ. — Տեղե-	
կագիր Ս. Թ. Վարժարանի	219
Ս. Յարութեան Երանութեան հարցը	223
Վարդապետական զաւազանի իշխանու-	
րեան զբաւրիւն	223

**«ՍԻՈՆ»-Ի ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԿԻՆԼՊԵՆԿԵԱՆ ՄԱՏԵՆԱԳՐԱՆԸ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ԱՏԱՅԱԾ ԵՆ ՀԵՏԵԵԱԼ
ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ**

Դեր. Տ. Ռուբեն Արքեպ. Մանասեան կը նուիրէ ԷՋՄԻՄԻՆ Օրացոյցներու 15 տարուայ, Անթիլիասի 6 տարուայ եւ Ս. Փրկչի Ազգ. Հիւանդանոցի 2 տարուայ թիւս. Անթոռոյ Տպարանէն նուէր ստացանք հետեւեալ 6 գիրքերը. — [ւերը:

ԵՓՐԵՄ ԽՈՒՐԻ - Դիրք աղօթից: Զ. Տպագրութիւն, 1933:

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀՈՂԵՐԻ ՌՈՌԳՄԱՆ ՄԱՍԻՆ: Մեսրոպ Մագիստրոս Արքեպ. Տէր Մովսէսեան: 1936:

ՊԱՆԴԻԿԵԱՆՔ Բիւզանդական Կայսրթ. Մէջ: Կարապետ Սրկ. Տէր Մկրտչեան: 1938:

ԿՐՕՆՆԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ: Եղիշէ Պատրիարք Դուրեան: 1935:

ՊՈՂԻԿՏՈՍ, Հայ Վկայ: Բ. Դոռնէյ: Թրգմ. Թ. Ա. Դ.: 1935:

ՄԽԹԱՐ ԱՅՐԻՎԱՆՅԵՐ: Դարեգին Արք. Յովսէփեանց: 1931:

Armenian Composers' Allianceէն նուէր ստացանք իրենց թերթի 6 թիւերը:

Ս. Փրկչի Ազգային Հիւանդանոցի Հոգաբարձութիւնէն նուէր ստացանք իրենց Օրացոյցի 5 տարուայ թիւերը:

ԱՍՏՈՒԱՅՍԵՆԶԱԿԱՆ ՃԱՇՈՒ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐ: Ժ. Տարի (1954): Նուէր Մեսրոպ Էդարեանէ (այժմ Տ. Պսակ Բեյ. Էդարեան):

ՀԵԶԱԿԵԱՆ ՄԱՏԵԱՆ - Զորրորդ Պրակ: Աշխատասիրաց Միհրան Մ. Սէֆէրեան: Նուէր Միհրան Նաճարեանէ: Պէյրութ, 1954:

ՀԱՅ ԿԵԴՐՈՆ ՏԱՐԵՑՈՅՑ - Բ. Տարի (1954): Խմբ. Յարութ. Վրդ. Մուշեան (նւրտ.):

ՆՇՄԱՐ ՇԱՀԱՆ ՆԱԹԱԼԻ ԳՐԱԿԱՆ, ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ՅԻՄՆՈՒՄԵԱՅ ԿԵԱՆՔԻՆ (1953):

Հրատ. Յորեղինական Կեղր. Յանձնախումբի: Նուէր Յորեղեանէ: Պոսթըն, 1953:

ԸՆՏԱՆԻՔԻ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒՄՆԵՐ - Մանուկը: Բրոֆ. Յովհաննէս Պուճիրեանեան: Նուէր հեղինակի զաւակներէն: Բ. Տպագրութիւն, Պէյրութ, 1953:

ՀՈՎԱՀԱՐԻ ԵՏԻՆ: Նուարդ: Մատենաշար «Յուսաբեր»ի թիւ 58: Նուէր «Յուսաբեր»էն: ՅԱԻԵՐԺԱԿԱՆ ՄԱՐԴԸ - Բանաստեղծութիւններ (1946-1950): Անդրանիկ Նաճարեան

(նուիրատու): Հալէպ, 1953:

[Պէյրութ, 1954:

ԱՆԶՐԵԻԸ, ԾԻՐԱՆԻ ՓՈՂԸ: Ակսէլ Բակունց: Նուէր հրատարակիչ Կ. Գազանճեանէ, «ՊԱՐՏԷՁ» Մանկական թերթի Խմբագրութիւնը կը նուիրէ 5 մանկական զրբոյկներ:

ՓՈՒՆԶ: Սրբիար Մարգարեան (նուիրատու): Ֆրէզնո, 1952:

ԱՄԷՆՈՒՆ ՏԱՐԵԳՐԻԲԸ - Ա. Տարի (1954): Կարօ Կէորգեան (նւրտ.): Պէյրութ, 1953:

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԱՅՆԹԷՊԻ ՀԱՅՈՑ - Ա. եւ Բ. Հատորներ: Հրատ. եւ նուէր Ամերիկա-բնակ Այնթապցիներու Միութեան: Լոս Անճէլըս, 1953:

Վեր. Աւետիս Ս. Տարագճեան կը նուիրէ իր 4 թատերգութիւնները.

ա) ՇՈՒՇԱՆԻԿ - 6 արար:

բ) ԱՐԳԱՐ ԹԱԳՍԻՈՐ ՄԻՋԱԳԵՏՔԻ ՀԱՅՈՑ - 4 արար:

գ) ԲԵԹՂԵՀԻՄ (Յիսուսի Ծնունդը - 8 արար):

դ) ՄԵՄԸ ՏՐԴԱՏ ԵՒ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՆՈՐԻԶ:

(Շարունակելի)

المدير والمحرر المسؤول - الآب هاكازون أبراهيميان

تصدرها - بطريكية الارمن الارثوذكس

العدد ١١ - ١٢

تطبع في مطبعة دير الارمن - القدس

نوفمبر - ديسمبر ١٩٥٤

Proprietor - His Beatitude the Armenian Patriarch of Jerusalem, Armenian Patriarchate, Jerusalem.

Editor - Father Haigazoun Abrahamian, Armenian Convent, Jerusalem.

Printed by the Armenian Convent Printing Press, Jerusalem.

ՄՅՏ ՕՐԷՆ ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՄԵՆ

Յ. ՕՇԱԿԱՆ

ՀԱՄԱՊԱՏԿԵՐ ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

ԵՐՐՈՐԴ ՀԱՏՈՐ

ԿՐՏՍԵՐ ՌՈՄԱՆՔԻՔՆԵՐ

Թ. ԹԵՐԶԵԱՆ — Յ. ՍԵԹԵԱՆ — Մ. ԱՃԵՄԵԱՆ — Ռ. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ

ԱՆԵԼ

ՊԱՐԸ ՏՈՏՍԻՆ

(Քերութամներ)

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԵԿ ԵՆ՝

ՀՈԳ. Տ. ԱՆՈՒՇՈՒԱՆ ԱԲՂ. ԶՂԶԱՆԵԱՆ

ԳԻԼԳԱՄԷՇԻ ԳԻԻՅԱԶՆԵՐԳՈՒԹԻԻՆԸ

ՀՐԱՆԴ Բ. ԱՐՄԷՆ

ՊԱՊ ԱՐՇԱԿՈՒՆԻ

(Պատմա-Բանասիրական Երկասիրութիւն)

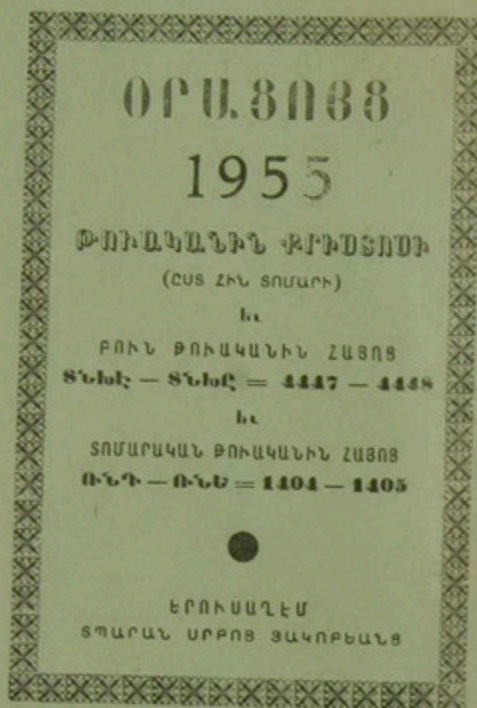
Յ. ԳՕՇ

ԿՐԱԿԷ ՇԱՊԻԿԻ ՄԷԶ

(Պատմութամներ)

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՆ

Ս. ԱԹՈՌՈՅՍ ՏՊԱՐԱՆԷՆ

ԳԻՆ՝ ԵՐԿՈՒ ՇԻԼԷՆ

ԱՍԱՏՈՒՐ ՆԱԽԱՐԵԱՆԻ

ՀԱԽԱՏՔ ԵՒ ԼՈՅՍ

(ՎԱՐԴԱՊԵՏԱԿԱՆ ԷՋԵՐ)

Էջ՝ 272

ԳիՆ՝ 6 ՇԻԼԻՆ

Յ. ՕՇԱԿԱՆԻ

ՀԱՄԱՊԱՏԿԵՐ

ԱՐԵՒՄՏԱՅԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

ԵՐԿՐՈՐԻ ՀԱՏՈՐ

ՌՈՄԱՆՔԻՔՆԵՐ

Հ. Ղ. Ալիսան — Մ. Պեթիկաշևան — Պ. Դուրեան

Էջ՝ 448

ԳիՆ՝ 850 Ֆիլս

ՄԱՅՐ ՑՈՒՑԱԿ ՉԵՌԱԳՐԱՅ

ՍՐԲՈՑ ՅԱԿՈԲԵԱՆՑ

ԵՐՐՈՐԻ ՀԱՏՈՐ

ԿԱԶՄԵՑ

ՆՈՐԱՅՐ ԵՊՍ. ՊՈՂԱՐԵԱՆ

Էջ Ը + 309, զոյգ սիւնակ

ԳիՆ 1 Սթերլինգ

ՎԱՍՆ ԲԱՐԳԱԻԱՃՄԱՆ «ՍԻՈՆ»Ի

Հալէպէն, Ս. Յակոբեանց Դրասան Էւ «Սիոն» ամսագրի Գործակալ Մեծայարգ Տիար Պարգեւ Նազարեան կը նուիրէ 300 Յորդանանեան Քիլս վասն բարգաւանման «Սիոն»ի:

Կը յայտնենք մեր ջերմ շնորհակալութիւնները յարգելի նուիրատուն:

Վարչութիւն «Սիոն»ի